

Vaikuttamista, kuulumista ja kiinnittymistä

Maahanmuuttajanaisten kokemuksia osallisuudesta ja voimavaroista kotoutumisessa

Essi Kangas

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

2020

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vaikuttamista, kuulumista ja kiinnittymistä. Maahanmuuttajanaisten kokemuksia osallisuudesta ja voimavaroista kotoutumisessa

Tekijä: Essi Kangas

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu –työ _X_ Sivulaudaturtyö __ Lisensiaattityö __

Sivumäärä: 75

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tutkitaan maahanmuuttajanaisten kokemuksia osallisuudesta ja voimavaroista kotoutumisessa. Tavoitteena on tuoda esille naisten omia näkemyksiä siitä, mihin he kokevat osallisuutta uudessa elinympäristössä, mitä haasteita he kokevat osallisuuden toteutumisessa ja mitä voimavaroja heillä on arjessaan ja elämässään. Tutkielma kohdistuu naisten arkielämään Suomessa, ei niinkään viralliseen kotoutumisprosessiin. Kotoutuminen käsitetään tässä tutkielmassa määrittelemättömän pituiseksi, jopa läpi elämän kestäväksi matkaksi, jonka aikana maahanmuuttaja sopeutuu uuteen ympäristöönsä. Osallisuus on kokemusta kuulumisesta, kokemus siitä, että kykenee vaikuttamaan ja kiinnittymään yhteiskuntaan, ympäröiviin yhteisöihin ja omaan elämään. Osallisuuden kokemus on yksi kotoutumisen tavoitteista. Tutkimuksen kohteena ovat kotoutumistoimenpiteisiin oikeutetut maahanmuuttajat, eivät siis esimerkiksi työn perässä muuttaneet. Tutkielman aineisto koostuu kuuden Afganistanista Suomeen muuttaneen naisen haastattelusta. Analyysimenetelmänä käytetään sisällönanalyysia.

Naisten osallisuuden kokemukset on tutkielmassa jaettu viiteen osaan, joita ovat lapset ja lastenkasvatus, työ, uskonto, kielitaito sekä yhteiskuntaan ja yhteisöihin kuuluminen. Lapset ja lastenkasvatus on naisille tärkeä vaikuttamisen ja kuulumisen alue, joka on heille myös suuri voimavara. Ansiotyö on tärkeä yhteiskunnallisen osallisuuden muoto, jota moni haastatelluista on kuitenkin ilman. Uskonnon harjoittaminen on naisille suuri voimavara. Se tuo heille tunnetta kuulumisesta sekä mahdollisuuden ylläpitää osallisuutta kotimaansa kulttuurista. Kielitaidon puuttuessa on vaikeaa päästä sisälle esimerkiksi työelämään tai vuorovaikutussuhteisiin. Näihin osalliseksi pääseminen kuitenkin kehittäisi kielitaitoa, mikä tekee kielitaidon asemasta osallisuudessa ristiriitaisen. Yhteiskunnan ja yhteisöjen jäsenyyteen positiivisesti vaikuttavat naisten kokemus yhteiskunnan tarjoamasta avusta sekä valtaväestön pääosin lämmin suhtautuminen heihin.

Tutkimustulokset kertovat naisten kokemusten kuulemisen tärkeydestä ja osallisuuden kokemusten monimuotoisuudesta naisten elämässä. Esimerkiksi ansiotyö näyttäytyy tärkeänä sekä yhteiskuntaan että omaan elämään liittyvän osallisuuden kannalta, mutta ei ole ainoa osallisuuden muoto, jota naiset pitävät tärkeänä. Lastenkasvatukseen ja uskuntoon koettu osallisuus näyttäytyy yhtä lailla merkittävänä kotoutumista edistävänä voimavarana. Tulokset kertovat myös siitä, miten syvällä vaatimus samanlaisuudesta suomalaisten kanssa on maahanmuuttajien onnistunutta kotoutumista arvioitaessa.

Avainsanat: maahanmuuttajat, maahanmuutto, osallisuus, voimavarat, kotoutuminen

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi _x_

Sisällys

1 JOHDANTO	4
2 MAAHANMUUTTO JA KOTOUTUMINEN	7
2.1 Maahanmuutto ilmiönä ja maahanmuuttaja-käsite	7
2.2 Kotoutuminen ja maahanmuuttajanaisten tilanne	10
3 OSALLISUUS JA VOIMAVARAT	14
3.1 Osallisuus ja voimavarat käsitteinä	14
3.2 Osallisuuden ja voimavarojen merkitys kotoutumisessa	18
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävä	23
4.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	24
4.3 Aineisto ja sen analyysi	26
4.4 Etiikka ja tutkijan asema	31
5 MAAHANMUUTTAJANAISTEN OSALLISUUDEN KOKEMUKSET	37
5.1 Lapset ja lasten kasvatus tärkeänä osallisuuden kokemuksen tuottajana	37
5.2 Työ naisille itsestään selvä osallisuuden muoto – jos töitä on	42
5.3 Uskonto turvana ja voimavarana	48
5.4 Kielitaidon suuri merkitys osallisuudessa	51
5.5 Yhteiskunnan ja ympäristön jäsenenä	56
6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	64
Lähteet	70

1 JOHDANTO

Maahanmuuttajanaiset jäävät miehiä huomattavasti useammin työ- ja opiskeluelämän ulkopuolelle. Lisäksi heidän kielitaitonsa on keskimäärin miehiä heikompi. (THL; Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten tasa-arvosta 2016, 17.) Vuonna 2012 valtion kotouttamisohjelmassa maahanmuuttajanaiset nostettiin erilliseksi teemaksi, sillä huoli heidän alhaisesta työllisyydestään ja erityisesti kotona lapsiaan hoitavista äideistä koettiin todelliseksi. Huoli kotiäideistä liittyy esimerkiksi kapeaan elinpiiriin, joka voi vaikeuttaa esimerkiksi kielen oppimista ja henkistä jaksamista uudessa ympäristössä. (Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 58.) Maahanmuuttajanaisten tilanne on ollut myös mediassa esillä. Esimerkiksi Yle julkaisi tammi-kuussa 2020 artikkelin koskien maahanmuuttajanaisten alhaista työllisyyttä otsikolla ”Vain puolet maahanmuuttajanaista käy töissä – Tässä keinoja, joilla heidät saataisiin pois kotoa” (Yle 21.1.2020). Kaikessa keskustelussa toistuu huoli naisten osattomuudesta koskien ansiotyötä, koulutusta, harrastuksia ja sosiaalista kanssakäymistä.

Tutkin pro gradu -tutkielmassani maahanmuuttajanaisten kokemaa osallisuutta ja voimavaroja kotoutumisessa. Tutkin sitä, miten ja mihin naiset kokevat osallisuutta, mitä haasteita he kokevat sen toteutumisessa olevan ja mitä ovat heidän voimavaransa uudessa elinympäristössä. Tavoitteenani on tuoda esille naisten omaa ääntä, osallisuuden kokemuksia heidän näkökulmastaan. Tarkoituksena ei ole tutkia viranomaisjohtoista niin sanottua virallista kotoutumisprosessia, vaan naisten arkea ja elämää uudessa elinympäristössä. Kotoutuminen määrittyy tässä tutkimuksessa pidemmäksi ajanjaksoksi, kuin vain viralliseksi prosessiksi, jolla on tarkka alkamis- ja päättymisajankohta. Kotoutuminen määrittyy tässä tutkimuksessa pidemmäksi, jopa läpi koko elämän kestäväksi matkaksi, johon toki osana kuuluu kotouttamistoimet. Tutkielmani kohdistuu kotouttamistoimenpiteisiin oikeutettuihin maahanmuuttajiin, vaikka en varsinaisesti tutkikaan virallista kotoutumisprosessia. En siis tutki esimerkiksi työn perässä muuttaneita.

Osallisuus voidaan määritellä tunteeksi ja kokemukseksi siitä, että kuuluu johonkin. Osallisuus on omakohtainen, omaehtoinen ja yksilöllinen tunne, jossa keskeistä ovat luottamus, sitoutuminen ja kuulluksi tuleminen. Osallisuuteen kuuluu osallisuutta omaan elämään, yhteisöihin sekä yhteiskuntaan. Osallisena ihminen voi vaikuttaa omaan elämäänsä ja ohjata sitä, tuntee yhteenkuuluvuutta ja turvallisuutta ympäröivissä yhteisöissä sekä voi vaikuttaa päätöksentekoon yhteiskunnan tasolla. Osallisuutta voidaan pitää syrjäytymisen

vastavoimana ja ulkopuolisuuden ja osattomuuden tunteita syrjäytymisriskiä lisäävinä tekijöinä. (Jämsen & Pyykkönen 2014, 9; Särkelä-Kukko 2014, 34—36.)

Osallisuuden toteutumisessa voimavaroilla on keskeinen asema. Yksilön lisäksi myös ympäröivän yhteiskunnan on tunnistettava yksilön voimavarat, jotta niitä voidaan hyödyntää ja osallisuutta voi syntyä. (Särkelä-Kukko 2014, 39.) Voimaantumista voidaan pitää osallisuuden edellytyksenä. Voimaantuminen on kykyä nähdä ja arvioida toiminnan tarkoitus ja tavoitteet ja kykyä osallisuuden antamien mahdollisuuksia kautta vaikuttaa omaan elämäänsä. Osallisuuden kokemus vaatii voimavaroja, mutta on itsessään myös suuri voimavara. (Rouvinen-Wilenius 2014, 52, 62, 67.)

Osallisuuden tunne ja yksilön voimavarojen tunnistaminen ja hyödyntäminen ovat osa onnistunutta kotoutumista. Kotoutumisen tavoitteena on maahanmuuttajan osallisuus yhteiskunnasta. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 19; Alitoppa-Niitamo & Säävälä 2013, 7.) Yhteiskunnallisen osallisuuden lisäksi maahanmuuttajan henkilökohtainen tunne osallisuudesta on tärkeää ja auttaa ihmistä kiinnittymään ympäristöönsä (Rouvinen-Wilenius 2014, 52). Työllistyminen on kotoutumisprosessin ensisijainen tavoite ja sitä pidetään usein ensisijaisena osallisuuden muotona (Forsander 2013, 220; Särkelä-Kukko 2014, 44). Se antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnallisen osallisuuden lisäksi mahdollisuuden esimerkiksi sosiaalisiin kontakteihin ja tunnetta elämänhallista (Vuori 2012, 250, 239; Pakarinen 2018, 34). Ilman osallisuuden tunnetta maahanmuuttaja on vaarassa syrjäytyä uudessa asuinympäristössään (Anis 2013; Castaneda ym. 2018; Pakarinen 2018; Särkelä-Kukko 2014).

Maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tutkiminen on ajankohtaista ja tarpeellista paitsi maahanmuuttajanaisten kotoutumisen nykytilan valossa, myös siksi että maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskeva tutkimus on pitkään ollut huomioimatta sukupuolta. Sekä naisia että miehiä koskeva tutkimus on tärkeää, mutta naisia koskeva tutkimus on erityisen tärkeää, sillä perinteisesti tutkimus, teoria ja näkökulmat ovat perustuneet maahanmuuttajamiesten tilanteisiin. Tämä on johtunut esimerkiksi siitä, että naisia on ollut vaikeampi saada mukaan tutkimuksiin, koska heidän elinpiirinsä on usein vahvemmin sidoksissa kotiin ja perheeseen, ei julkisille areenoille, joista heidät voisi tavoittaa. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 15—16.)

Myös sosiaalityön asiakkaissa on yhä enenevässä määrin ulkomaalaistaustaisia ihmisiä ja kotoutuminen on yksi yleisistä teemoista, joita monikulttuurisen sosiaalityön keskuste-

luissa käsitellään (Anis 2013, 147). Osallisuuden huomioiminen on sosiaalityössä keskeistä ja yksi sosiaalityön periaatteista ja tavoitteista (Heini ym. 2019, 7, 9). Oma kiinnostukseni maahanmuuttajanaisten kotoutumista kohtaan heräsi, kun törmäsin tilastoihin miesten ja naisten välisistä eroista kotoutumisessa. Minua alkoi kiinnostaa ihmiset, tilanteet ja tarinat tilastojen takana ja halusin kuulla maahanmuuttajanaisten kokemuksista heidän itsensä kertomana. Lisäksi kiinnostuin erityisesti kuulumisen ja ei-kuulumisen teemoista. Minua alkoi kiinnostaa se, miksi ja millä perustein jonkun ihmisen katsotaan kuuluvan yhteiskuntaan ja mitä kriteereitä hänen täytyy täyttää, jotta hänen katsotaan olevan osa ”meitä”. Suomeen saapui esimerkiksi vuoden 2015 aikana 30 000 turvapaikanhakijaa, mikä herätti suomalaisissa monenlaisia tunteita, empatiaa ja ymmärrystä, mutta myös vihaa ja pelkoa (Säävälä 2016, 5). Ei siis ole yhdentekevää, miten näin suuri joukko maahanmuuttajia otetaan vastaan ja osaksi yhteiskuntaa, vai katsotaanko heidän kuuluvan siihen lainkaan. Kiinnostuin siitä, onko esimerkiksi palkkatyö ainoa ja tärkein määritelmä, kun maahanmuuttajan osallisuutta mitataan. Tutkielmani toimii osaltaan kritiikkinä osallisuuden ”mittaamiselle”, sillä osallisuus määrittyy tutkielmassani ennen kaikkea henkilökohtaiseksi kokemukseksi, ei mitattavissa olevaksi ominaisuudeksi.

Tutkielmani aineisto koostuu kuuden Afganistanista Suomeen muuttaneen naisen haastattelusta. Haastattelut on tehneet kaksi sosiaalityön pro gradun tekijää Nabeela Hasan ja Niloufar Kalvakhi vuonna 2014 (Kalvakhi & Hasan 2014). He tutkivat pro gradussaan afganistanilaisnaisten kokemuksia sopeutumisesta Suomeen erityisesti kulttuuriin näkökulmasta. Aineistoni naiset ovat kaikki saapuneet Suomeen joko kiintiöpakolaisina tai turvapaikanhakijoina ja asuneet haastatteluhetkellä Suomessa useita vuosia, osa jopa noin kymmenen vuotta. Olen kiitollinen, että sain tämän valmiin haastatteluaineiston käytettäväksi tutkielmaani varten, sillä tutkielmani alkutaipaleella sain huomata, miten vaikeaa maahanmuuttajanaisia oli tavoittaa saadakseen heitä mukaan tutkimukseen.

Tutkielmani on tehty suurelta osin koronaviruspandemian aikana keväällä 2020. Tämä on vaikuttanut tutkielman tekoon sitä hieman vaikeuttaen. Kirjastojen ollessa kiinni, en päässyt käsiksi kaikkiin haluamiini teoksiin ja artikkeleihin. Tämä näkyy osittain toisen käden lähteiden käyttönä, mikä oli olosuhteista johtuen välttämätöntä.

2 MAAHANMUUTTO JA KOTOUTUMINEN

2.1 Maahanmuutto ilmiönä ja maahanmuuttaja-käsite

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan yleensä henkilöä, joka on syntynyt ulkomailla (Martikainen & Tiilikainen 2007, 18). Muunlaisiakin määrittelyjä käytetään, esimerkiksi Myrskylä ja Pyykkönen (2014) käyttävät tutkimuksessaan maahanmuuttaja-termiä henkilöstä, joka puhuu äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea. Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö määrittelee maahanmuuttajaksi henkilön, joka on asunut yli vuoden muualla, kuin synnyinmaassaan. Tätä määritelmää käytetään usein myös Suomessa maahanmuuttoa koskevissa tilastoissa. (Martikainen ym. 2013, 26.) Lain kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386) mukaan maahanmuuttajalla tarkoitetaan Suomeen muuttanutta henkilöä, joka oleskelee maassa muuta kuin matkailua tai siihen verrattavaa lyhytaikaista oleskelua varten myönnetyllä luvalla tai jonka oleskeluoikeus on rekisteröity taikka jolle on myönnetty oleskelukortti. Tutkielmani kohdistuu kotouttamiseen ja kotoutumispalveluihin oikeutettuihin maahanmuuttajiin, eli niihin jotka ovat työttömiä työnhakijoita, saavat toimeentulotukea tai joiden on muusta syystä katsottu hyötyvän kotoutumissuunnitelmasta.

Maahanmuuttaja ei ole terminä ongelmaton, sillä sitä käytetään usein yleiskäsitteenä kaikille eri syistä maasta toiseen muuttaneille. Maahanmuuttaja voi olla luku- ja kirjotustaidoton humanitäärisistä syistä kotimaastaan paennut henkilö, tai huippuvirkaan pestattu työn perässä muuttaja. Maahanmuuttajat eivät siis ole yhtenäinen joukko. (Castaneda ym. 2018, 29; Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 8). Laajasti ymmärrettynä maahanmuuttajiin voidaan lukea kuuluviksi myös paluumuuttajat ja heidän ulkomailla syntyneet jälkeläisensä. Toisen polven maahanmuuttajalla taas tarkoitetaan maahanmuuttajan lasta, joka on syntynyt vastaanottavassa maassa. (Martikainen ym. 2013, 33, 43.) Tuuli Kurki (2019) kritisoi väitöskirjassaan maahanmuuttaja-termin käyttöä pitäen sitä loukkaavana. Kurjen mukaan maahanmuuttaja-termin ajatellaan yhteiskunnassamme liittyvän johonkin alempiarvoiseen. Kurki luo tutkimuksessaan myös käsitteen maahanmuuttajaistaminen kuvaamaan sitä, kuinka kotouttamistoimenpiteissä hyvin erilaisista taustoista olevat ihmiset niputetaan yhdeksi maahanmuuttajien joukoksi. Myös Sirpa Wrede (2010, 13) muistuttaa siitä, että maahanmuut-

tajuus on ulkopuolelta annettu leima niiden taholta, jotka katsovat tiettyjen ihmisten olevan ulkopuolisia. Tämä leima tekee näkymättömäksi näiden ihmisten moninaiset taustat (mt.).

Arkikielessä eri maahanmuuttajiin liittyvät termit, kuten pakolainen ja turvapaikanhakija sekoittuvat usein toisiinsa ja niitä saatetaan käyttää päällekkäin. Pakolainen on henkilö, joka on joutunut pakenemaan kotimaastaan esimerkiksi sotaa, ihmisoikeusrikkomuksia tai levottomuuksia ja hänelle on myönnetty kotimaansa ulkopuolella kansainvälistä suojelua. Kiintiöpakolainen taas on henkilö, jolla on YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n myöntämä pakolaisasema ja joka saapuu maahan osana pakolaiskiintiötä. Vuodesta 2001 Suomen pakolaiskiintiö on ollut 750-1050 henkilöä vuodessa. Turvapaikanhakija taas hakee suojelua tai oleskeluoikeutta maasta. Turvapaikanhakijalla ei ole vielä oleskelulupaa. Turvapaikan saatua turvapaikanhakija saa pakolaisstatuksen. (Castaneda ym. 2018, 29—30.) Käytän tutkielmassani aineistoni naisista käsitettä maahanmuuttaja. Voisin käyttää myös esimerkiksi termiä pakolainen, mutta koen, että maahanmuuttaja-käsite on tietystä ongelmallisuudestaan huolimatta toimiva ja riittävän kuvaava määrittely tutkielmani naisille. Käytän myös muista, kuin aineistoni naisista puhuttaessa käsitettä maahanmuuttaja ja tarkoitan sillä kotoutumisen piirissä olevia maahanmuuttajia, ellen mainitse tekstissä toisin.

Maahanmuuttajuus ja maahanmuuttajat ovat seurausta ihmisten liikkumisesta. Liikkumista paikasta toiseen voidaan pitää ihmiselle lajityypillisenä ominaisuutena. Ihmiset ovat liikkuneet asuinpaikasta toiseen kautta aikojen. Pakolaisuudella ja siirtolaisuudella on pitkät juuret myös modernissa historiassa. Esimerkiksi pohjoismaista muutti Amerikkaan noin 2,5 miljoonaa ihmistä vuosien 1850-1930 välisenä aikana. Juuri ihmisten liikkuminen on se, mikä saa aikaan muukalaisuuden ja sitä kautta kysymykset uuteen ympäristöön sopeutumisesta. Muuttamista on monenlaista ja esimerkiksi pakolaisuus on monella tapaa hyvin erilaista, kuin esimerkiksi elämäntapaan tai työhön liittyvä muuttaminen. Kohtaamisen luonne ja muuttajan asema kohdemaassa riippuu paljon muuttamisen syistä. Vuonna 2015 maailmassa oli noin 230 miljoonaa maasta toiseen muuttanutta, josta 20 miljoonaa oli pakolaisia. Pakolaisista suurin osa asuu kotimaansa naapurivaltioissa ja vain yksi kymmenestä pakolaisesta päätyy asumaan länsimaihin. Pakolaisuus on siis vain yksi osa maahanmuuttoa, vaikka se onkin viime vuosina lisääntynyt. (Säävälä 2016, 8, 32, 34—35.)

Kansainvälisesti vertailtuna muuttoliike Suomeen on ollut varsin vähäistä ja alkanut melko myöhään (Castaneda 2018, 26). Toisen maailmansodan jälkeen ensimmäiset pakolaiset saapuivat Suomeen 1970-luvulla. Vuonna 1979 Suomi alkoi ensi kertaa järjestelmällisesti ottaa vastaan pakolaisia, kun Suomeen saapui niin kutsuttuja venepakolaisia Vietnamista. Kuitenkin vielä 1980-luvulle asti maahanmuutto Suomeen oli suurelta osin suomalaisten paluumuuttoa Ruotsista. 1990-luvulla maahanmuutossa tapahtui käänne, kun suurin osa muuttajista alkoi olla ulkomaiden kansalaisia. 1990-luvulla Suomeen saapui esimerkiksi Somaliasta ensimmäinen muuttajien ryhmä. Tällöinkin kuitenkin yksi merkittävä muuttajien ryhmä olivat inkerinsuomalaiset paluumuuttajat. (Martikainen ym. 2013, 26, 37.) 1990-luvulla maahanmuuttajien määrä kasvoi edelleen ja samaan aikaan Suomi kärsi lamasta ja suuresta työttömyydestä. Lama-aika toi suuria vaikeuksia ensimmäisten suurten maahanmuuttajaryhmien integroitumiseen työelämään. (Forsander 2014, 241.) Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995, mikä teki kohti 2000-lukua siirryttäessä ihmisten liikkumisesta entistä vapaampaa (Martikainen ym. 2013, 37). Vuonna 2018 Suomessa asui noin 258 000 ulkomaan kansalaista, mikä tarkoittaa 4,7 prosenttia koko väestöstä. Suurin ulkomaalaisten ryhmä Suomessa ovat virolaiset. (Tilastokeskus.)

Suurin osa Suomessa asuvista maahanmuuttajista asuu pääkaupunkiseudulla tai muissa suurissa kaupungeissa. Pääkaupunkiseudulle ja suuriin kaupunkeihin päätyvät erityisesti työn ja opiskelun perässä muuttaneet, mutta usein myös pakolaisena tai turvapaikanhakijana pienemmälle paikkakunnalle saapuneet päätyvät ajan saatossa muuttamaan isompiin kaupunkeihin. Ikärakenteeltaan maahanmuuttajaväestö on kantaväestöä keskimäärin huomattavasti nuorempaa. (Martikainen ym. 2013, 40, 48.) Sukupuolijakaumaltaan Suomessa asuvien maahanmuuttajien joukko on varsin tasainen, vaikkakin jakauma vaihtelee suuresti eri maista tulleiden välillä (Martikainen ym. 2013, 40; Myrskylä & Pyykkönen 2014, 8). Vuonna 2014 52 prosenttia maahanmuuttajista oli miehiä ja 48 prosenttia naisia. (Myrskylä & Pyykkönen 2014, 8.)

Tuoreita maahanmuuttajia ja maahanmuuttoa koskevia tutkimuksia ovat esimerkiksi Eine Pakarisen (2018) ja Tuuli Kurjen (2018) väitöskirjatutkimukset. Pakarinen tutki väitöskirjassaan maahanmuuttajille annettua ohjausta ja siinä esiintyviä orientaatioita työvoimahallinnossa ja aikuiskoulutuksessa. Pakarisen tutkimuksen tarkoitus on lisätä tietoa maahanmuuttajien ohjauksesta ja sen kehittämisestä työvoimahallinnon ja aikuiskoulutuksen työntekijöiden kokemusten kautta. Kurki tutki väitöskirjassaan kotouttamispolitiikan ja kotouttamisen käytäntöjen toimivuutta sekä sitä, miten ne osallistuvat maahanmuuttajasubjektiviteetin rakentumiseen.

2.2 Kotoutuminen ja maahanmuuttajanaisten tilanne

Kotoutuminen on prosessi, jossa maahanmuuttaja oppii tietoja ja taitoja ja luo sosiaalisia verkostoja, joiden avulla hän voi tulla osalliseksi ympäröivässä yhteiskunnassa. Kotoutuminen sisältää sekä paikallisen kulttuurin omaksumista että oman kulttuurin säilyttämistä. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 19; Alitoppa-Niitamo & Säävälä 2013, 7.) Kotoutumisen vastakohtana voidaan pitää segregoitumista eli eristäytymistä tai marginalisoitumista eli syrjäytymistä (Martikainen & Tiilikainen 2007, 19).

Kotoutuminen on vastavuoroista kehittymistä, jossa maahanmuuttaja ja ympäröivä yhteiskunta ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Castaneda ym. 2018, 32). Kotoutuminen on siis molemminpuolista, vaikka usein se saatetaankin nähdä vain maahanmuuttajan tehtävänä (Alitoppa-Niitamo & Säävälä 2013, 6). Kurki (2018) tuo tutkimuksessaan esille sitä, miten kotouttamistoimenpiteet voivat päinvastoin kuin niillä on tarkoitus, jopa edistää maahanmuuttajan syrjäytymistä, kun kotoutuminen nähdään liikaa yksilön omalla vastuulla olevana. Kotoutumiseen vaikuttaa kuitenkin sekä se, miten maahanmuuttaja sopeutuu uuteen maahan että se, miten sopeutumista uudessa maassa tuetaan. Yhteiskunta antaa maahanmuuttajalle mahdollisuuden oppia tarvittavia uusia tietoja ja taitoja ja saa itse vastavuoroisesti uusia vaikutteita ja monimuotoisuutta. (Castaneda ym. 2018, 32, 57—58.)

Kotoutuminen on psyykkisesti raskas prosessi, joka voi kestää useita vuosia (Castaneda ym. 2013, 57). Kotoutumisen kesto ja sisältö ovat kuitenkin yksilöllisiä (Anis 2013, 159). Kotoutumisprosessin sisältö voidaan kuitenkin karkeasti jakaa esimerkiksi kolmeen vaiheeseen, joita ovat saapuminen, kohtaaminen ja taakse katsominen. Saapumisvaiheessa henkilö kohtaa ensi kertaa uuden ympäristön. Hän voi tuntea kiitollisuutta, mutta samalla pelkoa ja koti-ikävää. Kohtaamisen vaiheessa uutta ympäristöä havainnoidaan tarkemmin ja verrataan entiseen, eli lähtömaan tilanteeseen. Taakse katsomisen vaiheessa henkilö pystyy yhdistämään uudet olosuhteet sekä entisen asuinmaansa piirteet toimivaksi kokonaisuudeksi. (Castaneda ym. 2013, 57.)

Kotoutumista ja sen onnistumista on vaikeaa mitata, sillä se on ennen kaikkea subjektiivinen kokemus (Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 27). Kotoutumisen tavoitteena on, että maahanmuuttajalla on tunne ja kokemus siitä, että hän on osa yhteiskuntaa ja hänellä on hallussaan tarvittavia tietoja ja

taitoja (Castenada 2018, 57). Kielitaito ja työllisyys ovat esimerkkejä mittareista, joiden avulla kotoutumista voidaan arvioida (Forsander 2013; Latomaa ym. 2013).

Kotoutumisen piirissä olevilla maahanmuuttajilla on oikeus kotoutumispalveluihin, joita kunnan ja TE-toimiston on tarjottava. Tällaisia palveluita ovat asumisen järjestäminen, varhaiskasvatus, esi- ja alkuopetus, sosiaali- ja terveystyö, tulkkaus, alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma sekä kotoutumiskoulutus. (Castenada ym. 2018, 32.) Kotoutumiskoulutuksen tarkoituksena on antaa maahanmuuttajalle sellaisia kielellisiä, yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja elämänhallintaan liittyviä valmiuksia, joiden avulla hän voi selvitä jokapäiväisestä arjesta sekä työ- ja opiskeluelämästä (Opetushallitus 2012). Kotoutumispalveluiden voidaan katsoa olevan tarpeellisia niin kauan, kun henkilön kielitaito ja työllistymismahdollisuudet ovat heikot ja yhteiskunnan toiminta ja sen palvelut vieraita (Anis 2013, 155). Kotouttamistoimenpiteiden toimivuutta on tutkittu esimerkiksi eduskunnan tarkastusvaliokunnan toimeksiannosta toteutetussa Kuntoutussäätiön tutkimusryhmän tekemässä tutkimuksessa (Ala-Kauhaluoma ym. 2018). Tutkimuksessa tutkittiin monimutkaisella menetelmällä kotouttamistoimenpiteiden toimivuutta ja kannattavuutta erityisesti työllistymisen näkökulmasta.

Maahanmuuttajanaishilla on keskimäärin miehiä enemmän haasteita kotoutumisessa. Heidän on miehiä vaikeampaa päästä mukaan esimerkiksi työelämään. Suomalaisnaisten ja maahanmuuttajanaisten työllisyysprosentissa on huomattavasti isompi ero, kuin suomalaismiesten ja maahanmuuttajamiesten välillä. Maahanmuuttajamiesten työllisyysaste on lähes yhtä hyvä, kuin suomalaismiesten. (Larja & Sutela 2015, 73.) Maahanmuuttajanaississa on paljon yksin ilman turvaverkkoja eläviä, lähes koko aikansa kotona viettäviä naisia, joilla on haasteita psyykkisessä kuormittuneisuudessa ja jaksamisessa. Maahanmuuttajanaiset saavat lapsia keskimäärin suomalaisia naisia huomattavasti nuorempina, mikä voi olla yksi syy heidän heikkoon työllisyyteensä. (Larja & Sutela 2015, 71; Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 34.) Yhteisöllisestä kulttuurista lähtöisin oleva nainen voi maahanmuuton myötä menettää vahvat sosiaaliset tukiverkkonsa ja jäädä lapsen kanssa hyvin yksin (Kuittinen & Isosävi 2013, 86). Kotiäiteihin kohdistuukin kotoutumisen osalta erityinen huoli (Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 10). Kotiäideille ei ole tarjolla samanlaista systemaattista tukea, kuin työmarkkinoiden käytettävissä oleville maahanmuuttajille. Kotiäidit saattavat olla jopa lähes kokonaan kotoutumista edistävien toimien ulkopuolella. (Vuori 2012, 252; Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -mies-

ten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 10.) Maahanmuuttajaperheen äidin tilanteeseen saattavat vaikuttaa myös kulttuuriset käsitykset naisen roolista ja asemasta. Äiti saattaa olla esimerkiksi sosiaalitoimen lähes tavoittamattomissa, kun vain toinen vanhemmista, tässä tapauksessa perheen mies, hoitaa perheen asioita viranomaisten kanssa. Naisen tilanne ja mielipiteet saattavat olla viranomaisille epäselviä. (Vuori 2012, 248, 250.)

Maahanmuuttajanaisten tilannetta voidaan kuvata esimerkiksi intersektionaalisuuden käsitteen avulla. Intersektionaalisuus tarkoittaa tilannetta, jossa useat ihmistä määrittävät tekijät, kuten sukupuoli, ihonväri ja yhteiskuntaluokka vaikuttavat henkilön elämässä samanaikaisesti. Käsitteen avulla voidaan huomioida tilanteita, joissa ihminen on moninkertaisesti syrjitty ja marginaalissa. Maahanmuuttajanaisten voidaan katsoa olevan erityisessä asemassa sekä sukupuolensa että maahanmuuttajuuden vuoksi. Maahanmuuttajanaisten matalan työllisyyden yhtenä selityksenä voidaan pitää moninkertaisia haasteita, jossa työllisyyteen vaikuttavat niin etninen tausta, sukupuoli, kielitaito, koulutus kuin mahdollinen syrjintäkin. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 19, 29; Keskinen & Vuori 2012, 9.)

1960-luvulla muuttoliikettä alettiin vähitellen tarkastella sukupuolen näkökulmasta (Donato ym. 2006, 9; Martikainen & Tiilikainen 2007, 21). Tällöin keskeinen väite oli, ettei naisten ja miesten asemaa voi täysin ymmärtää, ellei sukupuolta oteta tarkastelussa huomioon (Martikainen & Tiilikainen 2007, 21, 24). Sukupuolinäkökulma halutaan nykyisin yleisesti tuoda osaksi maahanmuuttopolitiikka. Esimerkiksi vuonna 2010 Valtioneuvoston selonteossa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta korostui moniperustaisen, eli esimerkiksi sekä etniseen taustaan että sukupuoleen perustuvan syrjinnän parempi ymmärtäminen. Vuonna 2012 valtion kotouttamisohjelmassa maahanmuuttajanaiset nostettiin erilliseksi teemaksi heidän korkean syrjäytymis- ja työttömyysriskin vuoksi. (Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 50, 58.)

Maahanmuuttajia ja monikulttuurisuutta sukupuolen näkökulmasta on tutkinut esimerkiksi Veronika Honkasalo (2011; 2012). Honkasalo käsittelee väitöskirjassaan (2011) ja väitöskirjaansa pohjautuvassa artikkelissaan (2012) sukupuolten välistä tasa-arvoa ja monikulttuurisuutta nuoristyön kontekstissa. Honkasalo käsittelee muun muassa sitä, miten suomalaisesta näkökulmasta katsottuna maahanmuuttajatyöiltä nähdään puuttuvan kokemus tasa-arvosta ja nuorisotyö kokee tehtäväkseen tarjota suomalaisen tasa-arvon kokemuksen heille. Tutkimuksessa tulee selkeästi ilmi maahanmuuttajatyttöjen osallisuuden haasteet, kun nuorisotyö pyrkii tekemään tasa-arvoa edistävää työtä omista lähtökohdistaan käsin, ei maahanmuuttajatyttöjen omilla ehdoilla.

Sukupuoli ei ole erillinen tekijä, kun tarkastellaan maahanmuuttoa. Se vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisia käsityksemme ovat maahanmuuttajien ja suomalaisten välisistä suhteista. Maahanmuuttajanaiset saatetaan automaattisesti nähdä alistettuina kulttuurinsa ja kulttuurinsa miesten uhreina, kun taas suomalaiset naiset saatetaan nähdä vahvoina ja itsenäisinä. (Keskinen & Vuori 2012, 8—9.) Vaikka naisten on todettu olevan riskialtiimmassa asemassa kotoutumisprosessissa, ei ilmiötä kuitenkaan voida tarkastella vain sukupuolen näkökulmasta, vaan tarkastelussa on huomioitava myös esimerkiksi naisten lähtökohdat, kuten muuttosyyt (Martikainen & Tiilikainen 2007, 24).

3 OSALLISUUS JA VOIMAVARAT

3.1 Osallisuus ja voimavarat käsitteinä

Osallisuus voidaan määritellä tunteeksi siitä, että on osa jotain ja kuuluu johonkin. Se on kiinnittymistä yhteisöihin, ympäristöön, yhteiskuntaan ja omaan elämään. (Särkelä-Kukko 2014, 35, 49.) Osallisuutta on vaikeaa mitata ja se on käsitteenä abstrakti ja monitahoinen, mikä voi tehdä siitä vaikeasti ymmärrettävän (Isola ym. 2017, 3). Se on vaikuttamista, päätösvaltaa ja sääntelyä (Castaneda 2018, 78—79). Osallisuus on tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuus. Se on omakohtainen ja omaehtoinen tunne siitä, että voi ohjata ja vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä ja ottaa vastuun valintojensa seurauksista. (Rouvinen-Wilenius 2014, 51; Särkelä-Kukko 2014, 35—36.) Osallisuuteen liittyy luottamusta, kuulluksi tulemistä ja sitoutumista (Rouvinen-Wilenius 2014, 52). Osallisuus vaatii toteutuakseen voimavaroja, mutta se on myös itsessään suuri voimavara (Särkelä-Kukko 2014, 39; Castaneda ym. 2018, 79). Voimaantunut ihminen tuntee omat voimavaransa, määrää ja hallitsee itse elämäänsä, on autonominen yksilö. Tähän vaikuttavat niin henkilökohtaiset ominaisuudet, kuin toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet¹. Voimavarat ovat siis vahvassa yhteydessä osallisuuteen omasta elämästä. Voimaantumista vahvistaa mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä, tehdä päätöksiä ja mahdollisuus ottaa niistä vastuu. (Viren ym. 2011, 50—52.)

Sosiaalityössä osallisuuden huomioiminen on keskeistä. Osallisuuden edistäminen on erityisen tärkeää niiden ihmisten kohdalla, jotka eivät yleensä saa ääntään kuuluviin ja ovat yhteiskunnassa näkymättömiä. (Heini ym. 2019, 7.) Osallisuuden edistäminen on yksi sosiaalityön tärkeimmistä arvoista ja tavoitteista ja sen merkitys kumpuaa sosiaalityön eettisistä periaatteista (Heini ym. 2019, 7, 9; Talentia 2017, 16.) Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian eettisten ohjeiden (2017) mukaan osallisuus sosiaalityössä on asiakkaan tunnetta valtaistumisesta, voimaantumisesta sekä asiakkaan tiedon ja asiantuntijuuden hyväksymistä ja hyödyntämistä. Osallisuus tarkoittaa sosiaalityössä esimerkiksi sitä, että asiakkaalla on oikeus saada tietoa häntä koskevista asioista, ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa häntä koskevaan päätöksentekoon. (Talentia 2017, 16).

¹ Voimaantumisen määritelmä teoksesta Siitonen, Juha 1999: Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun opettajakoulutuslaitos. Oulun yliopisto.

Osallisuudesta säädetään myös laissa, esimerkiksi lastensuojelulaissa, vammaispalvelulaissa, sosiaalihuollon asiakaslaissa ja kuntalaissa (Pyykkönen 2014, 27). Kuntalain 1§:n (410/2015) mukaan lain yksi tarkoituksista on luoda kunnan asukkaille edellytykset osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumiseksi. Kuntalain 22§:n (410/2015) mukaan kunnan asukkaalla ja palvelun käyttäjällä on oikeus vaikuttaa kunnan toimintaan. Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Osallistuminen ja osallisuus ovat käsitteinä lähellä toisiaan (Särkelä-Kukko 2014, 34). Niitä on toisinaan erehdytty pitämään samana asiana, mikä on saanut osakseen kritiikkiä (Isola ym. 2017, 3, 30). Osallistuminen viittaa enemmän konkreettiseen mukanaoloon esimerkiksi päätöksenteossa, kun taas osallisuus on tunnetta siitä, että kuuluu ja on mukana jossakin. Siinä missä tarve osallistua saattaa tulla ylhäältä päin, kuuluu osallisuuteen vahva omaehtoisuus ja omakohtaisuus. (Bäcklund ym. 2002, 7; Särkelä-Kukko 2014, 35.) Ihminen voi osallistua johonkin pakotettuna, mutta osallisuus on henkilökohtainen tunne, jota ei voida vahvistaa ylhäältä alaspäin (Rouvinen-Wilenius 2014, 67). Kun on kyse ylhäältä päin tulevasta aktivoinnista, voidaan puhua myös osallistamisesta. Osallistamisessa toiminnan tarve ei lähde henkilöstä itsestään. Osallistamisessa ja aktivoinnissa yksilölle ei välttämättä jää valtaa päättää, *miten* hän haluaisi osallistumisen tapahtuvan. Tällöin omakohtaisuus ja omaehtoisuus ovat vaarassa jäädä toteutumatta. Aktivointi ja osallistaminenkin voivat kuitenkin edistää osallisuutta, jos ne toteutetaan yksilön kuulumisen tunteen edistämiseksi. (Särkelä-Kukko 2014, 35, 47.)

Aaron Antonovskyn² (1987) salutogeenisen terveyden teoria liittyy vahvasti osallisuuteen. Teoriassa keskeistä on ihmisen koherenssin tunne, joka syntyy kolmesta ulottuvuudesta. Ulottuvuudet ovat elämän ymmärrettävyys, hallittavuus ja merkityksellisyys. Elämän ymmärrettävyys liittyy siihen, missä määrin elämä on järkevää ja ennakoitavissa. Ymmärrystä vaaditaan, jotta voi olla autonominen ja hallita elämäänsä. Konkreettisimmillaan esimerkiksi toimeentulotukipäätökseen on vaikeaa saada muutosta, jos päätöstä ei lainkaan ymmärrä. Elämän hallittavuus taas viittaa omaan elämään vaikuttamiseen. Elämän merkityksellisyyttä pidetään kyseisessä teoriassa kaikista keskeisimpänä, sillä

² Antonovsky, Aaron 1987: *Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well.* San Francisco: JosseyBass Publisher.

Antonovskyn mukaan ihminen ei voi hallita elämäänsä, jos se ei tunnu lainkaan merkitykselliseltä. Merkityksellisyyttä on helpompi etsiä, kun tuntee, että elämää voi hallita ja ennakoida. (Isola ym. 2017, 15—16.)

Osallisuus voidaan jakaa useilla tavoilla erilaisiin osa-alueisiin. Arja Jämsenin ja Anne Pyykkösen (2014, 9) esittämä Mona Särkelä-Kukon (2014) ja Päivi Rouvinen-Wileniuksen (2014) artikkeleihin perustuvan jaottelun mukaan osallisuus voidaan jakaa osallisuuden yhteiskunnassa, osallisuuden ympäröivissä yhteisöissä sekä osallisuuden omassa elämässä. Yhteiskunnassa osallisuus liittyy päätöksentekoon vaikuttamiseen. Ympäröivissä yhteisöissä osallisuus on tunnetta kuulumisesta, turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Osallisuus omasta elämästä pitää sisällään voimaantumisen, elämänhallinnan ja identiteetin. Se tarkoittaa sitoutumista omaan elämäänsä ja tekemiinsä valintoihin sekä oman elämänsä ohjaamista ja vastuun ottamista. (Jämsen & Pyykkönen 2014, 9.)

Anna-Maria Isola (2017, 25, 30, 38) ynnä muut esittävät tekstissään osallisuudelle eri osa-alueita, jotka ovat hyvin samantapaisia edellä esitetyn jaottelun kanssa. Tässä jaottelussa osallisuuden kolmeksi osa-alueeksi nimetään osallisuus omassa elämässä, osallisuus vaikuttamisessa ja paikallinen osallisuus. Osallisuus omassa elämässä sisältää edellä mainitun jaottelun tapaan elämän hallittavuuden ja yksilön autonomian. Autonomia edellyttää elämän hallittavuutta ja ymmärrettävyyttä, joita korostetaan myös Antonovskyn salutogeenisen terveyden teoriassa. Osallisuuden katsotaan sisältävän kohtuullisen toimeentulon, tarpeeseen vastaavat palvelut sekä mahdollisuuden luoda yhteyttä muihin ihmisiin. Osallisuus on sitä, että ihminen voi elää kuultuna, nähtynä, arvostettuna ja merkityksellisenä. (Mt.)

Osallisuus vaikuttamisena Isolan (2017) ja muiden mukaan tarkoittaa vaikuttamista niin yhteiskunnan, kuin elinympäristön ja lähipiirin tasolla. Kyse on ikään kuin ”jäljen jättämisestä” itsensä ulkopuolelle. Ihmisellä on tarve vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi, tarve vuorovaikutukseen ja siihen, että tuntee itsensä merkitykselliseksi. Vaikuttaminen voi tuoda elämään merkityksellisyyden tunnetta. Paikallinen osallisuus tarkoittaa ihmisen pääsyä hyvinvoinnin lähteille, joita on yhteistyössä synnytetty ja rakennettu paikallisesti. Se on ikään kuin panostamista yhteiseen hyvään. Paikallinen osallisuus pitää sisällään osallisuutta tukevan ympäristön. (Isola ym. 2017, 29—30, 38.)

Osallisuuden toteutumiseen vaikuttavat muun muassa yhteiskunnan rakenteet, vallitseva asenneilmapiiri sekä yksilö itse. Nämä tekijät voivat joko vahvistaa tai heikentää osalli-

suutta. Osallisuuden kokemukseen vaikuttaa se, miten ympäristö suhtautuu yksilöön, pidetäänkö häntä tärkeänä, arvokkaana ja otetaanko hänet joukkoon. Myös yksilön itsetunto ja käsitys itsestä vaikuttavat osallisuuden toteutumiseen. (Särkelä-Kukko 2014, 39, 42.) Perustarpeiden tyydyttyminen ja turvallisuuden tunne yhteiskunnassa ovat myös merkittäviä osallisuuden tunteen edistäjiä (Isola ym. 2017, 29; Rouvinen-Wilenius 2014, 55). Palvelujärjestelmän toimivuudella on myös merkittävä vaikutus siihen, miten osallisuus toteutuu. Avunsaanti ja osallisuuden toteutuminen voivat katketa palvelujärjestelmän aukkoon. Palveluista pois putoaminen näkyy heti negatiivisesti ihmisen osallisuuden kokemuksissa. Ihminen voi myös kokea pompottelua palvelusta toiseen, jolloin hänelle itselleen jää mahdollisuutta vaikuttaa prosessiin kulkuun, vaan häntä ohjataan ylhäältä päin. (Särkelä-Kukko 2014, 46.)

Ihmisen käytössä olevilla voimavaroilla on suuri vaikutus osallisuuden toteutumisessa (Särkelä-Kukko 2014, 39). Jotta voi olla osallinen, täytyy olla tietoinen omista tarpeista ja voimavaroista (Isola ym. 2017, 29). Osallisuus vaatii voimaantumista ja voimavaroja ja voimavarat on osattava ottaa käyttöön. Voimaantumisen voidaan katsoa olevan osallisuuden edellytys. Voimaantuminen voidaan määritellä kyvyksi tuoda ilmi ja arvioida toiminnan tarkoitukset, tavoitteet ja niiden toteutuminen. Voimaantuminen on kykyä nähdä osallisuuden tuomat mahdollisuudet vaikuttaessa omaan elämään. Käytännössä voimaantuminen voi ilmetä ihmisen päätöksentekotaitoina sekä kykynä ohjata omaa elämää. (Rouvinen-Wilenius 2014, 52, 63.) Osallisuuden itsessään voidaan siis katsoa olevan voimaantumista (Jämsen & Pyykkönen 2014, 9). Osallisuus on suuri voimavara ja osattomuus hyvinvoinnin kannalta erittäin vahingollista (Castaneda ym. 2018, 79; Rouvinen-Wilenius 2014, 67).

Vaikka yhteiskunta ja palvelujärjestelmä tukisivat osallisuutta, ihmisen henkilökohtaiset voimavarat eivät siihen välttämättä riitä (Rouvinen-Wienius 2014, 63). Haastavassa elämäntilanteessa ihminen voi suunnata voimavarojaan selviytymiseen osallisuuden sijaan. Ihmisellä voi myös olla vaikeuksia luottaa ja uskoa omiin voimavarioihinsa. Yksilöllä voi myös olla voimavaroja, joita yhteiskunta ei tunnista tai niitä on yhteiskunnassa vaikeaa hyödyntää. Tämä voi olla este sille, että ihminen kokisi olevansa osallinen ja merkittävä yhteiskunnassa. (Särkelä-Kukko 2014, 39.) Pitkäaikainen huono-osaisuus voi saada aikaan sen, että ihmisen on vaikeaa asettaa tavoitteita ja pyrkiä mihinkään, kun omasta potentiaalista ja voimavaroista ei ole käsitystä. Ihminen kokee voivansa tavoitella sitä, minkä hän ajattelee olevan itselleen mahdollista. (Isola ym. 2017, 16.)

Osallisuus on syrjäytymisen vastavoima ja vastakohta. Syrjäytynyt ihminen ei ole osallinen jostain yhteiskunnassa, esimerkiksi työstä, sosiaalisista suhteista, koulutuksesta tai harrastuksista. (Särkelä-Kukko 2014, 36; Katisko 2011, 24.) Ihminen voi alkaa vieraantua yhteiskunnasta, jos ei koe voivansa vaikuttaa elämäänsä. Syrjäytymiseen kuuluu ulkopuolisuuden tunnetta, eli tunnetta siitä, ettei ole osallinen. (Särkelä-Kukko 2014, 36, 42.) Osallisuuden kokemus auttaa yksilöä kiinnittymään vahvemmin yhteiskuntaan. Syrjäytymisen estämiseksi ja osallisuuden edistämiseksi on tuettava toimintaa, joka lähtee ihmisestä itsestään ja tukee omaehtoista suoriutumista. (Rouvinen-Wilenius 2014, 58, 66.)

3.2 Osallisuuden ja voimavarojen merkitys kotoutumisessa

Kotoutumisen tavoitteena on maahanmuuttajan osallisuus yhteiskunnassa ja elinympäristössään. Tämä edellyttää esimerkiksi tiettyjen tietojen ja taitojen omaksumista sekä sosiaalisten verkostojen luomista uudessa asuinmaassa. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 19; Alitoppa-Niitamo & Säävälä 2013, 7.) Tunne osallisuudesta ja kuulumisesta saa ihmisen kiinnittymään yhteiskuntaan (Rouvinen-Wilenius 2014, 52). Osallisuuden tunteen voidaan nähdä olevan yksi onnistuneen kotoutumisen mittareista. Yksilön voimavaroilla taas on suuri vaikutus siihen, missä määrin pakolaisuus ja mahdolliset traumaattiset kokemukset vaikuttavat henkilön hyvinvointiin. (Castaneda 2018, 49. 79).

Maahanmuuttajia tulee kannustaa itsenäisyyteen, riippumattomuuteen ja osallisuuteen omasta elämästä (Castaneda ym. 2014, 79). Myös kotoutumista koskevassa julkisessa keskustelussa korostetaan yksilön vastuuta. Hyvä kansalainen ja maahanmuuttaja on itsenäisesti pärjäävä, aktiivinen, vastuullinen omasta elämästään, sitoutunut oman elämänsä parantamiseen ja tietoinen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. (Vuori 2012, 262.)

Osallisuus on tunnetta kuulumisesta ja ihmisyyteen kuuluu ryhmän jäsenyys, sekä väistämättä erottelu meidän ja muiden välillä, kuuluminen ja ulkopuolisuus. Ihmisellä on tarve kuulua johonkin ja jotta voi hahmottaa itsensä ryhmän jäsenenä, on tehtävä jako ryhmään kuuluvien ja kuulumattomien välillä. Ihonväri ja syntyperä ovat kautta aikojen olleet yhdet tärkeimmistä määreistä, kun määritellään erilaisuutta ja samanlaisuutta, kuulumista ja ei-kuulumista. Muukalainen ja muukalaisuus -termejä voidaan käyttää kuvaamaan tilannetta, jossa määritellään sitä, kuka lasketaan kuuluvaksi ”meihin”. Muukalaisuus ei siis viittaa henkilöön, vaan se on ihmisten välisiä suhteita ja erilaisuutta verrattuna

enemmistöön. Vaikka muukalaisuus ilmiönä ei viittakaan henkilöön, muukalainen-sanana Minna Säävälä (2016) määrittelee vieraaksi määritellyn ihmisryhmän edustajaksi, jota ei lasketa kuuluvaksi ”meihin” ja joka on muukalaistamisen tuotos. Kuuluminen ja kuulumattomuus voivat siis perustua mihin vain, mutta etninen syntyperään liittyvät erot ovat muukalaisuutta tuottavista piirteistä kenties vahvimpia. Muukalaisuuteen siis hyvin usein liittyy vieraaksi mielletty syntyperä (Säävälä 2016, 16, 32).

Muukalaisuus määrittää sen, ketkä kuuluvat meihin ja ketkä ovat niitä toisia, ja millainen on näiden kahden välinen raja. Se on kuulumista ja ulkopuolisuutta. Kuitenkin, vaikka muukalaisuus on suhteiden ilmentymä, tuota ilmentymää silti luetaan joidenkin yksilöiden ominaisuuksista. Usein esimerkiksi ulkoisesti enemmistöstä etnisen taustansa vuoksi poikkeavat määritellään lähtökohtaisesti muukalaisiksi, kunnes toisin todistetaan. Muukalaisuus ei silti välttämättä vaadi ulkoisia tunnusmerkkejä, vaan voi olla vain henkinen kokemus ulkopuolisuudesta ja osattomuudesta. (Säävälä 2016, 9—10, 12—14, 16.)

Muukalaisuus on sanana sävyiltään negatiivinen. Muukalaisilta nähdään puuttuvan jotain. Erilaisuus ja muukalaisuus nähdään asioiksi, joka tekee ihmisestä vähempiarvoisen ja hallittavan, ja siten hänellä on vähemmän mahdollisuuksia hallita omaa elämäänsä, olla osallinen omasta elämästään ja aktiivinen toimija. Muukalaisenkin kuitenkin oletetaan tietyn aikaa uudessa paikassa asuttuaan kotoututuvan ja tulevan osaksi yhteiskuntaa, eikä enää olevan muukalainen. Hän voi edelleen olla vähemmistöä, mutta ei enää muukalainen. Ulkopuolelta tullut siis voidaan ajan kuluessa ottaa osaksi ”meitä”. Merkkeinä joukkoon kuulumisesta voidaan pitää enemmistöön sulautumista esimerkiksi pukeutumisen, ruuan tai kielen osalta. (Säävälä 2016, 9—10, 13, 93.) Maahanmuuttajan kotoutumista voidaan mitata myös länsimaalaisiksi ja suomalaisiksi miellettyjen arvojen, kuten yksilönvapauden tai sukupuolten välisen tasa-arvo omaksumisella. Maahanmuuttajan kelpoisuutta suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi voitaisiin arvioida esimerkiksi kysymällä häneltä, miten hän reagoisi, jos hänen lapsensa kertoisi olevansa homoseksuaali. (Urponen 2010, 302.) Toisaalta pysyvät eroavat ominaisuudet voivat pitää muukalaisuutta ja osattomuutta yllä ikuisesti. Muukalaisuuden ja meikäläisyyden raja myös vaihtelee eri yhteyksissä. Jonkin piirteen vuoksi henkilö voi olla toisessa tilanteessa osa joukkoa, ja toisessa tilanteessa tämä ominaisuus voi erottaa hänet enemmistöstä. Muualta tullut on hyvin pitkälti enemmistön tunnereaktioiden armoilla. Se määrittää sen, millaisen aseman muukalainen saa, millaiseksi ryhmien väliset suhteet muodostuvat. (Säävälä 2016, 13.)

Kuuluminen tunnetta, ei järkeilyn tulosta. Toisen tunnistaminen ryhmään kuuluvaksi tai siitä ulkopuoliseksi on pääosin tiedostamatonta. Se voidaan nähdä jopa evoluution ja

luonnonvalinnan kautta syntyneenä ominaisuutena. Liittoutumista ja yhdessä toimimista voidaan pitää ihmislajin selviytymisen kannalta välttämättömänä. On pohdittu, onko ihmisen taipumus rakentaa ryhmäjäsensuus samankaltaisuuden kokemukselle kehittynyt ihmiselle aikojen saatossa selviytymiskeinoksi. Kuulumisessa ja ulkopuolisuudessa ei siis aina ole kyse alistamisesta ja valtakamppailusta, vaan jako meihin ja muihin on ihmiselle luonnollista. (Säävälä 2016, 14, 95.)

John W. Berryn³ akkulturaatiomalli esittää neljä erilaista uuteen elinympäristöön sopeutumisen tapaa, joissa kaikissa osallisuus esiintyy eri tavalla. Mallin mukaan ihminen on *integroitunut*, kun hän arvostaa omaa etnistä taustaansa sekä tuntee yhteenkuuluvuutta ympäröivän kulttuurin kanssa. Jos ihminen ei tunne yhteenkuuluvuutta minkään ryhmän tai kulttuurin kanssa, on akkulturaatiomallin mukaan kyse *marginalisaatiosta*. *Assimilaatiosta* on kyse, kun henkilö ei arvosta omaa taustaansa, mutta pitää osallisuutta ympäröivään kulttuuriin tärkeänä. *Separaatiosta* puhutaan, jos vähemmistön edustajat kokevat keskenään voimakasta yhteenkuuluvuutta, mutta eivät koe tärkeäksi osallisuutta valtakulttuuriin. (Pyykkönen 2007, 38, 40.) Onnistuneeseen akkulturaatioon kuuluu muun muassa suoriutuminen työssä tai opiskelussa ja hyvä itsetunto. Mitä vaikeampi maahanmuuttajan on kiinnittyä ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin, eli kokea siihen osallisuutta, sitä kauemmaksi hän siitä ajautuu. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 254, 256—257.) Teppo Sintonen⁴ on kritisoinut Berryn mallia siitä, että se esittää sopeutusvaihtoehtot pysyvinä. Sintonen mukaan ne voivat vaihdella ajan ja elämäntilanteen mukaan, eikä Berryn jaottelu huomioi myöskään sitä, että eri toiminnoissa ihminen voi kuulua eri ryhmiin tai moneen samaan aikaan. Berryn jaottelu voi myös saada aikaan sen, että maahanmuuttajat nähdään automaattisesti potentiaalisina syrjäytyneinä ja osallisuuteen kykenemättöminä. (Pyykkönen 2007, 38, 40.)

Työssäkäyntiä pidetään yhtenä yhteiskuntaan kiinnittymisen tärkeimmistä mittareista ja ensisijaisena osallisuuden muotona (Forsander 2013, 220; Särkelä-Kukko 2014, 44). Työssäkävyn elämäntilanteen ajatellaan olevan kunnossa ja työttömän ajatellaan olevan vaikeuksissa ja ongelma yhteiskunnalle. (Forsander 2013, 220.) Työllä on itsestään selvä asema hyvän elämän, sosiaalisen turvallisuuden ja itsenäisyyden tuottajana ja edellytyk-

³ Berry, John W. 1992: 'Cultural Transformation and Psychological Acculturation'. Teoksessa Burnet, Jean ym. (toim.): *Migration and the Transformation of Cultures*. Toronto: Multicultural History Society of Ontario, 23—54.

⁴ Sintonen, Teppo 1999: *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. SohPhi: Jyväskylä.

senä. Työteon kautta ihminen voi olla arvostettu, vastuullinen ja itsenäinen, sekä saavuttaa jotain, mikä kuuluu aikuisuuteen ja niin kutsuttuun kunnan kansalaisuuteen. (Jokinen 2014, 76.) Pohjoismaainen hyvinvointivaltiomalli perustuu kahden elättäjän mallille, jossa niin naisilla kuin miehillä nähdään olevan oikeus ja velvollisuus palkkatyöhön (Urponen 2010, 296).

Työllistyminen on myös kotoutumisprosessin ensisijainen tavoite. Työssäkäynti antaa maahanmuuttajalle muun muassa mahdollisuuden sosiaalisiin kontakteihin, kontakteja suomalaiseen yhteiskuntaan, tunnetta elämänhallinnasta sekä arvostusta suomalaisessa yhteiskunnassa. (Vuori 2012, 250, 239; Pakarinen 2018, 34.) Työmarkkinoiden ulkopuolisella työllä, kuten hoivatyöllä ei katsota olevan palkkatyön kaltaista merkitystä kotoutumisessa (Vuori 2012, 262). Myös muita osallisuuden muotoja, kuten kielitaitoa, asuntoa, sosiaalisia suhteita ja poliittista osallistumista pidetään usein työssäkäyntiin nähden toissijaisina (Forsander 2013, 220). Suomessa maahanmuuttajien työpotentiaali on kuitenkin huomattu varsin myöhään, sillä vasta 2000-luvulla maahanmuuttajat on todella alettu nähdä mahdollisena työvoimana (Pakarinen 2018, 187).

Jaana Vuori (2012, 235) käyttää käsitettä arjen kansalaisuus kuvaamaan tilannetta, jossa henkilö pärjää arjessaan, tuntee yhteiskunnan toimintamalleja, kulttuuria ja kieltä. Arjen kansalaisuus on mahdollisuutta kuulua yhteiskuntaan. Myös Marja Katisko (2011) on tutkinut väitöskirjassaan kansalaisuutta maahanmuuttajien työelämäkokemusten kautta. Katisko tuo tutkimuksessaan esille sitä, miten täyteen kansalaisuuteen ja niin sanottuun ”kunnan kansalaisuuteen” suomalaisessa yhteiskunnassa kuuluu olennaisesti työssäkäynti. Kansalaisuus on osallisuutta, jota toteutetaan ennen kaikkea palkkatyön kautta. (Mt.) Työ voi myös olla paitsi osallisuuden ja täysivaltaisen kansalaisuuden mittari, myös merkittävä henkilökohtainen voimavara ja mielenterveyttä tukeva tekijä (Castaneda ym. 2018, 349).

Maahanmuuttajaväestön työllisyystilanne ja asema työmarkkinoilla on tällä hetkellä kuitenkin heikko. Työmarkkinat ovat Suomessa jakautuneet niin, että maahanmuuttajat työllistyvät usein matalapalkka-aloille sekä niille aloille ja niihin tehtäviin, joihin on hankala saada suomalaista työntekijää. Tällaisia ovat usein esimerkiksi fyysisesti raskaat työt. (Forsander 2013, 222; Pakarinen 2018, 34, 187.) Esimerkiksi ravintola-ala ja siivousala mielletään usein perinteisiksi ”maahanmuuttaja-aloiksi” (Pakarinen 2018, 34). Myös esimerkiksi sairaanhoitajilta lähihoitajille on annettu likaisimpina ja helpoimpina pidetyt työtehtävät ja näin muodostettu matalapalkka-ala, jossa maahanmuuttajanaiset ovat yliedustettuina (Forsander 2013, 222). Parhaiten Suomessa työllistyvät opiskelun tai työn

perässä muuttaneet, heikoimmin pakolaisina maahan tulleet. Kansalaisuuden mukaan tarkasteltuna parhaiten työllistyvät ruotsalaiset, virolaiset, englantilaiset, saksalaiset ja venäläiset. Näyttäisikin siis siltä, että työllistymismahdollisuuksia parantaa se, mitä lähempänä henkilön kulttuuri, kieli ja ulkonäkö ovat suomalaista. (Pakarinen 2018, 33—34, 187.)

Osallisuuteen maahanmuuttajien kohdalla liittyy työn lisäksi olennaisesti myös kielitaito. Kielen osaamista pidetään tärkeänä kotoutumisen, yhteisön jäsenyyden ja työllistymisen kannalta (Latomaa ym. 2013, 175). Sutelan (2005, 87) tutkimuksen mukaan ne maahanmuuttajat, jotka arvioivat kielitaitonsa hyväksi, ovat useammin koulutustaan vastaavassa työssä kuin ne, jotka arvioivat kielitaitonsa heikommaksi. Kuulumisen tunne edellyttää kommunikointia, mikä käytännössä usein tarkoittaa kielitaitoa. Yhteisöihin ja yhteiskunnan toimintaan on hankala päästä mukaan ilman yhteistä kieltä. Osallisuuden kokemukseen vaikuttaa myös se, miten ihminen kykenee yhteisössä ilmaisemaan tunteitaan, mihin vaikuttaa olennaisesti kielitaito. (Särkelä-Kukko 2014, 41.) Kieli ja kielellä itsensä ilmaiseminen lisäävät myös turvallisuuden ja kuulluksi tuleminen tunteita, jotka kuuluvat olennaisesti osallisuuteen (Castenada 2018, 72). Kielitaito voidaan nähdä siis sekä osallisuuden ehtona että sen edistäjänä.

Maahanmuuton lisääntyessä valtiot ovat joutuneet pohtimaan sitä, millaisen aseman kielitaito saa kotoutumisessa. Kielitaito voidaan nähdä esimerkiksi osana työntekijän osaamista, syrjinnän välineenä tai yhteisön täysivaltaisen jäsenyyden ehtona. Tämän vuoksi kielitaidon riittävyys voi saada useita tulkintoja. On myös tärkeää arvioida esimerkiksi sitä, millaista kielitaitoa tarvitaan milläkin alalla, ja voisiko jotain työtä mahdollisesti tehdä kokonaan ilman suomen tai ruotsin kielen taitoa. (Latomaa ym. 2013, 163, 175, 178.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävä

Tutkielmani tavoitteena on tuoda esille maahanmuuttajanaisten omia näkemyksiä ja kokemuksia osallisuudesta ja voimavaroista ja tuoda aihetta koskevaan keskusteluun mukaan enemmän naisten omaa ääntä. Tarkoituksena on tarkastella sekä sitä, mihin naiset kokevat osallisuutta että sitä, mitä osallisuuden haasteita he siinä kokevat. Näkemykseni mukaan maahanmuuttajanaiset eivät tällä hetkellä saa tarpeeksi ääntään kuuluviin yhteiskunnassa ja myös maahanmuuttajia käsittelevä tieteellinen tutkimus perustuu usein miesten tilanteisiin (Martikainen & Tiilikainen 2007, 15—16). Laadullisten tutkimusten tavoitteena on nostaa esille tutkimukseen osallistuvien ääni, erityisesti sellaisten ryhmien, joilla ei yhteiskunnassa katsota tarpeeksi sitä vielä olevan (Kallinen ym. 2015, 38).

Tutkielmani päätutkimuskysymys on *millaisia ovat maahanmuuttajanaisten kokemukset osallisuudesta ja voimavaroista kotoutumisessa?* Tutkimusta ohjaavat tarkentavat kysymykset ovat seuraavia:

- Mihin maahanmuuttajanaiset kokevat osallisuutta ja millaisia haasteita he tuovat esille osallisuuden toteutumisessa?
- Mitä voimavaroja naisilla on elämässään?

Tutkielmani otsikossa ja tutkimuskysymyksessä käytän sanaa kotoutuminen, vaikka kaikki aineistoni naiset ovat asuneet Suomessa useita vuosia, osa jopa noin 10 vuotta. Kotoutuminen-sanan käytön voisi tässä yhteydessä kyseenalaistaa, sillä kotoutuminen saatetaan usein ymmärtää vain muutaman vuoden ajanjaksona maahan saapumisen alussa, jonka jälkeen maahanmuuttajan ajatellaan olevan kotoutunut. Käsitän tutkielmasani kotoutumisen kuitenkin vuosia, jopa läpi elämän kestäväksi matkaksi. Tätä tukee myös tutkielmani naisten kokemukset ja kertomukset. Naisten kertomuksista vielä kymmenenkin Suomessa asutun vuoden jälkeen tulee esille useita kotoutumisen ja osallisuuden haasteita.

4.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Pro gradu -tutkielmani on menetelmäsuuntaukseltaan laadullinen tutkimus. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus pyrkii ennen kaikkea tutkittavan asian tai ilmiön ymmärtämiseen, toisin kuin määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus, joka pyrkii selittämään asioita ja kuvaamaan niitä esimerkiksi numeerisin tuloksin. Kvalitatiivinen tutkimus mielletään usein enemmän ihmistieteelliseksi ja kvantitatiivinen enemmän luonnontieteelliseksi menetelmäsuuntaukseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73).

Metodologiselta lähtökohdaltaan tutkielmani on pääasiassa fenomenologinen. Fenomenologian keskeinen tarkastelun kohde ovat kokemukset. Se on syntynyt kritiikkinä mitattavuutta korostavalle positivismille (Tuomi & Sarajärvi 2018, 72). Käsitys yksilöllisestä kokemuksesta on melko nuori, se yleistyi vasta 1800-luvulla, kun tieteessä alettiin korostaa ihmisen yksilöllistä kokemusmaailmaa. Siihen asti ihmistä oli pyritty selittämään universaalisti ja tutkimaan luonnontieteellisin keinoin. (Tökkäri 2018, 64—65.) Fenomenologia pyrkii ymmärtämään kokemuksellisia ilmiöitä sellaisina, kuin ne ovat. Se pyrkii kuvaamaan ilmiöitä niin, etteivät ne menetä merkitysyhteyksiään kuvailussa. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohteena oleva ilmiö tarkoittaa tutkittavaa elämäntilannetta ihmisen kokemana. Fenomenologian mukaan kokemus on elämäntilanteen tajuavaa ymmärtämistä. (Lehtomaa 2005, 163, 166, 190.) Fenomenologisessa psykologiassa kokemus määritellään yksilölliseksi tajunnalliseksi toiminnaksi (Tökkäri 2018, 80). Kokemukset muodostuvat merkityksistä, joita eri tapahtumat saavat ihmisen tajunnassa. Näin elämäntilanne merkityksellistyy kokemuksena. (Lehtomaa 2005, 166.)

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii olemaan ihmettelijän asemassa, avoinena ja vastaanottavaisena. Yleensä arkiajattelussa ihminen ymmärtää ja tulkitsee ilmiöiden kokemustensa ja ymmärryksensä kautta, mikä voi fenomenologian mukaan olla tieteellisessä tutkimuksessa este tutkittavan kohteen todelliselle ymmärtämiselle (Lehtomaa 2005, 164). Tutkijan on tiedostettava omat ennakkokäsityksensä tutkittavasta ilmiöstä ja pyrittävä korvaamaan ne fenomenologisella tavalla ymmärtää asioita (Perttula & Lehtomaa 2005, 14; Lehtomaa 2005, 164). Myös tutkimuksen liian tiukka teoreettinen viitekehys saattaa fenomenologian mukaan olla ymmärrystä rajoittava tekijä (Lehtomaa 2005, 164).

Kokemus on haastava tutkimuskohde, sillä kokemuksella on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen ulottuvuus. Ihmistieteiden tutkimat ilmiöt ovat usein niin laajoja, että yksilön kokemus on vain yksi osa sitä. (Tökkäri 2018, 81.) Kokemus osallistuu sekä yksilölliseen

että yleiseen tietoon ja se on arvokasta molempien kannalta. Kokemuksen arvostaminen antaa yksilölle mahdollisuuden saada näkemyksensä esille ja äänensä kuuluviin, mutta toisaalta se saattaa nostaa yksittäisen mielipiteen tiedon kaltaiseen asemaan. (Toikkanen & Virtanen 2018, 9.)

Kokemuksen asema tieteellisessä tutkimuksessa onkin osittain kiistanalainen. Länsimaisessa filosofian perinteessä kokemus on nähty tiedonhankinnan tapana ja tietämisen yhtenä, joskaan ei korkeimpana tai lopullisimpana tasona. Kokemus on nähty alisteisena niin sanotuin oikein metodein saavutetulle tiedolle. Perinteinen filosofia on pitänyt kokemuksen puutteina esimerkiksi sen tilannesidonnaisuutta, ainutkertaisuutta ja muuttuvuutta. Myös kokemuksen kontingenssia on pidetty sen heikkoutena. Kontingenssi viittaa tilanteeseen, jossa väite on mahdollinen, mutta ei välttämätön, eli asia voisi olla myös toisin, kuin miten se kyseisellä hetkellä on. (Backman 2018, 25, 28.)

Sitä että fenomenologiaan perustuva kokemuksen tutkimus keskittyy yksilöihin ja yksittäistapauksiin, on pidetty haastavana myös tulosten yleistettävyyden kannalta. Fenomenologian sekä myös hermeneutiikan mukaan kokemusta ei voida tutkia luonnontieteellisin, eli yleistämiseen pyrkivin keinoin. Luonnontieteellisiä keinoja käytettäessä menetetään ymmärrys siitä, millaisen merkityksen kokemus saa ja miten se sijoittuu ihmisen elämään. Vaikka fenomenologinen tai yleisesti laadullinen tutkimus ei yleensä lainkaan edes pyri yleistämiseen, voidaan kokemuksista tehdä yleistyksiä esimerkiksi silloin, kun usean yksittäistapauksen kontekstit ovat tarpeeksi samankaltaisia keskenään. Kuitenkaan täysin yleistä tietoa ei kokemusten kautta voida saavuttaa, sillä yksilöiden kokemukset eivät koskaan täysin vastaa toisiaan. Yksilöllisiä kokemuksia on silti tarpeen tutkia, jotta on mahdollista ymmärtää ihmistä kokonaisvaltaisesti. (Tökkäri 2018, 66, 81.)

Kokemusta tutkittaessa on syytä ottaa huomioon se, ettei kokemuksen kertominen ole sama asia, kuin sen eläminen. Esimerkiksi tutkimushaastattelussa haastateltava valitsee itse mistä ja miten hän kertoo, ja mitä jättää kertomatta. Ihminen ei välttämättä kykene tai halua ilmaista asiaa aivan niin, kuin sen on kokenut. On myös syytä pohtia sitä, kuka kokemuksesta tietää parhaiten ja kuka sen niin sanotusti ”omistaa”. Lähtökohtaisesti tulisi ajatella, että ihminen itse tuntee omat kokemuksensa parhaiten, mutta vaarana voi myös olla, että tutkija ajattelee, ettei kokija tiedosta kokemustaan yhtä hyvin kuin siihen perehtynyt tutkija. Kokemuksen tutkimiseen liittyy vahvasti myös eettisyys, erityisesti jos aihe on sensitiivinen. (Tökkäri 2018, 68, 70.)

4.3 Aineisto ja sen analyysi

Tutkielmani aineisto koostuu kuuden afganistanilaisnaisen haastattelusta. En ole tehnyt haastatteluja itse, vaan ne on tehnyt pro gradu -tutkielmaansa varten Lapin yliopiston sosiaalityön opiskelijat Niloufar Kalvakhi ja Nabeela Hasan vuonna 2014. Kalvakhi ja Hasan ovat antaneet luvan käyttää aineistoaan tutkimustarkoituksessa ja ovat saaneet siihen myös haastatelluilta luvan. Kalvakhin ja Hasanin (2014) tutkielman otsikko on *Settlement process of Afghan immigrant women based on cultural perspective in Finland*. He tutkivat afganistanilaisnaisten kokemuksia sopeutumisesta Suomeen erityisesti kulttuuriin näkökulmasta. He tutkivat sitä, mitä kulttuuriin liittyviä haasteita naiset ovat Suomessa kokeneet, millaisia selviytymiskeinoja ja voimavaroja heillä on ja millaiseksi he ovat kokeneet maahanmuuttajien sosiaalipalvelut Suomessa. (Kalvakhi & Hasan 2014.)

Haastattelut on tehty syvähaastatteluina. Syvähaastattelussa kysymykset ovat avoimia ja haastattelu on keskustelunomainen. Syvähaastattelussa on määriteltynä vain ilmiö, josta keskustellaan, kysymykset voivat olla hyvinkin vaihtelevia ja vapaamuotoisia. Syvähaastattelussa haastattelijä syventää keskustelua ja rakentaa haastattelua jo saatujen vastausten perusteella. Haastattelun on tarkoitus edetä ikään kuin omalla painollaan tilanteen mukaan. Syvähaastattelussakaan ei kuitenkaan keskustella aivan mistä tahansa, vaan aihe määrittyy tutkimusaiheen ja -tehtävän mukaan. Haastattelussa on sallittua myös haastattelijan intuitiiviset väliintulot, mikä voi osaltaan tehdä haastattelusta keskustelunomaisen. Syvähaastattelua käyttävissä tutkimuksissa ei usein haastatella kuin vain muutamia henkilöitä. Suurta osallistujamäärää tärkeämpänä pidetään mahdollisimman syvää ymmärrystä ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88—89.)

Kalvakhin ja Hasanin tekemät haastattelut alkoivat sillä, että haastattelijä kertoi haastateltavalle tutkimuksen tavoitteista ja tarkoituksesta. Haastatteluja ohjasivat 23 avointa kysymystä, mutta haastattelun tarkoitus oli Kalvakhin ja Hasanin mukaan kuitenkin olla syvähaastattelun idean mukaisesti keskustelunomainen ja vapaamuotoinen. (Kalvakhi & Hasan 2014, 53.) Haastatteluissa naiset kertovat taustastaan, syistä, joiden vuoksi ovat muuttaneet Suomeen, arjestaan Suomessa, eroista suomalaisen ja afganistanilaisen kulttuurin välillä, haasteista Suomessa sekä huolista ja toiveista koskien tulevaisuutta. Jokainen haastateltava on tavattu haastattelijan kanssa kahden kesken yhden kerran ja yhden haastattelun kesto on ollut 1-2 tuntia. Litteroituina haastattelujen pituudet vaihtelevat kuuden ja 25 sivun välillä. Haastattelut on tehty alun perin farsin kielellä, joka on haasta-

teltujen naisten äidinkieli. Kalvakhi ja Hasan ovat kääntäneet haastatteluaineiston englannin kielelle ja minä olen käyttänyt tutkielmassani tätä englanninkielistä litteroitua aineistoa. En ole kääntänyt aineistoa suomeksi, koska se on jo kertaalleen käännetty kielestä toiseen. Käytän siksi tutkielmassani englanninkielisiä haastattelukatkelmia. En myöskään ole korjannut niissä mahdollisesti esiintyviä kirjoitusvirheitä, vaan esitän katkelmat sellaisinaan. Kalvakhi ja Hasan ovat muuttaneet haastateltavien nimet anonymiteetin varmistamiseksi ja käytän tutkielmassani naisista näitä Kalvakhin ja Hasanin tutkielmassaan käyttämiä nimiä.

Haastateltavien etsimisessä on käytetty niin kutsuttua lumipallo-otantaa, jossa ajatuksena on, että ihmisten sosiaalisten verkostojen kautta voi löytää haastateltavia. Lumipallo-otantaa käytettäessä esimerkiksi jo haastatteluun suostuneet voivat ehdottaa tuntemiensa ihmisten joukosta lisää haastateltavia ja pyytää heitä mukaan tutkimukseen. Lumipallo-otanta on usein toimiva tilanteissa, joissa on tarkoitus tavoittaa jonkin tietyn ihmisryhmän jäseniä, jotka saattavat yleensä olla vaikeasti tavoitettavissa. Kalvakhi ja Hasan saivat alun perin otettua yhteyttä afganistanilaisnaisiin iranilaisten tuttaviansa kautta. He halusivat haastatella iältään 30-75 vuotiaita naisia, jotka ovat asuneet Suomessa vähintään vuoden. He ajattelivat, että vähintään vuoden asumisen aikana kokemuksia sopeutumisesta olisi ehtinyt kertyä jo sen verran, että haastattelun tekeminen olisi mielekästä. (Kalvakhi & Hasan 2014, 51, 53—55.)

Kalvakhi ja Hasan kertovat tutkielmassaan siitä, miten he kokivat samankaltaisen kulttuuritaustan haastateltujen naisten kanssa olleen haastattelun kannalta hyvä tekijä. He kertovat toisen heistä olevan iranilainen ja kertovat iranilaisessa ja afganistanilaisessa kulttuurissa olevan paljon samankaltaisuuksia. He kokivat tämän edistäneen luottamuksen ja yhteisymmärryksen syntymistä haastattelutilanteessa. (Kalvakhi & Hasan 2014, 51—52, 53—55.) Ajattelen myös itse, että aineiston vahvuus on se, että haastattelija ja haastateltava jakavat samankaltaisen kulttuurisen ja etnisen taustan, sekä yhteisen kielen. Keskusteluyhteyden ja molemminpuolisen ymmärryksen syntyminen olisi saattanut olla erilaista, jos olisin itse tehnyt haastattelut valkoisena länsimaalaisena. Minun on kuitenkin huomioitava mahdollisiin kulttuurieroihin ja kulttuurisensitiivisyyteen liittyvät seikat aineiston tulkinnassa. Käsittelen tätä tarkemmin tutkimuksen etiikkaa käsittelevässä luvussa.

Kaikki aineistoni naiset ovat Afganistanista lähtöisin olevia haastatteluhetkellä Suomessa asuvia maahanmuuttajia. He kaikki ovat paenneet Afganistanista sotaa. Suurin osa naisista on saapunut Suomeen kiintiöpakolaisina. Iältään he ovat 45-60 -vuotiaita ja heillä

kaikilla on lapsia. Lähes jokainen heistä kokee suomen kielen taitonsa melko heikoksi ja kielen opetteluun vaikeaksi. Moni heistä kuitenkin kokee, että pystyy hoitamaan päivittäiset asiointiasiat suomen kielellä. Osalla naisista on työkokemusta Suomessa, mutta suurin osa ei ole haastatteluhetkellä työelämässä. Seuraavassa kerron perustietoja jokaisesta naisesta.

Tahmine on 60-vuotias neljän lapsen äiti. Hän on Suomessa eronnut miehestään ja on haastatteluhetkellä työelämässä. Hän kertoo työskentelevänsä Suomessa koulussa oppilaiden parissa. Tahmine kertoo suomen kielen taitonsa olevan hyvä. Hän on ennen Suomeen muuttoja asunut Iranissa ja tullut Suomeen kiintiöpakolaisena kahdeksan vuotta sitten. Hän on opiskellut kotimaassaan yliopistossa englantia.

Maryam on 45-vuotias, hänellä on kolme lasta ja mies, joka kuitenkin on jättänyt Maryamin, eivätkä Maryam ja mies elä yhdessä. Myös Maryam on asunut ensin Iranissa, kunnes on saapunut Suomeen vuonna 2006 kiintiöpakolaisena. Hän on opiskellut kotimaassaan yliopistossa ja suorittanut siellä tutkinnon. Hänellä on työkokemusta Suomessa, mutta hän ei ole haastatteluhetkellä työelämässä.

Razie on 46-vuotias ja hänellä on viisi lasta, joiden kanssa hän on saapunut kiintiöpakolaisena Suomeen vuonna 2005. Hänen miehensä asuu Pakistanissa. Myös Razie on opiskellut kotimaassaan ja suorittanut siellä tutkinnon. Hän on asunut Iranissa 19 vuotta ennen Suomeen tuloa. Razie on työskennellyt Suomessa muun muassa ompelijana. Hän kertoo pystyvänsä hoitamaan suomen kielellä päivittäiset asioinnit.

Rahele on 45-vuotias neljän lapsen äiti ja asunut Suomessa haastatteluhetkellä 10 vuotta. Rahele on ennen Suomeen muuttoja asunut perheensä kanssa useissa eri maissa, esimerkiksi Azerbaizanissa, Pakistanissa ja Venäjällä. Rahele on naimisissa ja hänen miehensä oli Afganistanissa merkittävä poliitikko, minkä vuoksi Rahele eli perheensä kanssa varakasta elämää ennen sotaa. Rahele itse työskenteli kotimaassaan päiväkodin opettajana. Suomeen Rahele saapui kaksi vuotta miehensä jälkeen, kun tämä ensin matkusti Suomeen salakuljettajien mukana. Rahele ei ole haastatteluhetkellä työelämässä, mutta hänellä on työkokemusta Suomessa.

Fatima on seitsemän lapsen äiti ja noin 60-vuotias. Tarkemmin hänen ikänsä ei tule haastattelussa ilmi. Fatima on leski ja tullut Suomeen kiintiöpakolaisena seitsemän vuotta sitten. Fatima on asunut ennen Suomeen tuloa Iranissa. Hänen ei ole ollut mahdollista opiskella kotimaassaan naisten ja tyttöjen heikon yhteiskunnallisen aseman vuoksi. Fatima ei

koe suomen kielen taitoaan kovin hyväksi, mutta kertoo pystyvänsä hoitamaan suomeksi päivittäiset asiansa.

Zinat on eronnut neljän lapsen äiti. Kalvakhvi ja Hasan (2014) kertovat tutkielmassaan hänen iäkseen 45-vuotta, mutta haastattelussa Zinatın ikä ei tule ilmi. Hänen lapsistaan kaksi asuu haastatteluhetkellä Suomessa. Zinat on Afganistanissa naitettu 13-vuotiaana 50-vuotiaalle miehelle. Avioliitto kesti 20 vuotta, jonka jälkeen mies otti Zinatista avioeron. Suomeen Zinat saapui yhden tyttärensä kanssa turvapaikanhakijana salakuljettajien mukana ja odotti turvapaikkapäätöstä Suomessa viisi vuotta, kunnes sai myöntävän päätöksen. Zinat kertoo voivansa henkisesti hyvin huonosti ja on naisista ainoa, joka katu Suomeen tuloa. Haastattelusta ei suoraan käy ilmi, onko hän haastatteluhetkellä työelämässä. Hän kuitenkin kertoo viettävänsä kaiken aikansa kotona, joten oletan hänen olevan työtön.

Käytän tutkielmassani aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Se on hyvin tavallinen ja paljon käytetty analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää lähes kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Useat laadullisen tutkimuksen analyysitavat perustuvat sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysin avulla aineisto saadaan järjestettyä johtopäätöksiä varten, mutta itse järjestely ei kuitenkaan vielä ole analyysiä. Sisällönanalyysiä onkin kritisoitu keskeneräisyydestä, sillä tutkijat saattavat esittää sisällönanalyysillä järjestetyn aineiston valmiina tuloksina, vaikka varsinaista tulkintaa ei olisi tehty. Sisällönanalyysi on usein hyvä menetelmä aloittelevalle tutkijalle, sillä se ei vaadi syvällistä teoreettista tietämystä, kuten esimerkiksi narratiivinen analyysi. Aloittelevakin tutkija voi kyetä hyvään sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysikään ei ole kuitenkaan automaattisesti helppoa ja voi tarjota haasteita kokeneellekin tutkijalle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117, 145.)

Sisällönanalyysin tavoitteena on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon ja kuitenkin säilyttää samalla sen sisältämä informaatio. Analyysillä pyritään selkeyttämään aineistoa, jotta voidaan tehdä myös selkeitä johtopäätöksiä. Aineisto ikään kuin hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja sitten kootaan takaisin loogiseksi kokonaisuudeksi. Käytän tutkielmassani aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt eivät ole ennalta sovittuja, vaan ne muodostuvat aineiston perusteella. Aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla ja teorioilla koskien tutkittavaa ilmiötä, ei pitäisi olla vaikutusta analyysin toteuttamiseen eikä lopputulokseen. Kaiken perustana ja lähtökohtana on aineisto. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108.)

Aineiston analyysissä kaikki turha ja tutkimustehtävän kannalta epäolennainen on karsittava pois. Jäljelle jääviä tärkeitä seikkoja voidaan erotella ja yhdistellä. Löydetyt pelkistykset ryhmitellään alaluokiksi, mitä seuraa abstrahointi eli käsitteellistäminen. Aineiston alkuperäisilmaisuista on siis tarkoitus edetä kohti käsitteellisempää lopputulosta. Yhdistämistä ja käsitteellistämistä jatketaan alaluokista yläluokkiin ja pääluokkiin, riippuen aineiston laajuudesta ja mikä millaisenkin tutkimuksen kohdalla on toimivaa. Heikon analyysin merkki voi olla luotujen pääluokkien päällekkäisyys, se etteivät ne erotu tarpeeksi toisistaan. Mahdollista on myös, etteivät analyysin tulokset perustu aineistoon tai että ne eivät vastaa tutkimuskysymykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104—107, 122—123, 124—125, 127, 146.)

Lähdin analyysin tekemisessä siitä, että luin aineistoni useita kertoja läpi ja merkitsin tekstiin alustavia huomiota, joiden ajattelin olevan hyödyllisiä analyysin edetessä. Tarkoitukseni oli etsiä aineistosta niitä asioita, joihin naiset kokevat elämässään osallisuutta, kokemuksia osallisuuden haasteista sekä naisten elämän voimavaroja. Useiden lukukertojen aikana aineistosta alkoi nousta esille viisi luokkaa, joista lopulta muodostin tutkielmani tulosluvut. Nämä luokat olivat lapset ja lastenkasvatus, työ, uskonto, kielitaito sekä yhteiskunnan ja yhteisöjen jäsenyys. Erottelin eri värisillä kynillä aineistosta kaikki ne kohdat, joissa naiset puhuivat näistä havaitsemistani luokista. Kokosin värikynillä merkityt ilmaukset kaikki samaan tiedostoon ja jaottelin ne eri pääotsikoiden alle värien mukaisesti. Samalla hahmottui myös konkreettisesti se, kuinka paljon mistäkin luokasta on materiaalia. Yhdistelin ja etsin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia niiden ilmausten välillä, missä haastateltavat puhuivat tietystä asiasta, kuten uskonnosta. Tiivistin muutamaaan sanaan ilmausten ydinajatuksia. Eri luokkien sisällä erottelin naisten erilaisia ajatuksia esimerkiksi työstä tai uskonnosta ja tiivistin nekin muutamaaan sanaan tai lauseeseen. Pyrin löytämään punaisen langan naisten ajatuksista ja muodostamaan näin pääluokkia. Pyrin tekemään analyysiä ja muodostamaan tulokset aineisto edellä, avoimena ilman ennako-oletuksia. Pohdin sitä, millainen merkitys esimerkiksi lastenkasvatuksella ja osallisuudella siihen naisille on. Mietin, miksi naiset kokevat osallisuutta juuri niihin mihin kokevat ja miksi tietyt asiat koetaan osallisuuden kannalta haastaviksi. Pohdin, mitä se kaikki tarkoittaa kotoutumisen ja uuteen ympäristöön sopeutumisen kannalta.

4.4 Etiikka ja tutkijan asema

Tutkimuksessa eettiset valinnat vaikuttavat siihen, miten tutkimusta tehdään ja toisaalta tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 147). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimissa hyvän tieteellisen käytännön ohjeissa (2012, 4–5) tutkimusetiikalla tarkoitetaan eettisesti vastuullisten ja oikeiden toimintatapojen noudattamista ja edistämistä tutkimustoiminnassa sekä tieteeseen kohdistuvien loukkausten ja epärehellisuuden tunnistamista ja torjumista. Tutkimus on uskottava tieteellinen tutkimus vain, jos tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Länsimaissa on vuosisatojen ajan totuttu ajattelemaan, että uuden tiedon rajoittamaton tuottaminen on aina arvokasta toimintaa. Tämä on kuitenkin osin johtanut ajatukseen, että kaikkea mahdollista saa ja täytyy tutkia kaikin mahdollisin menetelmin. Tieteen on ajateltu olevan ikään kuin vain tiedon saavuttamista varten, jolloin eettiset näkökohdat ovat voineet jäädä huomiotta. Kuitenkin, vaikka tiede on yhteiskunnallinen hyödyke, se voi myös olla haitallista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 147, 150, 152.) Tutkijalla ei välttämättä ole aina vain vilpittömyyttä ja hyvää tahtoa lisätä tietoa. Siksi eettiset näkökohdat ovat tärkeitä. (Honkatukia ym. 2006, 296.)

Eettiset ohjeet ja normit selkiyttävät tutkijan oikeuksia ja velvollisuuksia, jotta niitä ei tarvitse arvioida tapauskohtaisesti vailla ohjeita. Ne voivat myös saada tutkijat huomioimaan eettisiä näkökohtia koko tutkimuksen tekemisen ajan, ei vain silloin, kun kyse on selkeistä eettisistä rikkomuksista. (Hirvonen 2006, 34.) Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu tiedeyhteisön toimintatapojen noudattaminen, kuten rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Nämä liittyvät hyvän tutkijan piirteisiin ja tutkijan hyveisiin, joihin voidaan pitää kärsivällisyyttä, pitkäjänteisyyttä, rehellisyyttä ja motivoituneisuutta (Gylling 2006, 358). Myös tiedonhakupöytäkirjojen on oltava eettisesti kestäviä ja tutkimusluvut asianmukaisia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Tutkimukseen osallistuvien suojaamiseen kuuluu esimerkiksi informointi tutkimuksen tavoitteesta, menetelmistä ja mahdollisista riskeistä, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja osallistuneiden anonymiteetin varmistaminen. Tutkimukseen osallistuville ei saa aiheutua vahinkoa, eikä saatuja tietoja saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Eettisyys koskee myös tutkimuksen laatua ja luotettavuutta. Tutkija on vastuussa siitä, että esimerkiksi tutkimusasetelma ja aineistonkeruutapa ovat sopivia ja tuottavat luotettavia tutkimustuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149, 153–156.)

Hyvin teknisesti ajateltuna tutkimusetiikka näyttäytyy lähinnä vain tutkimustoimintaan, kuten tutkimukseen osallistuvien henkilöiden informoimiseen ja anonymiteettiin sekä aineiston keräämiseen ja analyysin luotettavuuteen liittyvinä huomioina. Tähän verrattuna toinen ääripää on näkökulma, josta katsottuna kaikki tutkimuksessa tehdyt valinnat nähdään moraalisisina valintoina. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 152—153.) Tutkimusetiikan mieltämistä teknisenä toimintana voidaan pitää puutteellisena näkemyksenä, sillä tutkijan eettinen sitoutuneisuus ei ole tarkkaa ja mekaanista ohjeiden noudattamista, vaan koko tutkimuksen tekemistä ohjaava lähtökohta (Gylling 2006, 349—350; Tuomi & Sarajärvi 2018, 150). Aito eettisyys on kiinnostusta eettisiä kysymyksiä kohtaan ja halua toimia eettisesti oikein, ei halua toimia oikein vain sanktioiden pelossa. Kaikki ei ole palautettavissa selkeisiin rikkomuksiin, kuten valehtelemiseen tai tutkittavan itsemääräämisoikeuden rikkomiseen. Siksi säännöt luovat vain minipuitteet eettisyydelle, ne eivät takaa aitoa eettisyyttä. (Gylling 2006, 349.) Eettisyys on kritiikittömyydestä luopumista ja eettisesti kestävässä tutkimuksessa jokainen tutkimuksen vaihe ja jokainen valinta on kriittisen arvioinnin kohteena. (Pohjola 2007, 26.)

Tutkimus ei ole koskaan täysin arvovapaata. Se ei ole teknistä, vaan se nojaa aina tutkijan arvoihin ja valintoihin. (Pohjola 2007, 23.) Tutkija on aina ympäristönsä tuotosta ja häntä ohjaavat esimerkiksi uskonnolliset, taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset arvot (Gylling 2006, 356). Nämä arvot sekä ennako-oletukset ja valinnat vaikuttavat väistämättä tutkimuksen kulkuun ja tuloksiin. Tutkijan omien arvojen, asenteiden ja valintojen on oltava arvioinnin kohteena koko tutkimuksen tekemisen ajan. Etiikka ei siis liity vain tiedon esittämiseen, vaan myös sen tulkitsemiseen, johon tutkijan omat arvot vaikuttavat. (Pohjola 2007, 11—12, 23.)

Yhteiskuntatieteissä korostetaan ihmisyyttä ja sitä, että tutkimuksen on asetuttava heikompiensa puolelle. Yhteiskuntatieteissä tutkimuksen kohteena on ihminen ja tutkimusaiheet saattavat olla hyvin sensitiivisiä. Tällöin tutkijalla erityinen vastuu huomioida eettisiä näkökohtia. Erityisen tärkeäksi eettiseksi vaatimukseksi nousee tutkimukseen osallistuvien kunnioittaminen. Sitä voidaan pitää tutkimuksessa kaiken lähtökohtana. (Pohjola 2007, 26, 28—29.) Kun ollaan tekemässä mahdollisesti arkojen aiheiden kanssa ja tavoitteena on antaa ääni jollekin tietylle ihmisryhmälle, ei tutkimusta voida arvioida vain akateemisin kriteerein. Äänen antamiseen liittyy aina väärinkäytön mahdollisuus, jonka vuoksi eettisen arvioinnin on oltava vahvasti läsnä. (Honkatukia ym. 2006, 314.) Tutkijan on esimerkiksi hyvä kysyä itseltään, kenen etua hän tutkimuksessa ajaa ja mitä muuta tutkimukseen osallistuva saa, kuin hyvän mielen osallistumisesta. Tutkittava voi

juuri esimerkiksi saada tutkimuksen kautta ääntään kuuluviin asiassa, jossa hän ei muuten sitä saisi. (Eskola & Vastamäki 2015, 28.)

Oman tutkielmani tavoitteena on juuri äänen antaminen maahanmuuttajanasille tuoden esille heidän kokemuksiaan. Kun tutkimuksen tavoitteena on niin sanottu äänen antaminen marginaaliin asetetulle ryhmälle, on syytä pohtia, miten ääni heille annetaan, tapahtuuko se heidän omilla ehdoillaan. (Jokinen ym. 2004, 9.) Tutkija saattaa vahingossa tulla luokitelleeksi ja määritelleeksi kohderyhmää entistä enemmän, vaikka tutkimuksen tarkoitus olisi ollut päinvastainen. Tutkija voi esimerkiksi pyrkiä rakentamaan kuvaa työtömistä, mutta tulee tehneeksi vain luokituksia ja kuvailuja tästä ryhmästä, eikä siitä, millainen ilmiö on kyseessä. (Pohjola 2007, 26—27.) Ja vaikka tutkija yrittäisi kaikin keinoin välttää tutkimukseen osallistuvien vahingoittamista, hänen on kuitenkin elettävä sen tosiasian kanssa, että tutkimus kaikesta huolimatta saattaa vahingoittaa siihen osallistuvia (Honkatukia ym. 2006, 314).

Tutkielmani kohdistuu maahanmuuttajanasisiin, jotka ovat lähtöisin erilaisesta kulttuurista, kuin minä itse. Kulttuurierojen huomioiminen on tärkeä tutkimuseettinen kysymys ja olennainen osa koko tutkimusprosessia. Kulttuurieroista voi johtua esimerkiksi se, että tutkimukseen osallistuvalla jää alusta alkaen epäselväksi tutkijan tavoitteet ja tutkimuksen tarkoitus. Tällainen perustavanlaatuinen epäselvyys tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan välillä on jo itsessään eettinen ongelma. Kulttuurierot tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan välillä voivat olla myös esimerkiksi toisistaan poikkeavia käsityksiä, tulkintoja ja annettuja merkityksiä asioille ja ilmiöille. Kaksi eri kulttuurista lähtöisin olevaa ihmistä voivat antaa hyvin erilaisia merkityksiä esimerkiksi perheelle. Kulttuurierot voivat näkyä myös esimerkiksi haastateltavan epävarmuutena ja epäluuloisuutena koskien sitä, voiko tutkija todella ymmärtää haastateltavia ja heidän kokemuksiaan. Erot voivat jopa estää yhteisen ymmärryksen tutkijan ja haastateltavan välillä. Toisaalta kulttuurierot eivät kuitenkaan ole ainoita mahdollisia yhteisymmärrystä heikentäviä tekijöitä, vaan myös yksilölliset tekijät vaikuttavat siihen, kuinka helppoa tai vaikeaa on muodostaa molemminpuolista ymmärrystä. Erilaisuutta tai toisaalta samanlaisuutta ei voi kuitenkaan olettaa olevan olemassa, sillä myös tällaiset oletukset itsessään voivat muodostua ymmärryksen esteeksi. (Rastas 2005, 80—83, 87—88, 90, 93—94.)

On jopa esitetty vaatimuksia, että haastattelijan ja haastateltavan tulisi olla lähtöisin samasta kulttuuritaustasta, jotta keskinäinen ymmärrys toteutuisi. Tämä on tavallaan tilanne omassa tutkimuksessani, sillä haastattelut on tehnyt henkilö, joka on lähtöisin samankaltaisesta kulttuurista, kuin haastatellut naiset ja tuntee heidän kulttuuriaan huomattavasti

paremmin, kuin minä. En siis ole joutunut pohtimaan kulttuurierojen merkitystä aineis-toni naisten kohtaamisessa ja haastattelemisessa, vaan omassa tutkielmassani niiden huomioiminen kohdistuu erityisesti tehtyihin tulkintoihin haastateltavan antamista merkityksistä. Tulkintojen kriittistä arviointia voidaan pitää kulttuurierojen huomioimisen minimaatimuksena. (Rastas 2005, 84, 102.)

Kulttuurisensitiivisyys ja mahdollisten kulttuurierojen huomioiminen tutkimuksessa ei ole tietyn kulttuuriin ulkoa opettelemista. Vaatimus siitä, että tutkija perehtyisi tiettyyn kulttuuriin läpikotaisin on mahdoton ja sisältää lisäksi oletuksen, että kaikki tähän ryhmään kuuluvat ihmiset ovat samanlaisia. Kulttuuria ei voi opetella, sillä kulttuuri ei ole tarkkarajaista ja helposti määriteltävää, vaan muuttuva, laaja-alainen ja monimuotoinen ilmiö. Koska on mahdotonta tuntea täysin tiettyä kulttuuria, on tutkijan tiedostettava oma tietämättömyytensä ja huomioitava tämä sekä mahdolliset kulttuurierot osana koko tutkimusprosessia. Riippuu kuitenkin paljon tutkimuksesta, minkä verran tutkijan on hyödyllistä perehtyä tiettyyn kulttuuriin. Esimerkiksi pakolaisia tutkittaessa on huomioitava, että pakolaisten ryhmä sisältää useista eri kulttuureista lähtöisin olevia ihmisiä. Esimerkiksi tällaisessa tutkimuksessa on hyödyllisempää perehtyä pakolaiskysymyksiin, kuin tiettyyn etniseen kulttuuriin. (Rastas 2005, 84—86, 93—94.)

Tutkijan aseman eli position huomina on osa tutkimusetiikkaa. Tutkijan positiota luomoni seikka. Tutkija on jo lähtökohtaisesti tiettyssä asemassa suhteessa tutkimukseen osallistuvaan henkilöön. Esimerkiksi väärinkohtelu saa tutkijan aseman vuoksi tutkimuksessa erilaisen merkityksen ja erilaisia seurauksia, kuin arkielämässä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 147.) Itse tutkijan rooliin liittyvien seikkojen lisäksi positiota tuottavat esimerkiksi tutkijan sukupuoli, ihonväri ja sosioekonominen asema. Esimerkiksi valkoisena naisena olemiseen liittyy paljon muutakin, kuin vain pelkkä sukupuoli ja ihonväri. Se asettaa henkilön tiettyyn asemaan. Position huomioiminen on tärkeää kaikessa tutkimuksessa, mutta se saattaa erityisellä tavalla korostua tutkimuksissa, joissa tutkija ja tutkimukseen osallistuva eroavat toisistaan esimerkiksi juuri kulttuuritaustansa tai ihonvärinsä vuoksi. Rastas (2005) tuo esille omaan tutkimukseensa liittyviä kokemuksia, joissa tutkijan asema valkoisena länsimaalaisena on näyttäytynyt maahanmuuttajataustaiselle haastateltavalle asemana, josta käsin voi olla vaikeaa ymmärtää täysin maahanmuuttajien kokemuksia. Oma positio on tärkeää huomioida ja tehdä itselleen näkyväksi. Toisen kulttuuri on helppo huomata, mutta omaa kulttuuria ja asemaa on vaikeampi huomioida. Olennaista on, että tutkija tunnistaa, miten esimerkiksi valkoisuus tai keskiluokkaisuus vaikuttavat tutkimuksen kulkuun ja tuloksiin. Ei riitä vain, että niiden olemassaolo tiedostetaan. Esimerkiksi

valkoisuus määrittyy muuksikin, kuin vain ihonväriksi. Se tulee ymmärtää ennen kaikkea asemana ja erilaisina tiedon ja tietämättömyyden paikkoina. (Rastas 2005, 90, 94—96.)

Tutkijan positio tuottaa tutkijalle valtaa. Esimerkiksi etnografia ja feministinen tutkimus ovat korostaneet refleksiivisyyttä ja tutkijan paikan kriittistä tarkastelua valtaerojen ja tutkijan aseman huomioimiseksi. Tutkijalla valtaa on esimerkiksi päättää, mitä ja miten hän kertoo tutkimuksensa kohteesta ja mitä jättää kertomatta. (Rastas 2005, 87, 94.) Tutkija käyttää valtaa myös, kun hän määrittelee, kategorisoi ja nimeää tutkimuskohdettaan ja tuottaa näin tutkimuksellaan yhteiskunnallisia käsityksiä. Esimerkiksi yleistettäessä täytyy olla huolellinen, jottei siitä ole haittaa yleistämisen kohteelle. Ei siis riitä pelkkä eettinen totuudellisuuden vaatimus, vaan tutkijan on myös mietittävä tutkimuksensa seurauksia tutkimuksen kohteena olevalle ihmisryhmälle. (Pohjola 2007, 27.)

Tutkijalla on myös valta valita tutkimusaihe, minkä voidaan nähdä itsessään olevan eettinen valinta. Aihe voi olla arvolutautunut tai muuten jollain tavalla esimerkiksi tutkimuskohdetta määrittelevä. Esimerkiksi tietyn käsitteen valinta saattaa sisältää oletuksia ja ohjata lukijaa ajattelemaan asiasta tietyllä tavalla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 152—153.) Oman tutkielmani kohdalla pohdin esimerkiksi sitä, aiheutanko lukijalle käsityksen, että maahanmuuttajanaiset ovat automaattisesti marginaalissa ja osattomia. Pohdin sitä, onko minulla oikeus määritellä jokin ihmisryhmä marginaalissa eläväksi. Marginaalin määrittäminen tapahtuu nimittäin yleensä keskuksesta käsin, eli heidän toimestaan, joiden ei itse katsota olevan marginaalissa. Jo marginaaliseksi ryhmäksi nimeäminen voi tuottaa marginaalisen aseman. (Jokinen ym. 2004, 11, 15.)

En ole tehnyt aineistona käyttämiäni haastatteluja itse, mihin liittyy joitakin eettisiä haasteita. Aineistoon liittyy esimerkiksi tavallista suurempi väärinymmärryksen mahdollisuus, sillä en ole voinut kysyä esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä. En myöskään ole nähnyt ja kuullut haastateltavien ilmeitä ja eleitä. Olisin saattanut tulkita jonkin asian hieman toisin, jos olisin kuullut esimerkiksi haastateltavan äänensävyyn hänen kertoessaan kokemuksistaan. Myös siihen, että aineistoni on käännetty kielestä toiseen, voi liittyä eettisiä haasteita. Haastattelut on alun perin tehty farsin kielellä ja käännetty haastattelijoiden toimesta kirjalliseen muotoon englanniksi. Itse aineistoa lukiessani saatoin kääntää tekstiä mielessäni vielä suomeksi, vaikka en varsinaista kirjallista käännöstyötä aineistolle tehnyt. Moneen kertaan käännettyssä tekstissä voi olla vaarana, että naisten oma ääni katoaa ja merkitykset saattavat hieman muuttua. Toisaalta se, että naiset ovat saaneet kertoa kokemuksistaan omalla äidinkielellään on myös aineiston vahvuus. Esimerkiksi tul-

kin kautta tehty haastattelu olisi voinut yhtä lailla lisätä väärinymmärryksen mahdollisuutta. Pohdin tutkimusta tehdessäni myös sitä, olisivatko haastateltavien kertomukset olleet erilaisia tai olisivatko he kertoneet asioista eri tavalla, jos olisivat tienneet, että tutkin osallisuutta ja voimavaroja. Pohdin sitä, jäikö naisten puheesta jotain olennaista pois, josta he olisivat ehdottomasti halunneet kertoa, jos olisin tehnyt haastattelut itse ja naiset olisivat tienneet aiheen olevan osallisuus ja voimavarat.

En ole voinut vaikuttaa siihen, onko haastattelut tehty eettisesti kestäväällä tavalla, vaan eettisyys tässä tutkielmassa on ennen kaikkea aineiston tulkintaan liittyvää. Minulla kuitenkaan ei ole varsinaista syytä olettaa, etteikö haastattelijat olisi tehneet haastatteluja haastateltavia kunnioittaen. En ole tavannut aineistoni naisia ja toivon, etten tietämättäni ja tahtomattani loukkaa heitä tutkielmassani. En voi esimerkiksi kertoa heille tutkielmani tavoitetta ja tarkoitusta, niin kuin hyvään tutkimusetiikkaan kuuluisi. Tutkimusta tehdessä ajattelin myös usein, että naisilla olisi oikeus tietää, että teen heidän kokemuksistaan tutkimusta ja saada luettavaksi valmis tutkielma.

5 MAAHANMUUTTAJANAISTEN OSALLISUUDEN KOKEMUKSET

5.1 Lapset ja lasten kasvatus tärkeänä osallisuuden kokemuksen tuottajana

Aineistosta lapset ja lasten kasvattaminen nousee esille elämän osa-alueena, johon naiset kokevat vahvaa osallisuutta. Lastenkasvatus ja lasten elämä on asia, johon he todella haluavat ja uskovat pystyvänsä vaikuttamaan. Sen lisäksi lapset ja lastenkasvatus vaikuttavat vahvasti vanhempiin. Useat naisista kertovat viettävänsä paljon aikaa lastensa kanssa, paljon enemmän, kuin mitä muut vanhemmat. Naisten puheesta kuvastuu ylpeys, he ovat ylpeitä roolistaan äitinä ja siitä, että paneutuvat siihen mielestään paremmin, kuin useat muut äidit. Äitiyttä ja pienten lasten hoivaa usein pidetään maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta heikentävän tekijänä, mutta aineistossani äitiys näkyi itsessään vahvana osallisuuden muotona. Naiset kokevat kuuluvansa osaksi lastensa elämää ja lasten kuuluvan osaksi äitiensä elämää. He kokevat äitiyden oikeutetaan ja velvollisuutetaan, siinä missä esimerkiksi ansiotyönkin.

Osallisuuteen kuuluu vastuunotto toiminnastaan ja valinnoistaan (Jämsen & Pyykkönen 2014, 9; Särkelä-Kukko 2014, 35). Naiset kokevat olevansa ennen kaikkea itse vastuussa omista lapsistaan. Yksi naisista sanoo olevansa esimerkiksi sitä mieltä, että hänen lapsensa käyttäytyessä huonosti, se on äidin vika. Naiset korostavat lasten kasvatuksessa läsnä olevaa vastuuta ja ovat valmiita ottamaan vastaan vastuun lapsistaan. Silloin kun ihminen kykenee tekemään valintoja ja kantamaan niistä seuraukset, hän on jo mitä suurimmassa määrin osallinen.

Lotta Kokkosen (2010) tutkimuksessa pakolaisten vuorovaikutussuhteista erityisesti vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa korostui molemmin puolinen vaikuttaminen. Tutkimuksessa molemminpuolinen vaikuttaminen näkyi esimerkiksi vaikuttamisena toisen päätöksentekoon ja asenteisiin. Tutkimuksessa haastatellut pakolaistaustaiset henkilöt kokivat vanhemman ja lapsen välisen suhteen kaikista ihmissuhteistaan läheisimmäksi ja tärkeimmäksi Tämä oli myös ihmissuhde, jonka kautta tutkimukseen osallistuneet kokivat eniten olevansa rakastettuja ja tarpeellisia. Lasten ja vanhempien tiivis osallisuus toistensa elämään on asia, minkä maahanmuuttaja voi kokea olevan lähtöisin kotimaan kulttuurista ja jota halutaan ylläpitää myös uudessa asuinmaassa. Uusi ympäristö ja elämäntilanne voi toisaalta tuoda haasteita lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen, toisaalta se taas voi lähentää suhdetta entisestään ja tehdä siitä entistä tärkeämmän. Tuki ja apu

perheenjäsenten kesken on usein hyvin tärkeää kotoutumisessa ja perheen kanssa muutaneet sopeutuvatkin uuteen maahan ja muutoksiin yksin tulleita keskimäärin helpommin. Sosiaalisen tuen kannalta perhe on erittäin tärkeä, ymmärretään se sitten laajana tai ydinperheenä. (Mt. 50, 55, 61—63.) Maahanmuuttaja voi kokea erittäin suurena haasteena sen, jos hänen oletetaan pärjäävän ja elävän uudessa asuinmaassaan yksin, jos hän koti- maassaan on elänyt laajan perhe- ja sukuyhteisön keskellä (Castaneda 2018, 63).

Aineistossani naisten vahva osallisuus lapsiin ja lastenkasvatukseen näyttäytyy suurena voimavarana, joka auttaa sopeutumisessa, kotoutumisessa, auttaa jaksamaan vaikeuksissa ja tekemään töitä hyvän elämän eteen uudessa asuinmaassa. Naiset nimeävät lasten elättämisen muun muassa yhdeksi syyksi, miksi he haluaisivat niin kovasti työllistyä.

”...my children are the only things that make me alive and make me stronger.”

Rahele

Haastatteluissa vahva osallisuus lapsiin ja lastenkasvatamiseen näkyy esimerkiksi siinä, miten naiset pohtivat useita asioita ennen kaikkea lastensa kautta. Kysyttäessä esimerkiksi Suomen ja Afganistanin eroista, naiset ottavat esille lähinnä vain lastenkasvatukseen liittyviä eroavaisuuksia. Heistä jokainen tuo esille sen, miten Suomessa lapset kasvatetaan hyvin paljon vapaammin, kuin Afganistanissa, mikä on naisten mielestä paheksuttavaa. Esimerkiksi Maryam kertoo olevansa kaikkeen muuhun tyytyväinen Suomessa, mutta ei suomalaisten tapaan kasvattaa lapsia. Maryam ja muut naiset eivät pidä hyvänä sitä, että täysi-ikäistyttyään suomalaisnuori voi esimerkiksi muuttaa pois lapsuudenkodistaan. Naiset kokevat, että Suomessa lapsille ja nuorille annettu vapaus ja itsenäisyys saa heidät kokeilemaan esimerkiksi päihteitä ja esiaviollisia suhteita, joita naisten mukaan heidän kulttuurissaan ei hyväksytä. Naiset kokevat, että Suomessa jo aivan pienille lapsille annetaan vapautta rakkauden ja huolenpidon sijaan. Myös esimerkiksi naisten peloista ja huolista kysyttäessä he kertovat pelokseen usein esimerkiksi sen, että heidän lapsensa joutuisivat huonoille teille. Heidän suurin huolensa ei ole esimerkiksi se, että he itse eivät saisi Suomessa töitä.

”I think the only difference is that they (Finnish people) give a lot of freedom to their children but we don't and in my own idea this is wrong because these

are unnecessary freedom. We don't give this much freedom to our children we try to give our children more love but Finnish people give more freedom instead of more love and I think this is our biggest difference."

Razie

Maahanmuuttajanaiset ovat heterogeeninen joukko, eikä voida liikaa yleistää, mutta myös useissa muissa tutkimuksissa nousee esille maahanmuuttajanaisten eläminen ikään kuin ensisijaisesti lastensa kautta (esim. Siim 2007; Kokkonen 2010). Kokkonen (2010, 57) huomasi pakolaisia käsittelevässä tutkimuksessaan tämän tutkielman tapaan, että haastattelussa vanhempien omasta tilanteesta kysyttäessä he saattoivat kertoa vain lastensa tilanteesta. Pihla Siim (2007, 240) havaitsi omassa tutkimuksessaan, jossa hän tutki maahanmuuttajanaisten perhesuhteita, äitien kokevan lastensa elämän vastoinkäymiset huomattavasti raskaampina, kuin omansa ja äitien ajattelevat päätöksiään, tekemisiään, toiveitaan ja huoliaan lähes aina lastensa kautta. Esimerkiksi syy, miksi kotimaasta on muutettu pois, on usein halu turvata ennen kaikkea lasten elämä. Päätös tehdään usein miettien ennen kaikkea lasten kannalta parasta vaihtoehtoa. (Siim 2007, 240; Kokkonen 2010, 56.) Myös oman aineistoni naiset kertovat kaikki halunneensa muuttaa kotimaastaan tai naapurimaasta Iranista pois lastensa vuoksi. Jokainen kertoi muuttaneensa siksi, että haluaa taata lapsille koulutuksen ja mahdollisuuden turvalliseen elämään. Eli vanhemmat vaikuttavat lastensa elämään takaamalla heille paremman tulevaisuuden muuttamalla kotimaasta pois ja toisaalta lapset vaikuttavat vanhempien elämään olemalla syy muutolle. Lasten elämään vaikuttaminen voi siis olla vanhemmalle kaikista tärkeintä sekä tehtäessä päätöstä muuttamisesta että eletäessä arkea uudessa asuinmaassa (Kokkonen 2010, 58). Kokkonen (2010, 57) tutkimuksessa tuli ilmi myös se, miten vanhemmat saattavat mitata omaa sopeutumistaan ja kotoutumistaan lasten kautta. Lasten menestyminen esimerkiksi koulu- ja opiskeluelämässä voi olla vanhemmalle mitta sekä omasta että lapsen kotoutumisesta.

Osallisuus lasten elämään ja kasvatukseen näkyy kenties vahvimmin naisten haluna kasvattaa lapsensa oman kulttuurinsa tapojen mukaisella tavalla. Naiset haluavat vaikuttaa lastensa elämään niin, että he omaksuisivat afganistanilaisen kulttuurin arvot ja tavat. Kuten edellä tuli ilmi, naisten suurimmat huolet Suomessa liittyvät lasten elämään, ennen kaikkea pelkoon lasten liiasta "suomalaistumisesta". Naiset haluavat itsensä ja lastensa olevan osallisia suomalaisesta yhteiskunnasta, mutta siihen halutaan silti pitää tietty etäisyys. Suomalaisessa kulttuurissa on naisten näkökulmasta useita paheksuttavia piirteitä,

joista he eivät toivo itsensä tai ennen kaikkea lastensa tulevan osallisiksi. Päihteitä, paljastavaa pukeutumista, vanhempien uhmaamista, itsenäisyyttä ja seurustelusuhteita pidetään suomalaisina asioina, joista naiset haluavat lastensa ehdottomasti pysyvän erossa. Naiset kertovat afganistanilaisessa kulttuurissa olevan tärkeää suojella erityisesti tyttölapsia tällaiselta. Zinat kertoo tämän olevan iso ero suomalaisen ja afganistanilaisen kulttuurin välillä. Hän kertoo, että tyttärensä täytettyä 16-17 vuotta, aikoo hän matkustaa tämän kanssa Afganistaniin, jossa tytär voi mennä naimisiin. Zinat pitää avioliittoa tyttärelleen parempana vaihtoehtona, kuin suomalaisen nuoren elämäntapaa. Zinat kuvailee seuraavassa suomalaisen ja afganistanilaisen kasvatuksen eroja.

”My Finnish friends told me that we know you are depressed and sick but you shouldn’t treat your girl like that you have to let her do what she wants to do but you know that we are not like them we can’t let our children do whatever they want we will control them and tight their hand sometimes so that they won’t be able to do whatever they want we have a policy in our house and we cannot ignore that so this will make us different from Finnish people.”

Zinat

Maahanmuuttajavanhempien halu vaikuttaa lastensa elämään siirtämällä kotimaan kulttuurin tapoja lapsille tulee esille useissa tutkimuksissa (esim. Kokkonen 2010, Peltola 2014; Siim 2007, Viren ym. 2011). Myös niissä tulee esille vanhempien huoli, että lapset omaksuvat huonoina pidettyjä suomalaisia tapoja. Myös tyttölasten kasvattaminen oman kulttuurin tapojen mukaan tulee esille. Perheessä saatetaan haluta kasvattaa tytär sen mukaan, millainen oman kulttuurin määritelmän mukaan on ”hyvä tyttö” (Viren ym. 2011, 25—26). Vanhemmat voivat kokea olevansa kulttuurinsa ylläpitäjiä ja vaalijoita uudessa asuinmaassa, mikä voi näkyä tiukentuneena haluna vaikuttaa lasten elämään (Kokkonen 2010, 60). On luonnollista, että ihminen haluaa vaalia tuttuja tapoja ja kasvattaa myös lapsensa niiden mukaan (Viren ym. 2011, 28). Lapsen ja vanhemman välinen suhde voi myös olla ainoa vuorovaikutussuhde, jossa oman kulttuurin perinteitä on mahdollista ylläpitää (Kokkonen 2010, 57).

Lapset voivat oppia ympäröivän kulttuurin tapoja vanhempia nopeammin ja vuorovaikutussuhde vanhemman ja lapsen välillä voi muuttua paljonkin lapsen sosiaalistuessa uuteen ympäristöön (Kokkonen 2010, 60). Perhesuhteiden muuttuessa uudessa ympäristössä,

voi ristiriita osallisuudesta ympäristössä ja kodissa muodostua haasteeksi perheessä. Esi-merkiksi juuri tytöt voivat joutua ristiriitaiseen tilanteeseen ympäristön antaessa erilaista vapautta, kuin mitä kotikasvatus ehkä antaisi. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että tyttö pitäisi tätä vapautta hyvänä asiana. Vapaus ja itsenäisyys voi kiehtoa ja pelottaa samaan aikaan. (Viren ym. 2011, 25—26.)

Kotoutumiseen katsotaan kuuluvan ympäröivän yhteiskunnan kulttuurin omaksumisen lisäksi myös oman etnisen kulttuurin säilyttäminen ja ylläpitäminen (Martikainen & Tiilikainen 2007, 19; Pyykkönen 2007, 38). Ympäröivä kulttuuri voi kuitenkin tuntua sitä uhkaavammalta, mitä enemmän sen katsoo poikkeavan omastaan, mikä voi olla haaste kotoutumiselle (Mähönen ja Jasinkaja-Lahti 2013, 258). Aineistoni naiset tuntuvat kamppailevan kahden kulttuurin omaksumisen välillä, osallisuutta molemmista pidetään tärkeänä. Fatima kertoo haastattelussa pitävänsä tärkeänä sitä, että hänen lapsensa ovat tekemisissä suomalaislasten kanssa, vaikka painottaakin oman kulttuurin säilyttämisen tärkeyttä. Hän kertoo opettaneensa lapsille pienestä pitäen, että on tärkeää kunnioittaa afganistanilaista kulttuuria, vaikka kiinnittyisikin suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomalaisia hyvinä pidettyjä vaikutteita saatetaan siis haluta lasten omaksuvan (Viren ym. 2011, 26). Myös Tahmine kertoo antavansa lapsille sopivissa määrin vapautta, minkä naiset mieltävät nimenomaan suomalaiseen kasvatukseen kuuluvaksi ja toivovansa, että lapset eivät käytä vapauttaan väärin. Myös Rahele kertoo ymmärtävänsä vapaamielisemmän ympäristön vaikutuksen lapsiinsa ja päättäneensä antaa lapsilleen vapautta esimerkiksi pukeutumisen suhteen. Kertoipa yksi nainen olevansa jopa sitä mieltä, että loppujen lopuksi vapaus ja itsenäisyys voi opettaa kasvavalle lapselle vastuun ottamista omista asioista.

Osallisuutta omaan elämään on myös ihmisen oma identiteetti (Jämsen & Pyykkönen 2014, 9; Rouvinen & Wilenius 2014, 62). Nämä naiset määrittelevät itsensä hyvin vahvasti äitiyden kautta ja äitinä oleminen on vahva osa heidän identiteettiään. Äitiys ohjaa heidän päätöksiään ja valintojaan. He tekevät lapsiin ja lastenkasvatukseen liittyviä päätöksiä itsenäisesti ja tiedostavat olevansa vastuussa niistä. Lastenkasvatus näyttäytyy haastatteluissa ikään kuin naisten ”omana alueena”, jossa heillä on valtaa ja osallisuutta. Vaikka heillä ei Suomessa olisi ansiotyötä tai muuta yhteiskunnallista osallisuutta, lapset ja lastenkasvatus on silti se elämän alue, missä nämä naiset tuntevat olevansa osallisia, kiinnittyneitä ja vaikuttamiseen kykeneviä. Sillä elämänalueella he voivat kokea olevansa erittäin merkityksellisiä. Merkityksellinen tekeminen ja tunne omasta merkityksellisyydestä on suuri voimavara (Castaneda ym. 2018, 53). Maahanmuuttajanaiset saattavat olla lähtöisin suomalaista kulttuuria yhteisöllisemmästä kulttuurista, jossa lastenkasvatukseen

on osallistunut laaja perhe- ja sukuyhteisö. Suomessa he saattavat kaivata tällaista yhteisön tukea lasten kasvatuksessa. (Viren ym. 2011, 26.) Ehkä siksikin nämä naiset tuntevat vahvaa osallisuutta lastenkasvatuksessa, koska ovat korostetun yksin kasvatusvastuussa.

5.2 Työ naisille itsestään selvä osallisuuden muoto – jos töitä on

Työn merkitys osallisuuden edistäjänä nousi esiin haastatteluissa. Suurin osa naisista on haastatteluhetkellä työttömänä ja kaikkien heidän puheesta tulee esille suuri halu saada töitä, ansaita itse oma elantonsa ja osallistua yhteiskuntaan palkkatyön kautta. Eräs naisista kertoi olevansa kiitollinen siitä, että aloitti työnteon Suomessa, vaikka hänen lapsensa oli tällöin vasta kuukauden ikäinen. Hän piti työntekoa tällaisessakin tilanteessa hienona mahdollisuutena, jota kaikilla ei ole. Palkkatyötä pidetään erittäin tärkeänä, ellei jopa tärkeimpänä yhteiskunnallisen osallisuuden muotona suomalaisessa yhteiskunnassa. Sen merkitystä korostetaan myös kotoutumisessa. (Castaneda 2018; Katisko 2011; Forsander 2013.) Työttömyys voi lisätä ulkopuolisuuden ja osattomuuden kokemusta (Rouvinen-Wilenius 2014, 55). Työelämään osallistuminen vaikuttaa erityisesti siihen, millaisiksi sosiaaliset suhteet suomalaisiin rakentuvat (Reuter & Jaakkola 2005). Työnsaanti kuvastaa maahanmuuttajien asemaa muutenkin yhteiskunnassamme, joten on monella tapaa merkityksellistä, pääseekö maahanmuuttaja mukaan työelämään (Myrskylä & Pyykönen 2014, 19). Ja jos työtä on, asema työelämässä määrittää muuta sosiaalista asemaa, identiteettiä ja jäsenyyttä yhteisössä. On esimerkiksi eri asia olla sijainen, kuin vakituinen työntekijä. (Wrede 2010, 11, 22.) Työ mahdollistaa itsenäisemmän elämän, eli osallisuutta yhteiskunnan lisäksi myös omasta elämästä (Himanen & Könönen 2010, 57).

Työ näyttäytyy aineistossa naisille itsestään selvänä osallisuuden muotona, jonka merkitystä naiset eivät kyseenalaista. Yhteiskuntaan osallistuminen ja perheen elättäminen on naisille itsestäänselvyys ja työttömyys heidän mielestään suuri ongelma. Rahele kertoo olevansa ylpeä tekemästään siivoustyöstä, vaikka tiedostaa, ettei siivoustyötä arvosteta työnä kovin paljon Suomessa. Hän kokee velvollisuudekseen tehdä työtä ja tuntee työn tekemisestä hyvää oloa. Myös useissa tutkimuksissa (esim. Sutela 2005; Peltola & Metso 2008; Himanen & Könönen 2010) tulee esille maahanmuuttajien suuri halu työllistyä. Tutkimuksissa työ näyttäytyy maahanmuuttajille tärkeänä elämänsisältönä. Maahanmuuttajat arvostavat ansiotyötä keskimäärin enemmän, kuin suomalaiset (Sutela 2005, 109).

Omillaan pärjäämisen ja sosiaalisen turvallisuuden lisäksi haastatteluisa tuli ilmi itsensä tarpeelliseksi tuntemisen tärkeys. Työn kautta ihminen voi tuntea ylpeyttä itsestään ja työ voi tuoda tunnetta osaamisesta ja kehittymisestä (Jokinen 2014, 74). Työ voi nostaa itsetuntoa ja omanarvontuntoa ja olla näin merkittävä voimavara (Pöllänen 2007, 372). Haastattelussa Razie kertoo närkästyneensä suomalaisen sanottua hänelle, että maahanmuuttajat ovat Suomessa vain kuluttamassa yhteiskunnan varoja, eivätkä itse ansaitse elantonsa ja maksa veroja. Hän kertoo vastanneensa tälle suomalaiselle tekevänsä yhtä kovasti töitä, kuin suomalaiset ja tulevaisuudessa myös hänen lapsensa olevan veronmaksajia Suomessa. Razie kertoo Suomen tarvitsevan maahanmuuttajia työvoimaksi, koska suomalainen väestö ikääntyy ja ilman maahanmuuttajia Suomi ei tulevaisuudessa pärjäisi. Näkisin tällaisen kokemuksen omasta tarpeellisuudesta olevan naisille suuri voimavara. Työn kautta he voivat kokea tekevänsä osansa yhteiskunnan eteen. Ajatus siitä, että maahanmuuttajat ja muukalaiset syövät yhteiskunnan varoja, on kuitenkin yleismaailmallinen. Siinä on erilaisia kulttuurisia painotuksia ja esimerkiksi Suomessa vaikuttavaan luterilaiseen uskoon liittyy käsitys työstä Jumalan silmissä arvokkaana toimintana. Muukalaisen siis ajatellaan olevan oikeutettu apuun, mutta häntä autetaan mieluummin, jos hän on valmis tekemään työtä. (Wrede 2010, 16.)

Työllistymisessä haastatelluilla on kuitenkin suuria haasteita, niin kuin keskimäärin maahanmuuttajilla muutenkin Suomessa, erityisesti naisilla (Pakarinen 2018, 34; Myrskylä & Pyykkönen 2014, 19; Larja & Sutela 2015, 73). Yleisesti maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla on heikko. Eräs haastateltava on kokenut, että työ annetaan ensisijaisesti suomalaiselle, vaikka tämä ei olisi välttämättä paras hakijoista. Hän on kokenut, että maahanmuuttaja jää työstä ulkopuolelle pelkän maahanmuuttajuutensa vuoksi, kuten hän seuraavassa kertoo.

”... they don’t accept foreigners so easily and it is the same about finding a job. They give the job first to Finnish people even if they are not very good at it. And it can cause problems. But foreigners and even refugees, they don’t give up and they do their best all the time.”

Razie

Työnantajien asenteellinen haluttomuus palkata ulkomaalaista työntekijää, jos suomalainen työntekijä on tarjolla, on todellinen ongelma. Akhlaq Ahmad⁵ on tutkinut vuonna 2005 maahanmuuttajien työllistymistä työnhaun ja siinä esiintyvien haasteiden kautta. Ahmadin tutkimuksessa tulee esille samankaltaisia kokemuksia, kuin mitä Razie tuo ilmi. Jos työpaikkaan on yksikin suomalainen hakija, maahanmuuttajataustaisen hakijan mahdollisuus saada työ on hyvin pieni. Tutkimuksessaan pakistani-laistaustainen Ahmad itse haki useita satoja työpaikkoja ja huomasi, miten vaikeaa edes haastattelukutsun saaminen oli. Ahmad sai kokea monenlaista epäilyä työnantajien taholta. Syitä sille, miksi maahanmuuttajaa ei haluttu palkata tulee tutkimuksessa esiin useita. Pääasiassa palkkaamisen esteeksi työnantajat ilmoittivat Ahmadin kielitaidon puutteet. Ahmad arvelee kuitenkin asenteellisen haluttomuuden palkata ulkomaalaista työntekijää olleen useimmissa tapauksissa todellinen syy sille, miksi häntä ei pyydetty työhaastatteluun tai haluttu palkata työhön. Hakijan taidot, työkokemus ja koulutus eivät Ahmadin kokemuksen mukaan merkinneet isolle osalle työnantajista mitään. Hän sai kokea jopa valehtelua siitä, että työpaikka olisi jo täytetty. Useissa tapauksissa nimittäin kävi myöhemmin ilmi hänen suomalaisen tuttavansa tiedusteltua työpaikasta, että paikka oli yhä täyttämättä. (Ahmad 2010, 79, 87.) Työmarkkinoilla etnisuus, ikä, sukupuoli ja muut ominaisuudet limittyvät yhteen itse hankitun pääoman, kuten koulutuksen ja työkokemuksen kanssa, minkä vuoksi voi olla haastavaa erottaa, mikä on aitoa epäluottamusta työntekijää kohtaan ja mikä pelkkää asenteellista epäilyä (Ahmad 2010, 77; Wrede 2010, 22).

Aineistossani naiset ilmaisevat ärtymystään siitä, että maahanmuuttajia otetaan töihin lähinnä harjoittelijoiksi, tai ohjataan automaattisesti vain matalapalkka-aloille. Rahelen mielestä suomalaisilla on asenne, että maahanmuuttajien kuuluu tehdä tällaista työtä, eikä pyrkiä urallaan korkeammalle. Maahanmuuttajanaisia saatetaan pitää usein sopivina esimerkiksi lähihoitajan työhön (Jeannette Laurén ja Sirpa Wrede 2010, 173). Tuuli Kurki (2018) havaitsi tutkimuksessaan sen, miten kotouttamisen päämäärän vastaisesti rodullistettuja ja sukupuolitettuja jakoja pidetään maahanmuuttajien kohdalla työelämässä yllä. Maahanmuuttajia ei esimerkiksi kouluissa suomalaisten tavoin kannusteta aloille, jotka heitä kiinnostavat ja jossa he saattaisivat olla taitavia. Sen sijaan heitä ohjataan työvoimapolusta kärsiville matalapalkka-aloille. Maahanmuuttajanaisten ja -tyttöjen usein ole-

⁵ Ahmad, Akhlaq 2005: Getting a Job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market. University of Helsinki, Department of Sociology Research Reports No. 247.

tetaan olevan kiinnostuneita hoitoalasta, ilman että heiltä itseltään kysytään asiasta. Heidät ikään kuin jätetään osattomiksi omasta elämästään tämänkaltaisilla oletuksilla. Kurjen mukaan tätä voidaan pitää yleisesti hyväksyttynä rasismin muotona. (Mt.)

”... I feel like they attitude is like because they are foreigners they have to do this kind of jobs, they cannot study in specialty field. And they attitude really bothers me.”

Rahele

Rahele kertoo, että hänen tyttärensä on Suomessa ohjattu opiskelemaan hoitoalaa ja tekemään työtä vanhusten ja lasten parissa, vaikka tytär haluaisi hammaslääkäriksi. Hän kokee, ettei tyttärelle ole lainkaan kannustettu tavoitteessaan, vaan ohjattu tekemään heikosti palkattua hoitotyötä vedoten tytön puutteelliseen kielitaitoon. Rahele on kokenut vääryytenä sen, että nuoren maahanmuuttajan intoa, potentiaalia ja kykyjä ei hyödynnetä. Tämä on yleinen ja vallitseva tilanne Suomessa. Maahanmuuttajia ohjataan matalapalkkaloille ja yksi yleisimmistä syistä tälle on epäluottamus maahanmuuttaja kielitaitoa kohtaan. Kielitaitovaatimukset ovat usein kovia jopa sellaisissa töissä, missä työtehtävistä suoriutuminen ei vaatisi erinomaista suomen kielen taitoa. (Ahmad 2010, 75, 81, 87.)

Suorittavan tason aloille ohjataan myös siksi, ettei maahanmuuttajien kotimaassaan hankkima koulutus tai työkokemus usein ole arvokasta Suomessa. (Ahmad 2010, 76, 87; Peltola & Metso 2008). Korkeasti koulutettu maahanmuuttaja ei useinkaan työllisty oman alansa töihin, vaan päätyy heikosti palkatuille aloille ja epävarmoihin työsuhteisiin (Himanen & Könönen 2010, 53). Ne aineistoni naiset, joilla on työkokemusta Suomessa, ovat kaikki työskennelleet matalasti palkatuilla aloilla, kuten siivoustöissä tai kouluavustajana. Tämä siitä huolimatta, että osa naisista on opiskellut kotimaassaan yliopistotasolla. Toisaalta koulutuspääomaa tai ammatillista osaamista ei ole välttämättä helppoa siirtää maasta toiseen. Koulutuksen ja tutkintojen vertailu kansainvälisesti voi olla vaikeaa. (Peltola & Metso 2008, 99.)

Markus Himanen ja Jukka Könönen (2010) kuvaavat maahanmuuttajien, erityisesti turvapaikanhakijoiden asemaa työmarkkinoilla prekaadisuuden käsitteen avulla. Sana tulee latinan kielen sanasta precario, joka viittaa epävarmuuteen, väliaikaisuuteen, hetkellisuuteen, toisten armoilla olemiseen ja rukoilemalla ja armosta saatuun. Prekaadisuus viittaa

myös jatkuvaan pelkoon koskien työn löytämistä ja sen säilyttämistä. Tällaisten kuvailujen voi hyvin nähdä kuvaavan maahanmuuttajien tilannetta työmarkkinoilla, joilla pätkätyöt, työharjoittelut, matalasti palkatut ja epävarmat työsuhteet ovat yleisiä. (Mt. 46—47, 58.)

Aineistostani tulee ilmi joitakin tapauksia, joissa haastateltava on kokenut työpaikalla huonoa kohtelua erilaisuutensa vuoksi. Razie kertoo, että hänen työpaikallaan suomalaiset työntekijät ovat saattaneet olla Razielle kateellisia siitä, että hän on huoliteltu ja puकेutuu kauniisti tullessaan töihin. Hän kertoo, että erottuu sillä tavalla suomalaisista ja muut työntekijät siksi kohtelevat häntä huonosti. Maahanmuuttajan onkin sitä helpompi päästä osalliseksi työelämään, mitä ”suomalaisempi” hän on. Tämä suomalaisuus tarkoittaa kulttuurista osaamista, eli esimerkiksi kirjoittamattomien sääntöjen tuntemista ja suomalaisena pidetyn työkulttuurin omaksumista. Maahanmuuttajan on oltava kaikin tavoin mahdollisimman samanlainen, kuin suomalaiset. Helposti voisi ajatella, että työelämään mukaan pääsyyn tarvittaisiin vain inhimillistä pääomaa, kuten koulutusta, taitoa ja kokemusta. Näin ei kuitenkaan usein ole. Työmarkkinat ovat vahvasti sidoksissa sosiokulttuuriin tekijöihin, ei vain kysynnän ja tarjonnan lakiin. Joukkoon hyväksytään vain ne, jotka ovat mahdollisimman samanlaisia, kuin muut ryhmän, tässä tapauksessa työyhteisön jäsenet. (Ahmad 2010, 76—77, 88—89; Forsander 2013, 230; Joronen 2005, 76; Sutela 2005.) Ehkä Razien katsottiin työpaikalla olevan tietämätön suomalaisesta työkulttuurista ja häntä ei siksi hyväksytty joukkoon. Työelämään liittyy vahva käsitys suomalaisuudesta ja tällainen työelämän ja työmarkkinoiden nimeäminen ”suomalaisiksi” tuottaa suomalaisille suuremman moraalisen oikeuden työhön, kuin ulkomaalaisille. Suomalaisuus-keskeinen ajattelu sulkee siitä poikkeavat ulkopuolelle, jättää osattomiksi. Se saa maahanmuuttajan näyttämään vieraalta ja mukaan kuulumattomalta. (Wrede 2010, 12.)

Razien kokemus kuvastaa myös sitä, miten maahanmuuttajien osallisuus työelämässä voi sisältää päällekkäin sekä inklusion että eksklusion, eli kuulumisen ja kuulumattomuuden kokemuksia. Vaikka maahanmuuttaja pääsisi osalliseksi työelämään, ei ole silti selvää, että hänet katsotaan kuuluvaksi joukkoon työpaikassaan. Maahanmuuttaja voi olla osallinen työstä (*inkluisio*), mutta jäädä työyhteisössä ulkopuolelle (*ekskluisio*). Myös esimerkiksi lyhytaikaiset ja epävarmat työsuhteet voivat tuottaa eksklusiota, vaikka maahanmuuttaja sinällään olisin osallinen työelämästä. (Katisko 2011, 24.)

Maahanmuuttajanaisten osallisuutta koskevassa keskustelussa tulee usein ilmi huoli äideistä ja heidän työllistymisensä haasteista. Lastenhoidon katsotaan pitävän naiset kotonana, eivätkä he siksi pääse osallisiksi työelämään. Maahanmuuttajanaiset saattavat myös

olla lähtöisin kulttuureista, joissa naisen tehtäväksi perheessä katsotaan lastenhoito ja miehen tehtäväksi käydä ansiotyössä. (Ks. esim. Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016.) On huomionarvoista, ettei omassa aineistossani tule ilmi tätä lainkaan. Naiset eivät esitä äitiyttä esteeksi työnteolle. Tosin naisilla ei välttämättä ole aivan pieniä lapsia, joten se voi olla yksi syy tälle. He eivät kuitenkaan kerro edes lasten ollessa pienempiä äitiyden olleen syy sille, etteivät voisi käydä ansiotyössä. Yksi naisista, kuten aiemmin jo tuli ilmi, oli sen sijaan iloinen, että pystyi käydä työssä, vaikka hänellä oli pieni vauva. Äitiys näyttäytyy haastatteluissa pikemminkin syynä sille, miksi he haluaisivat tehdä työtä. Kaikki naiset kokevat itsestään selvänä velvollisuutena tienata itse rahaa lastensa elättämiseen. Esimerkiksi yksi naisista kertoo itkeneensä verotoimiston työntekijälle sitä, miten paljon hän haluaisi tehdä työtä, koska hänen täytyy ruokkia lapsensa. Naiset eivät myöskään tuo esille sitä, että heidän mielestään naisen tulisi hoitaa kotia, eikä käydä kodin ulkopuolisessa työssä. Tosin suurin osa aineistoni naisista on yksihuoltajia, eli ainoita mahdollisia elättäjiä perheessä. Ei siis ole varmaa, ajattelisivatko naiset eri tavalla, jos perheessä olisi myös mies. Toisaalta aineistossa on naisia, jotka ovat esimerkiksi Iranissa olleet ansiotyössä, vaikka samaan aikaan myös heidän miehensä on tehnyt työtä.

Haastattelussa tulee esille myös naisten omien henkilökohtaisten ominaisuuksien ja henkilökohtaisen asenteen merkitys osallisuuden toteutumisessa. Tahmine kertoo haastattelussa tapauksesta, jossa toinen maahanmuuttajanainen oli sanonut olevansa sitä mieltä, että Tahmine on saanut töitä vain, koska ei pukeudu hijabiin, eli musliminaisten pään peittävään huiviin. Naisen mielestä suomalaiset työnantajat eivät palkkaa huiviin pukeutuvaa naista. Tahmine kertoo olevansa eri mieltä naisen väitteestä. Hän kertoo, että työllistyminen riippuu naisen omasta rohkeudesta ja taidoista. Tahminen mielestä vain nainen itse voi vaikuttaa siihen, löytääkö hän työtä ja saako hän esimerkiksi ystäviä uudessa maassa. Myös Rahele kertoo haastattelussa, että hänen mielestään erityisesti nuorten maahanmuuttajien on löydettävä omat kykynsä ja käytettävä niitä, ja tiedettävä mitä haluaa. Hän siis korostaa osallisuutta omaan elämään ja oman asenteen vaikutusta sen toteutumisessa. On kuitenkin surullinen tosiasia, että työnsaanti vaatii maahanmuuttajalta usein suurempaa ponnistelua, kuin suomalaiselta. Jatkuva torjutuksi tuleminen ja pitkittynyt työttömyys voi syödä motivaatiota ja voimavaroja, vaikka halu työllistyä olisikin suuri. (Peltola & Metso 2008, 100—101.) Henkisesti raskasta voi olla myös ammatillisen statuksen menettäminen, kun ei pääse koulutusta vastaavaan työhön (Castaneda 2018, 80).

5.3 Uskonto turvana ja voimavarana

Naiset puhuvat haastattelussa paljon uskonnostaan. Kaikki haastatellut ovat muslimeja ja perustavat ison osan arvoistaan ja tavoistaan islamiin. Uskonto näyttäytyy haastatteluissa kaikille naisille tärkeänä elämänsisältönä ja erottamattomana osana heitä itseään. Maryam sanoo uskonnon olevan hänen ”ainoa kunniansa”, mikä kertonee sen suuresta merkityksestä hänelle.

Osallisuus uskonnosta näkyy naisten elämässä konkreettisimmillaan esimerkiksi moskeijassa käymisenä, rukoilemisena ja uskonnollisten juhlien viettämisenä. Lähes jokainen naisista kertoo ikävöivänsä kotimaansa moskeijoita ja uskontoon liittyvää juhlintaa. Naisten mielestä ne eivät tunnu aivan samalta Suomessa, kuin muslimimaissa Afganistanissa ja Iranissa. Heistä jokainen kuitenkin joko käy tai ainakin haluaisi käydä Suomessa moskeijassa esimerkiksi rukoilemassa. Useat naisista kertovat, että jos islamilaisia tapahtumia olisi heidän kotikaupungissaan enemmän, he ehdottomasti haluaisivat osallistua niihin. Lisäksi vahva osallisuus uskonnosta näkyy esimerkiksi islamin tapojen ja sääntöjen mukaisena pukeutumisena ja ruokavaliona. Tässä on kuitenkin naisten kesken eroja, kaikki haastatellut eivät esimerkiksi pukeudu musliminaisille tavanomaiseen huiviin.

Konkreettisen mukanaolon lisäksi uskonto on naisille tärkeä henkinen voimavara. Naiset kiittävät haastattelussa Jumalaa elämänsä hyvistä asioista ja onnellisista tapahtumista. Naiset saattavat vaikeuksistaan kertoessa tuoda esille sitä, miten ovat kiitollisia Jumalalle, että asiat ovat lopulta kuitenkin menneet hyvin. Esimerkiksi Razie kokee, että on elämänsä tyytyväinen tällä hetkellä ja kokee, että Jumala on auttanut häntä paljon. Naisten puheesta kuvastuu vahva luottamus siihen, että kaikki tapahtuu niin kuin Jumala on asiat tarkoittanut tapahtuvan ja että Jumalalta saa tarvittaessa aina apua. Rahele kuvaa seuraavassa sitä, miten hänen mielestään ilman uskontoa ihminen ei ole mitään. Uskonnon avulla hänen mielestään ihminen voi tuntea itsensä.

”...someone who doesn't have a religion is no one and it is like that person is no person on earth and he or she doesn't exist because you need to be dependent to a religion so that you can know yourself and to know who you are.”

Rahele

Uskonto voi tarjota selityksiä, toivoa, lohdutusta, arvoa ja merkitystä itselleen ja elämälleen ja tunnetta kuulumisesta. Uskonnon harjoittaminen ja siihen sitoutuminen voi olla mielenterveyttä edistävä tekijä. (Castaneda ym. 2018, 60.) Uskonnon merkitys ei ole kaikilla maahanmuuttajille kuitenkaan sama. Uskonto on subjektiivinen kokemus ja sen harjoittaminen on yksilöllistä. Maahanmuuttajin uskonnollisuutta ei voida yleistää, vaikka omassa aineistossani uskonnollisuus korostui. (Castaneda ym. 2018, 59—60; Moallin 2005, 96.)

Uskonnolliset yhteisöt voivat tarjota maahanmuuttajalle tärkeän osallisuuden ja kuulumisen kokemuksen. Lisäksi ne voivat edistää kotoutumista ja sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan esimerkiksi kielikoulutuksella tai tarjoamalla tietoa suomalaisesta kulttuurista. Uskonnollisten yhteisöjen kautta maahanmuuttajat voivat saada mahdollisuuden muodostaa sosiaalisia kontakteja suomalaisten kanssa. Uskonnollisten yhteisöjen kautta voi siis tuntea osallisuutta yhteisöstä, mutta se voi edistää osallisuutta myös muusta yhteiskunnasta esimerkiksi juuri kielikoulutuksen kautta. Uskonnollinen toiminta yhteisöissä voi myös rytmittää arkea ja tuoda siihen rutiineja, esimerkiksi jos maahanmuuttaja on vailla päivätyötä. (Timonen 2014, 10, 12.)

Uudenmaan ELY-keskuksen sekä Etelä-Suomen alueellisen Etnisten suhteiden neuvottelukunnan teettämässä selvityksessä (Timonen, 2014) uskonnollisten yhteisöjen rooli kotoutumisessa näyttäytyy suurena esimerkiksi juuri mahdollistamalla sosiaalisia kontakteja suomalaisiin tai kielikoulutuksella, mutta tutkielmani naisille uskonnon harjoittaminen on ennen kaikkea oman kulttuurin ylläpitämistä ja osallisuutta siihen. Edellä mainitussa selvityksessä (2014) tulee ilmi, miten kontaktit kantasuomalaisiin mahdollistuvat usein uskonnollisten yhteisöjen kautta, mutta aineistoni naiset saavat uskonnon kautta kontakteja nimenomaan toisiin maahanmuuttajiin, onhan Suomen muslimeista iso osa maahanmuuttajataustaisia. Uskonnollisissa tapahtumissa naiset tapaavat toisia maahanmuuttajia esimerkiksi kotimaastaan Afganistanista, kantasuomalaista muslimeista he eivät puhu. Uskonto tarjoaa mahdollisuuden ylläpitää etnistä taustaansa ja siihen liittyvää islamin uskoa. Yhteys toisiin maahanmuuttajiin tuntuu olevan naisille tärkeä. Heille toisten afganistanilaisten sekä iranilaisten maahanmuuttajien kulttuuri on tuttua ja tuntuu turvalliselta suomalaisen yhteiskunnan keskellä. Oman kulttuurin ylläpitäminen esimerkiksi juuri uskonnon kautta voi tarjota turvaa ja ikään kuin pehmeämmän laskeutumisen vie-raaseen yhteiskuntaan (Timonen 2014, 12).

” Because this is our culture, and our tradition and we are continuing it in here (in Finland) also.”

Fatima

Pakolaiset saattavat edustaa uskontoa, joka on Suomessa vähemmistössä, joten yhteys saman uskonnon edustajiin voi olla erityisen tärkeää. Yhteisö saattaa olla merkittävä turvallisuuden tunteen tuoja ja auttaa kiinnittymään paitsi yhteisöön itseensä, myös suomalaiseen yhteiskuntaan. (Castaneda 2018, 60—61.) Näkisin myös itse, että vaikka aineistoni naiset ylläpitävät uskonnon kautta ennen kaikkea omaa etnistä taustaansa, se on heille kuitenkin niin suuri turva ja voimavara, että auttaa naisia sopeutumaan ja kotoutumaan myös suomalaiseen yhteiskuntaan. Se auttaa naisia jaksamaan arjessa haasteiden keskellä Suomessa. Se tarjoaa naisille tärkeän osallisuuden tunteen, minkä kokeminen saattaa olla heille vaikeaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Vaikka naisilla on halu sopeutua ja elää suomalaisessa yhteiskunnassa ja olla siitä osallinen, uskonto on kuitenkin tekijä, jonka naiset kokevat osin erottavan heidät siitä. Osallisuus uskonnosta on niin vahvaa, että osallisuus suomalaisesta kulttuurista on sen vuoksi osin vähäistä. Naiset kokevat muslimina olevansa monessa suhteessa hyvin erilaisia, kuin valtaosa suomalaisista. Suomalainen kulttuuri näyttäytyy naisille osin irستاana ja vältettävänä. Esimerkiksi alkoholin käyttö, lasten vapaamielinen kasvatus ja paljastava pukeutuminen ovat asioita, joita naiset paheksuvat uskontonsa vuoksi. He eivät halua kuulua siihen joukkoon, joka näitä tekee. He haluavat kotoutua ja olla osallisia yhteiskunnasta esimerkiksi palkkatyön kautta, mutta osallisuutta kaikista suomalaisista kulttuurisista tavoista naiset eivät halua. Tavallaan tämä tekee heidät jollain perustavanlaatuisella tavalla osattomiksi ja kuulumattomiksi. Naiset ovat kuitenkin sitä mieltä, että suomalaiset ja maahanmuuttajat (muslimit) voivat elää sovussa keskenään, jos kumpikin saa rauhan harjoittaa omia tapojaan ja he hyväksyvät toinen toisensa.

”Well, we are Muslim, we have Ghoran, we do our prayers we do what we want but we keep our prayers and culture for ourselves and accept Finland the way it is. Because Finnish people are alright with the way we dress or what is our religion”

Fatima

Oman uskonnon ja valtakulttuurin välisten erojen korostaminen voi olla seurausta vanhempien huolesta, että lapset kadottavat islamilaiset tavat ja identiteetin⁶ (Moallin 2005, 13). Myös tutkielmani naiset korostavat islamilaisien tapojen ja arvojen siirtämistä lapsille. Naiset perustelevat muun muassa lastenkasvatustapojaan uskonnolla ja pitävät erittäin tärkeänä sitä, että heidän lapsensa omaksuvat islaminuskon suomalaisen kulttuurin keskellä. Islam opettaa vanhempien kunnioituksen olevan hyvin tärkeää ja korostaa perhe- ja sukuyhteisön merkitystä (Moallin 2005, 98—99.) Tämä voinee olla yksi syy sille, miksi naiset paheksuvat suomalaislasten epäkunnioittavaa kohtelua vanhempiaan kohtaan tai nuorten itsenäistä elämäänsä esimerkiksi omassa asunnossa ilman perhettä.

Uskonnosta puhuttaessa voi kuitenkin olla lähes mahdotonta erottaa, milloin puhutaan kulttuurista ja milloin ainoastaan uskonnosta. Uskonto on aina osa kulttuuria, joten niitä voi olla vaikeaa erottaa toisistaan. (Castaneda ym. 2018, 60; Moallin 2005, 96.) Naiset saattavat perustella esimerkiksi tapojaan ja arvojaan mainiten sekä afganistanilaisen kulttuurin että islamilaisen uskonsa. Uskonto osana elämää on niin vahvaa, että voi olla vaikeaa erottaa, mikä on kulttuurista tulevaa, mikä naisten henkilökohtaisia mieltymyksiä ja mikä taas uskonnosta kumpuavaa. Uskonnon erottaminen kulttuurista erilliseksi voi siis olla hieman keinotekoista, mutta toisaalta naiset puhuvat haastattelussa esimerkiksi moskeijassa käymisestä, rukoilemisesta ja Jumalaa kiittämisestä ja näiden voinee katsoa olevan selkeästi uskonnon harjoittamista.

5.4 Kielitaidon suuri merkitys osallisuudessa

Lähes jokainen aineistoni naisista mainitsi kielitaidon puutteen olleen Suomeen muuton aluksi olleen eniten arkea hankaloittava seikka. Naiset kokivat suurena haasteena sen, että he eivät pystyneet lainkaan kommunikoimaan ympäristönsä ihmisten kanssa. Asuttuaan maassa useita vuosia, naiset kokevat kielitaidon heikkouden edelleen hankaloittavan elä-

⁶ Alitolppa-Niitamo, Anne 2004: *The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki in the Context of Formal Education*. Series D 42/2004. Helsinki: The Family Federation of Finland, The Population Research Institute.;

Hämeen-Anttila, Jaakko 2004: *Islamin käsikirja*. Helsinki: Otava.

mää, mutta sitä ei koeta yksittäin kaikista suurimpana haasteena. Kieli on kommunikoinnin perusta ja yksi keskeisimmistä kotoutumisen tavoitteista. Se on keskeistä ihmisen turvallisuuden ja kuulluksi tulemisen kannalta. Kielitaitoa voidaan pitää kotoutumisen päämääränä, mutta toisaalta se voidaan nähdä myös kotoutumisen edistäjänä. (Castaneda ym. 2018, 71—73.) Haastatelluilla naisilla on suuri motivaatio oppia kieltä, mutta kaikki heistä kokevat Suomen kielen vaikeaksi. He ovat opetelleen kieltä esimerkiksi osallistumalla kielikursseille Suomessa. Kielitaidossa on naisten välillä myös eroja, esimerkiksi Tahmine kertoo kielitaitonsa olevan hyvä ja kertoo olevansa töissä koulussa oppilaiden parissa, kun taas esimerkiksi Zinat kokee kielitaitonsa todella heikoksi ja kertoo ymmärtävänsä kieltä vain vähän.

Kielitaito vaikuttaa osallisuuteen sekä omasta elämästä että yhteiskunnasta ja yhteisöistä. Tunne siitä, ettei pysty toimimaan arjessaan itsenäisesti ja omatoimisesti, voi aiheuttaa syrjäytymistä yhteiskunnasta (Castaneda 2018, 53). Vaikka yleisesti moni naisista koki kielitaitonsa melko heikoksi, he silti kertovat pystyvänsä hoitamaan päivittäiset asiointiasiat itsenäisesti. He pystyvät hoitamaan yksikertaiset asioinnin suomen kielellä, mikä edistää osallisuutta omasta elämästä. Kyky huolehtia omista päivittäisistä asioistaan voi tuoda tunteen omasta pystyvyydestä (mt., 53). Kielitaito voi siis olla voimaannuttava tekijä kotoutumisessa, sillä vähäinkin kielitaito voi lisätä osallisuuden kokemusta. Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden (2000, 177) maahanmuuttajanuorten hyvinvointia käsittelevässä tutkimuksessa kävi ilmi, että oman kielitaitonsa hyväksi kokeneet maahanmuuttajat kokivat hallitsevansa elämäänsä paremmin, kuin kielitaitonsa heikoksi kokevat.

Kielitaitoon liittyvät haasteet tulevat naisten puheessa esille kuitenkin viranomaisasiointia käsitellessä. Jos he selviävätkin itsenäisesti arkisesta asioinnista, viranomaisasioinnin he kokevat hyvin haastavaksi. He kertovat, etteivät pysty välttämättä hoitamaan hankalampia asiointiasioita itsenäisesti. Maryam ja Zinat kertovat, että erityisesti kirjallinen asiointi viranomaisten kanssa on haastavaa. Erilaisten hakemusten ja lomakkeiden täyttämässä ja kotiin saapuvien kirjeiden lukemisessa on suuria haasteita. Zinat kertoo suomea osaavan tyttärensä auttavan häntä niissä. Naiset kokevat viranomaisavun saamisen olevan vaikeaa, kun ei täysin osaa kieltä. Maryam kertoo kyllä soittavansa esimerkiksi sosiaalityöntekijälle, jos hänellä on jokin ongelma, mutta avun saamisen olevan hankalaa, kun hän ei osaa kirjoittaa (ilmeisesti) hakemukseen, millaista apua hän tarvitsee.

Palveluissa sekä kirjallinen että suullinen asiointi vaatii kielitaitoa. Suomessa palveluiden saanti vaatii yleensä lomakkeiden ja hakemusten täyttämistä ja palveluista osalliseksi pääseminen voi olla hyvin haastavaa, jos näitä ei pysty tekemään. Palveluista ja yhteiskunnan

huolenpidosta osalliseksi pääsy vaarantuu niillä, joilla kielitaito on heikko. Pahimmillaan esimerkiksi toimeentulo voi katketa, jos henkilö ei ole esimerkiksi ymmärtänyt, mitä liitteitä hänen tulee toimittaa. Heikko kielitaito saattaa saada palvelut myös tuntumaan epäoikeudenmukaisilta ja tarkoituksellisesti kiusaavilta, kun kaikkia toimien tarkoitusta ei täysin ymmärrä kielimuurin vuoksi. Kielitaito voi olla haaste itsenäisessä selviämisessä myös esimerkiksi laskujen maksamisessa ja muussa kielitaitoa vaativissa välttämättömissä jokapäiväisissä toimissa. (Peltola & Metso 2008, 38—39.)

Yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta kielitaito vaikuttaa erityisesti työllistymiseen. Haastatteluissa tulee esille naisten närkästyminen siitä, miten maahanmuuttajia ollaan haluttomia joko ottaman lainkaan töihin, tai sitten heitä ohjataan automaattisesti matalapalkka-aloille suorittavan tason töihin heidän heikkona pidetyn suomen kielen taitonsa vuoksi. Maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla käsitellään tarkemmin luvussa 5.2. Kielitaidon puute on yksi merkittävimmistä maahanmuuttajien työllistymistä haittaavista tekijöistä (Ahmad 2010, 75). Heikosti kieltä osaavaan on erittäin vaikeaa työllistyä ja ansiotyötä pidetään yhteiskunnallisen osallisuuden tärkeimpänä muotona Suomessa. Vuosiakin Suomessa asuneen voi olla hyvin vaikeaa työllistyä, jos kielitaito on heikko. Työn hakeminen voi olla hyvin haastavaa, jos haasteita voi tuottaa jo arkistenkin kodin ulkopuolisten asioiden hoitaminen. Maahanmuuttaja voi ymmärtää kielitaidon merkityksen työllistymisen kannalta, mutta voi olla vaikeaa ymmärtää, miksi ei työllisty samalle alalle, millä olivat kotimaassaan. Halu tehdä töitä voi olla kova, mutta motivaatiota siihen vaadittavaan pitkään kestävään kielen oppimiseen ja mahdollisen koulutuksen hankkimiseen ei välttämättä ole. Kielitaidon ja tarvittavan koulutuksen saaminen voi kestää niin pitkään, että aikuisiässä maahan saapunut voi olla jo lähellä eläkeikää saatuaan tarvittavan pääoman työllistymistä varten. (Peltola & Metso 2008, 102, 105.)

Naiset kertovat oppineensa kieltä ennen kaikkea vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. He ovat käyneet myös erilaisilla kursseilla, mutta merkittävintä on ollut kuitenkin vuorovaikutus ympäristön kanssa. Rahele kertoo työskennelleensä päiväkodissa, josta hän sanoo suurimmaksi osaksi oppineensa kielen puhumalla päiväkodin lasten kanssa. Hän kertoo, että kieltä ei opi jäämällä yksin kotiin, ainoastaan kommunikoimalla suomea puhuvien kanssa. Myös Fatima korostaa vuorovaikutuksen tärkeyttä kielen oppimisessa. Hänen mielestään on tärkeää, että hänen lapsensa ovat koulussa tekemisissä suomalaislasten kanssa, jotta oppivat kieltä ja voivat tulevaisuudessa työllistyä.

Kielitaitoon ei siis vaikuta vain se, kuinka kauan henkilö on asunut maassa, vaan ennen kaikkea se, kuinka paljon hän on altistunut kielelle, eli missä määrin hän on ollut yhteiskunnassa mukana. Kieltä oppii vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, aivan kuten aineistoni naisetkin ovat kokeneet. (Castaneda 2018, 72—73; Latomaa ym. 2013, 178.) Kielikysymykset ovat siis hyvin pitkälti sosiaalisia. Riippuu ympäristöstä, millaiseksi kotoutuminen ja kielen oppiminen muodostuvat. Kielitaidon kehittäminen on yhteisöllinen prosessi, jossa pelkkä kielikoulutus ei ole riittävä. (Latomaa ym. 2013, 164, 181—182.) Kursseilla opittu kielitaitokin voi unohtua, jos henkilö ei pääse osalliseksi työelämästä tai muista sosiaalisista suhteista kieltä puhuvien kanssa (Peltola & Metso 2008, 105).

Heikko kielitaito itsessään vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden muodostamista huomattavasti. Toisaalta suomalaiset saatetaan kokea hiljaisiksi ja sulkeutuneiksi, mikä voidaan kokea sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavaksi. (Viren ym. 2011, 21.) Kokkosen (2010, 127) tutkimuksessa tulee esille se, miten myös maahanmuuttajan oma epävarmuus heikosta kielitaidosta voi saada hänet välttelemään vuorovaikutustilanteita, joissa hän joutuisi käyttämään kieltä. Kielen oppiminen on siis osallisuuden kannalta ristiriitainen prosessi, osalliseksi pääseminen vaatii kielitaitoa, mutta kielitaidon oppiminen vaatii osallisuutta. Kokkosen (mt. 133) tutkimuksessa tulee ilmi, miten maahanmuuttajat saattavat toivoa saavansa suomalaisen ystävän kielen oppimisen tueksi, mutta ystävyysuhteen solmiminen on vaikeaa, jos ei osaa suomea.

Erityisesti kotiäitiyttä on pidetty haitallisena naisten kotoutumiselle ja kielen oppimiselle, sillä kotona lähes kaiken aikansa viettävien äitien kontaktit suomen kieltä puhuviin voivat jäädä olemattomiksi (Säävälä 2011, 54; Peltola & Metso 2008, 106). He ovat suuressa syrjäytymisvaarassa, kun osallisuus voi olla heikkoa sekä omassa elämässä että yhteiskunnassa ja yhteisöissä. Äidit voivat olla riippuvaisia esimerkiksi suomen kieltä osaavista lapsistaan ja itsenäinen kodin ulkopuolisten asioiden hallinta voi olla haastavaa. (Peltola & Metso 2008, 105.) Toisaalta äitiys voi olla motivaattori kielen oppimiselle. Äidillä voi olla halu esimerkiksi hoitaa lapsensa asioita koulun kanssa. (Säävälä 2011, 54).

Raziella on kokemuksia huonosta ja syrjäyttävästä kohtelusta hänen huonona pidetyn kielitaitonsa vuoksi. Hän kertoo tapauksesta, jossa hän ei ollut tietoinen työpaikan muuttuneesta sijainnista, koska hänelle ei oltu siitä kerrottu. Työkaverit syyttivät Razien heikkoa kielitaitoa siitä, ettei tämä tiennyt muutoksesta ja meni siksi työvuoron aluksi väärään paikkaan. Työkavereiden mielestä oli Razien oma vika ja ongelma, ettei tämä tiennyt muutoksesta. Razi kuitenkin kertoo kokevansa, että hänen kielitaitonsa on riittävä, jotta

hän olisi ymmärtänyt, jos hänelle olisi kerrottu työn olevan sinä päivänä eri toimipisteessä. Työkaverit siis käyttivät Razien kielitaitoa syynä syrjäyttää hänet työyhteisön ulkopuolelle. Samoin Rahele kertoo esimerkiksi maahanmuuttajanuorten ohjaamisen kouluissa matalapalkka-aloille kielitaidon perusteella olevan epäoikeudenmukaista. Hän kokee tällaisen olevan kielitaidosta johtuvaa väärin perustein tapahtuvaa syrjimistä ja syrjäyttämistä.

Kielitaito vaikuttaa väistämättä siihen, kuinka hyvin ihminen pääsee mukaan yhteisöihin (Castaneda 2018, 73). Maahanmuuttaja voi esimerkiksi työllistyä hyvän englannin kielen taidon avulla Suomessa jopa asiantuntijatehtäviin, mutta jäädä ulkopuolelle työyhteisöstä suomen kielen taitamattomuuden vuoksi. Hän voi olla yhteiskunnasta osallinen hyvin arvostetunkin työn kautta, mutta yhteistöistä ulkopuolinen. (Latomaa ym. 2013, 182.) Razien saama kohtelu ei ole hyväksyttävää, mutta yleisesti voidaan todeta, että kieli kuuluu niihin kulttuurisiin tapoihin, joiden hallitsemista vaaditaan, jotta voi päästä osalliseksi yhteisöihin (Pyykkönen 2007; Latomaa ym. 2013). Syrjintäkokemukset voivat myös itessään olla osallisuuden kokemuksen esteenä (Castaneda 2018, 79). Razie tuskin tunsi olevansa osa työyhteisöä työkavereiden kohdella häntä syrjivästi.

Vaikka osallisuus ympäristöstä on kielitaidon kannalta merkittävää, tuovat naiset esille myös oman toiminnan merkityksen. Maryam kertoo ymmärtävänsä noin 40 prosenttia suomen kielestä, mutta kertoo käyttävänsä tätä 40 prosenttia niin hyvin kuin pystyy. Hän kertoo muun muassa oppineensa suomenkielisiä vitsejä ja nauravan niille yhdessä työkavereidensa kanssa. Rahelen mielestä on vain tekosyy, jos maahanmuuttaja sanoo, ettei voi oppia suomen kieltä. Rahelen mielestä ihminen voi itse vaikuttaa kielen oppimiseen sillä, että poistuu kotisohvalta muiden ihmisten pariin. Myös Fatiman puheesta kuvastuu oman asenteen merkitys. Hän kertoo hyväksyneensä kielen oppimisen vaikeudet, koska elää mieluummin ilman sotaa ja opettelee suomea, kuin asuisi sodan keskellä.

Oma asenne voi siis vaikuttaa kielen oppimiseen positiivisesti, mutta siihen voivat vaikuttaa negatiivisesti muun muassa henkilökohtaiset vaikeudet, kuten keskittymisen vaikeudet, traumatisoituminen tai luku- ja kirjoitustaidottomuus (Castaneda 2018, 72). Siksi esimerkiksi kouluja käymätön sodan keskellä traumatisoitunut pakolainen voi olla hyvin eri asemassa myös kielen kautta syntyvän osallisuuden muodostumisessa, kuin esimerkiksi länsimaalainen työn perässä muuttaja (Latomaa ym. 2013, 164). Tämä tulee aineistossa esille erityisesti Zinatin kohdalla. Zinat kertoo olevansa masentunut ja hyvin yksinäinen. Hän viettää kaiken aikansa kotona ja kertoo kielitaitonsa olevan hyvin heikkoa.

Henkisesti erittäin pahoinvoivana Zinatilla ei ole voimavaroja oppia kieltä. Hänen kohdallaan tulee esille myös se ristiriita, mikä kielitaidon ja osallisuuden välillä on. Zinat kokee olevansa hyvin yksinäinen, koska hänellä ei ole juurikaan kontakteja muihin ihmisiin. Hänen olisi ehkä mahdollista oppia kieltä, jos hän pääsisi sosiaaliseen kontaktiin suomalaisten kanssa, mutta se on hyvin vaikeaa Zinatin heikon kielitaidon vuoksi. Yksinäisyyden vuoksi hän on masentunut ja sulkeutunut kotiinsa kielitaidottomana, eikä siis juuri pääse osalliseksi yhteiskunnasta tai yhteisöistä. Osallisuus omasta elämästäkin on uhattuna.

Kielitaidosta puhuttaessa korostetaan sen merkitystä suomalaisen yhteiskuntaan sopeutumisessa ja mukautumisessa. Kielitaito nähdään kotoutumisen osa-alueena, jonka avulla maahanmuuttaja voi tulla osalliseksi suomalaista yhteiskuntaa. Kotoutuminen on kuitenkin sekä ympäröivään kulttuuriin sopeutumista että oman kulttuurin säilyttämistä (Alitoppa-Niitamo & Säävälä 2013, 7; Castenada ym. 2018; Katisko 2011, 31). Tähän kuuluu oman äidinkielen ylläpitäminen myös uudessa asuinmaassa. Rahele kertoo arvostavansa suomalaisessa koulujärjestelmässä sitä, että maahanmuuttajalapsen äidinkielen ylläpitämistä arvostetaan suomen kielen oppimisen ohella. Hän kertoo, että perheen asuessa Venäjällä lapset alkoivat unohtaa äidinkieltään, kun sen ylläpitämistä ei koulussa tuettu. Oman äidinkielen vahva osaaminen vahvistaa myös uuden kielen oppimista erityisesti lasten kohdalla (Latomaa ym. 2013, 172; Castaneda 2018, 72). Samoin kuin muussakin osallisuudessa, ristiriita kielitaidonkin kohdalla oman kulttuuri ja valtakulttuurin toteuttamisen välillä voi olla haastava. Voi olla haastavaa yhtä aikaa ylläpitää sekä omaa äidinkieltä että oppia uutta kieltä. (Latomaa ym. 2013, 164.)

5.5 Yhteiskunnan ja ympäristön jäsenenä

Viimeisenä käsittelen naisten kokemuksia yhteiskunnan jäsenyydestä ja suomalaisten ja suomalaisen kulttuurin keskellä elämisestä. Käsittelen sitä, miten naiset kokevat yhteiskunnan kohtelevan heitä ja hyväksyvän heidät jäsenikseen, miten he ovat esimerkiksi kokeneet yhteiskunnan tarjoamat palvelut. Käsittelen myös naisten kokemuksia siitä, miten suomalaiset ihmiset heitä kohtelevat, mikä on sosiaalisten suhteiden merkitys ja miten tämä kaikki vaikuttaa heidän osallisuuden kokemukseensa.

Naisten puheesta kuvastuu yhteiskunnan huolenpidon merkitys siinä, kuinka tervetulleita he kokevat olevansa ja kuinka helppoa uuteen yhteiskuntaan on kiinnittyä. Suurelta osin naiset kertovat olevansa erittäin tyytyväisiä yhteiskunnan tarjoamaan apuun ja palveluihin. Kiitollisuus ja tyytyväisyys avusta tuntuu korostuneen erityisesti kotoutumisen alkuvaiheessa. Naiset ovat saaneet monenlaista apua taloudellisesta tuesta keskusteluapuun ja sosiaalityöhön. He kertovat esimerkiksi, että ilman apua he eivät olisi saaneet edes perustarpeitaan täytetyiksi, kuten ruokaa, asuntoa ja vaatteita. Taloudellinen tuki on ollut pääosassa, muuta tukea he ovat saaneet vain tarvittaessa. Naiset ovat olleet sosiaalityöntekijään yhteydessä monissa eri pulmissa ja ovat vaihtelevasti kokeneet tullessa autetuiksi. Naiset ovat myös kokeneet tässä olleen suuria eroja kuntien välillä. Heistä useat ovat kokeneet toisessa kunnassa saaneensa helpommin yhteiskunnan apua, kuin toisessa.

Naiset luottavat pääosin hyvin vahvasti siihen, että saavat yhteiskunnalta tarvittaessa apua. Naiset ovat pääosin kokeneet tullessa kohdelluksi ja kohdatuksi viranomaistaholta erittäin hyvin. Toisenlaisiakin kokemuksia kuitenkin on, esimerkiksi Maryam kertoo, ettei ole tullut kuulluksi palveluissa, eikä ole voinut vaikuttaa niissä omien asioidensa käsittelyyn. Zinat taas kertoo olleensa hyvin tyytyväinen esimerkiksi siihen, että hänen lapsensa koulussa kunnioitetaan ja huomioidaan islamilaiset tavat ja huolehditaan siitä, että Zinatin lapsi saa koulussa halal-ruokaa. Seuraavassa Fatima kertoo positiivisista kokemuksistaan suomalaisen palvelujärjestelmän piirissä.

” Even at first when I came here my son rent a house for us but the rent was so high about 1400 Euro so I went to social service and asked them if they can pay some part of the rent but they told me we will give you another house and we will pay the whole rent so that you and your daughter can be comfortable because you went through a lot so they give us a house which is in city center and we are very comfortable there.”

Fatima

”Yes, of course they (social services) helped a lot if they weren't my children couldn't go to school and be educated and we couldn't learn Finnish they really guide us through everything which was new for us and make many many things easier”

Fatima

Luottamus on pohja turvallisuuden tunteelle, jota myös maahanmuuttajat tarvitsevat kiinnittymisessä yhteiskuntaan (Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta 2016, 35). Castanedan ja muiden (2014) tutkimuksen mukaan keskimäärin maahanmuuttajat luottavat kaikkiin viranomaistahoihin enemmän suomalaiset. Maahanmuuttajat myös raportoivat heillä olevan vähemmän tyydyttymätöntä palveluntarvetta (Koponen ym. 2014, 184). Maahanmuuttajat kokevat silti keskimäärin suomalaisia enemmän tarvitsevansa sosiaali- ja terveystalvveluita. Koposen ja muiden (2014) tutkimuksen mukaan esimerkiksi sosiaalityön tarve on maahanmuuttajilla kaksikertainen suomalaisiin verrattuna. Tyytyväisyys yhteiskunnan huolenpitoon voi johtua esimerkiksi siitä, että maahanmuuttajilla saattaa olla vähemmän odotuksia palveluita kohtaan ja vähemmän tietoa niistä. (Mt. 171, 179, 184.) Palveluihin voi olla helppoa olla tyytyväinen, jos kotimaassa vastaavaan liittyi esimerkiksi mielivaltaa tai palveluja ei ole ollut siellä lainkaan (Castenada 2014, 36).

Yhteiskunnan palveluiden ja avun piiriin pääseminen on erittäin tärkeää osallisuuden kannalta. Palveluista pois putoaminen näkyy heti negatiivisesti osallisuuden kokemuksessa. (Särkelä-Kukko 2014, 46.) Tutkielmani naisille kokemus siitä, että he saavat palveluita tarvittaessa toi selkeästi turvallisuuden tunnetta ja tunnetta siitä, että he ovat osa yhteiskuntaa. Yhteiskunnan jäsenenä heillä on oikeus saada yhteiskunnalta tarvitsemaansa apua. Pelkkä mahdollisuus avun hakemiseen ei kuitenkaan välttämättä riitä, sillä kaikista eniten palveluita tarvitsevat eivät välttämättä päädy niiden piiriin. Mitä suurempi hätä ja avun tarve on, sitä vähemmän ihmisellä usein on voimavaroja hakea apua. (Mt. 46.) Zinat kertoo olevansa masentunut ja viettävänsä kaiken aikansa kotonaan. Hän on hyvin yksinäinen ja hänen kielitaitonsa on heikko. Zinat on aineistoni kuudesta naisesta se, joka kenties eniten hyötyisi yhteiskunnan tarjoamista sosiaali- ja terveystalvveluista. Hänen haastattelustaan käy kuitenkin hyvin ilmi se, miten vähäisin voimavaroin on haastavaa päästä palveluiden piiriin. Myös Razie kokee, että apua saa vain, jos on itse aktiivinen sen hakemisessa. Särkelä-Kukko (2014, 48) monien muiden tavoin painottaa sitä, miten ihmisellä tulisi olla oikeus apuun myös silloin, kun hänellä ei ole voimavaroja olla aktiivisesti osallinen yhteiskunnasta tai omasta elämästään.

Ohjauksella ja neuvonnalla on tärkeä osuus maahanmuuttajien ohjaamisessa oikeiden palveluiden piiriin yhteiskunnassa. Pakolaistaustaisen on tärkeää saada tietää taustansa ja kokemustensa mahdollisesta vaikutuksesta esimerkiksi mielenterveyteen, jotta hän voi tarvittaessa hakea apua ja hyödyntää omia olemassa olevia voimavarojaan. Suomessa on yhä enemmän etnisen taustan omaavia ihmisiä, joiden palvelutarpeeseen on vastattava,

jotta osallisuuden kokemus ja tarpeiden täyttäminen olisi mahdollista. (Castanada 2018, 49, 68, 75.) Yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen ei kuitenkaan saisi tapahtua ylhäältä päin järjestelmästä käsin, kuten se tällä hetkellä usein tapahtuu. Tällöin yksilölliset elämäntilanteet jäävät helposti huomiotta ja yksilöltä jää puuttumaan valta ja osallisuus omasta elämästä ja palveluista. (Särkelä-Kukko 2014, 47.)

Yhteiskuntaa kohtaan koetun luottamuksen lisäksi kiinnittymiseen vaikuttaa merkittävästi myös ihmiset. Ei ole yhdentekevää, miten ympäristö ihmisineen suhtautuu maahanmuuttajiin ja ottaa tai jättää ottamatta heidät joukkoonsa. (Säävälä 2016.) Tutkielmani naiset tuovat esille monenlaisia kokemuksia suomalaisista, mutta naiset ovat kokeneet suomalaisten taholta pääosin lämmintä ja ystävällistä kohtelua. Naiset ovat saaneet apua esimerkiksi kadulla tietä kysyttäessä, kaupassa asioidessa ja muissa arkisissa tilanteissa. He kuitenkin muistuttavat, että suomalaisten joukossa on sekä suvaitsevaisia että maahanmuuttajiin ennakkoluuloisesti suhtautuvia ihmisiä. Osaa naisista on Suomessa tuntemattomat ihmiset kohdelleet jopa avoimen rasistisesti. Rahelen mielestä kuitenkin vain pieni osa suomalaisista on niitä, jotka eivät ymmärrä, mitä on olla ulkomaalainen Suomessa. Rahelen mukaan nämä ihmiset ajattelevat kaiken Suomessa kuuluvan suomalaisille, eivätkä halua maahanmuuttajien pääsevän osalliseksi siitä eikä kuuluvan suomalaisten joukkoon. Tällainen ajattelu voi näkyä syrjivänä ja rasistisena suhtautumisena maahanmuuttajiin. Seuraavassa esimerkkeinä kaksi erilaista tapausta siitä, miten naisia on Suomessa kohdeltu. Maryam kiittelee sitä, miten paikallisia oli valmisteltu maahanmuuttajien saapumiseen ja heidän kanssaan toimimiseen. Razien kertomuksesta taas kuvastuu sen, miten hän on joutunut olemaan lapsensa kanssa ikään kuin puolustuskannalla heidän maahanmuuttajuutensa vuoksi. Kenenkään ei lähtökohtaisesti tulisi joutua miettimään, miten toimisi, jos joku julkisella paikalla sylkäisisi päälle.

”They (Finnish people) behave good with me, They were so kind with us and before we came to Rovaniemi, they have been told that some refugees are coming from other countries an you need to treat with them like this and that I mean they knew about how should they behave with us. I mean when we went outside and ask some people about an address or some information, they took our hand and took us there.”

Maryam

”It can be everywhere. For example once an old Finnish women spited on my daughter’s face in a bus and my daughter didn’t say anything to her and she

was crying if it was me I would answer that women and even slap her because I am not afraid of these things.”

Razie

Muualta tulleet ovat hyvin pitkälti enemmistön armoilla siinä, millaiseksi heidän asemansa uudessa ympäristössä muotoutuu. Se riippuu valtaväestön suhtautumisesta muukalaksiin. Muukalaisuus voi herättää epäluuloisuutta, mutta myös uteliaisuutta. Se voi kiehtoa ja vetää puoleensa. Se millaisia tunteita muukalaisuus herättää, vaikuttaa siihen, millaiseksi ryhmien väliset suhteet muodostuvat. (Säävälä 2016, 9.) Syrjintä on toisen ihmisen epäoikeudenmukaista ja epäkunnioittavaa kohtelua jonkin hänen ominaisuutensa, kuten ihonvärin, sukupuolen tai iän vuoksi. Syrjinnän kohteeksi joutuneessa se voi aiheuttaa huonommuuden ja ulkopuolisuuden tunteita ja voi johtaa syrjäytymiseen ja yksinäisyyteen. Syrjintä vahingoittaa yksilöiden ohella koko yhteiskuntaa vahvistamalla eriarvoisuutta. (Castaneda 2018, 75.) Osallisuudessakin on yhteiskunnan tasolla loppujen lopuksi kyse ihmisten välisestä tasa-arvosta (Rouvinen-Wilenius 2014, 67).

Ihmisten luokittelemisen yhdistyessä pelkoon syntyy rasismia. Etnosentrinen ajattelu voi ilmetä joko yksilön ajatuksina koskien omaa ryhmää, jaettuina stereotyyppioina ulkopuolisista tai järjestelmällisenä vihamielisenä ajatteluna ja toimintana ulkopuolisia kohtaan. (Säävälä 2016, 37, 70—71.) Kotoutuminen voi olla vaikeaa, jos valtaväestö ei hyväksy maahanmuuttajia ja heidän kulttuuriaan. Myönteisimmin Suomessa suhtaudutaan kulttuurisesti samankaltaisista, korkean elintason maista tulleisiin maahanmuuttajiin. Kielteisimmin suhtaudutaan köyhemmistä ja kulttuurisesti erilaisiksi mielletyistä maista tulleisiin. (Mähönen & Jasinkaja-Lahti 2013, 248—249, 258.) Kysymykset muukalaisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta ovat ihmisoikeus- ja hyvinvointikysymyksiä. Muukalaisiksi leimatut ja syrjinnän kohteeksi joutuvat voivat keskimäärin kokonaisvaltaisesti huonommin (Säävälä 2016, 109). Ulkomaalaistaustaisilla nuorilla on kantasuomalaisia nuoria suurempi todennäköisyys joutua esimerkiksi koulukiusaamisen kohteeksi ja jäädä ilman yhtäkään ystävää (Castaneda 2018, 76).

Osa tutkielmani naisista kertoo tuntevansa Suomessa yksinäisyyttä. Erityisesti Zinatin tilanteesta tulee esille se, miten vuorovaikutussuhteiden puute on suuri ongelma, vaikka materiaaliset asiat olisivat kunnossa. Zinat kertoo, että yhteiskunta on huolehtinut hänestä todella hyvin hänen tarvitessaan esimerkiksi terveystalveta, mutta hänen ainoa ja suurin ongelmansa on yksinäisyys. Muutkaan naiset eivät juurikaan kerro heillä olevan kantasuomalaisia ystäviä. Vain Fatima kertoo tutustuneensa suomalaisen vanhaan naiseen,

jonka kanssa on ystäväystynyt. Fatimakin kuitenkin kertoo, kuinka vaikeaa yksinäisyys oli alkuaikoina hänen saapuessa Suomeen. Naiset siis pääosin kokevat suomalaisten suhtautumisen heitä kohtaan ystävälliseksi, mutta syvempien vuorovaikutussuhteiden muodostaminen suomalaisten kanssa on hankalaa.

Vuorovaikutussuhteiden merkitystä uuteen maahan sopeutumisessa on tutkinut muun muassa Lotta Kokkonen (2010). Kokkonen (mt.) tutkimuksen mukaan vuorovaikutussuhteet ovat erittäin tärkeitä kotoutumisessa. Vuorovaikutussuhteilla on suuri merkitys siinä, miten maahanmuuttaja kokee kuuluvansa ja kiinnittyvänsä ympäristöön. Ne tarjoavat erittäin tärkeää tukea ja apua uudessa ympäristössä ja voivat lisätä tunnetta omasta merkityksellisyydestä ja tärkeydestä ympäristössä ja yhteiskunnassa. (Mt. 17, 167—168.) Yksinäisyyden kokemuksella on vahva yhteys kotoutumisen ja osallisuuden haasteisiin (Castaneda 2018, 64; Rouvinen-Wilenius 2014, 55). Yksinäisyys ja esimerkiksi kotimaassa asuvaan perheeseen yhteyden pitäminen ainoastaan internetin välityksellä voi saada aikaan tunteen, ettei edes halua kiinnittyä mihinkään. On vaikeaa kiinnittyä ympäristöön, jossa ei ole lainkaan itselle tärkeitä ihmisiä ja vuorovaikutussuhteita. (Kokkonen 2010, 169—170.)

Maahanmuuttajilla ystävät voivat olla usein saman etnisen ryhmän jäseniä, mutta kotoutumisen kannalta sen lisäksi kantasuomalaiset ystävät olisivat tärkeitä (Castaneda 2018, 64; Kokkonen 2010, 159). Myös aineistoni naisten vuorovaikutussuhteista suuri osa on afganistanilaisten tai iranilaisten maahanmuuttajien kanssa. Nämä vuorovaikutussuhteet ovat naisille erittäin tärkeitä yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunteen lievittäjiä, mutta suomalaiseen kulttuuriin osalliseksi pääseminen vaatisi kontakteja myös kantasuomalaisiin. Pakolaistausta ja siitä johtuva erikoinen ja epävarma elämäntilanne saattaa saada ihmiset toimimaan vuorovaikutussuhteissa eri tavalla, kuin mitä he normaalioloissa toimisivat (Kokkonen 2010, 136). Mahdolliset traumaattiset kokemukset voivat aiheuttaa esimerkiksi epäluuloisuutta toisia ihmisiä kohtaan (Castaneda 2018, 79.) Toisaalta ulkomaalaistaustaisten psyykkistä hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta käsittelevän tutkimuksen (Castaneda ym. 2014) mukaan maahanmuuttajat luottavat keskimäärin enemmän toisiin ihmisiin, kuin suomalaiset. Epävarma elämäntilanne saattaa kuitenkin näkyä esimerkiksi niin, että voi olla helppoa muodostaa vuorovaikutussuhteita saman etnisen taustan omaavien kanssa, mutta toisaalta suhteiden muodostaminen muiden kuin heidän kanssaan voi olla korostetun vaikeaa (Kokkonen 2010). Zinat kertoo, miten hänestä tuntui ihmeeltä tavata afganistanilaisia ja iranilaisia Suomessa. Erityisesti Iranilaisten kanssa Zinatin oli helppo olla, sillä hän oli asunut pitkään Iranissa.

”...another thing was that I was alone loneliness is very difficult. There was no one that I know when I meet an Afghan or Iranian people I though a miracle has happened especially Iranian people because I was 16 years old when I moved to Iran and I mostly grow up in Iran.”

Zinat

Kokkosen (2010) tutkimuksessa tulee ilmi, miten maahanmuuttajat saattavat kokea vuorovaikutussuhteiden luomisen suomalaisten kanssa hyvin haastavaksi. Kokkosen (mt.) haastattelemista maahanmuuttajista suurin osa piti suhteiden luomista vaikeana esimerkiksi siksi, että suomalaisia pidettiin ujoina ja sulkeutuneina. Myös maahanmuuttajan suomen kielen taidon heikkous tuli tutkimuksessa esille ystävyysuhteiden muodostumisesta vaikeuttavana tekijänä. Suomalaisia pidettiin myös ennakkoluuloisina maahanmuuttajia kohtaan. Tutkimuksessa tuli ilmi, että yleensä paikat, joissa maahanmuuttajat pääsevät sosiaaliseen vuorovaikutukseen suomalaisten kanssa liittyvät työhön, harrastuksiin, koulutukseen tai maahanmuuttovirastossa asioimiseen. Jos näistä on ulkopuolella, voi vuorovaikutussuhteiden luominen uudessa ympäristössä olla haastavaa. (Mt. 130, 133, 136.)

Oman aineistoni naisilla on suomalaista lähes yksinomaan hyvää sanottavaa muutamia poikkeustapauksia lukuun ottamatta. Minunkaan tutkielmani naiset eivät kuitenkaan puhu ystävyysuhteista, ainakaan syvistä ystävyysuhteista suomalaisten kanssa, Fatimaa lukuun ottamatta. Naiset ovat asuneet Suomessa useita vuosia, osa jopa kymmenen vuotta, eikä heillä silti ole syvempiä vuorovaikutussuhteita suomalaisten kanssa. He eivät juuri itse tuo esille syitä tähän, mutta luulen syiden olevan moninaiset. Heikko kielitaito ja osattomuus esimerkiksi työstä tai harrastuksista vähentää osalla naisista sosiaaliset suhteet minimiin. Lisäksi naiset korostavat haastattelussa hyvin paljon tapoihin liittyviä eroja suomalaisten ja afganistanilaisten välillä. Naiset kertovat esimerkiksi suomalaisiin taphtumiin ja juhliin osallistumisen olevan epämieluisaa suomalaisten alkoholin käytön takia. He kokevat kulttuuristen eroavuuksien usein olevan esteenä sille, etteivät voi viettää aikaa suomalaisten kanssa. He viettävät aikaa ja juhliivat erilaisia juhlia mieluummin afgaaniryhmien kanssa, mikä tuo naisille tunnetta kuulumisesta, mutta joka ei yksistään tunnu riittävän yksinäisyyden lievittämiseen. Syvempi ystävyysuhteet suomalaisen kanssa tuntuisi olevan naisten mielestä erittäin toivottava asia. Maryam kertoo, miten hä-

nestä tuntuu, että suomalaiset ja afganistanilaiset ovat loppujen lopuksi samanlaisia ihmisiä keskenään. Kun suomalaista pääsee lähelle ja tutustuu häneen, voi huomata yllättäviä samankaltaisuuksia ihmisissä, tavoissa ja kulttuurissa.

Uuteen ympäristöön kiinnittyminen on myös kulttuuriin liittyvien erojen hyväksymistä sekä niihin liittyvien haasteiden ratkaisemista. Maryam kertoo, miten jotkut maahanmuuttajanaiset eivät voi käydä kuntosalilla tai uimahallissa yhtä aikaa miesten kanssa sukupuoleen liittyvien siveyskäsitystensä vuoksi. Maryam sanoo, että naiset tarvitsisivat joko omat tilat tai erillisen vain naisille tarkoitetun ajan kuntosalin tai uimahallin käyttöön, jotta tämänkaltaisen harrastusaktiivisuus olisi mahdollista. Maryam on siis huomannut ongelman ja tarjoaa siihen ratkaisua. Rahele tuo esille, miten kouluissa hänen mielestään tulisi opettaa oppiaineiden lisäksi yhteiskunnassa toimimista ja sen tapoja. Koulussa lapsille tulisi Rahelen mukaan opettaa, kuinka käyttäytyä ja pukeutua, kuinka elää yhteiskunnan jäsenenä. Rahele ei erittele tämän koskevan vain maahanmuuttajia, vaan tarkoittaa samanlaisten tapojen opettamista sekä maahanmuuttajille että suomalaislapsille. Rahelen ehdotus voisi auttaa lapsia sopeutumaan yhteiskuntaan ja sen jäsenyyteen. Naiset esittävät itse konkreettisia ratkaisuja osallisuuden haasteisiin, mutta on pitkälti enemmistökulttuurin ja yhteiskunnan varassa, tarttuuko se niihin.

Kiinnittyminen uuteen ympäristöön vaatii molemmilta osapuolilta jotain, vaikka vähemmistönä oleva ryhmä onkin monessa asiassa niin sanotusti enemmistön armoilla. Fatiman ja Tahminen mukaan ennen kaikkea maahanmuuttajien on oltava se osapuoli, jonka on hyväksyttävä suomalainen kulttuuri ja sopeuduttava siihen. Tahmine esittää jopa näkemys, ettei suomalaisten lainkaan tarvitsisi hyväksyä maahanmuuttajien kulttuuria, koska maahanmuuttajat ovat niitä, jotka ovat saapuneet muualta elämään suomalaisten keskelle. Fatiman mielestä suomalaisten ja maahanmuuttajien molempien tulee toimia omilla tavoillaan ja tilanne on hyväksyttävä, tai maahanmuuttajien palattava takaisin kotimaahan. Yleisesti ottaen voisi kuitenkin sanoa, että naiset korostavat sopuisaa ja kunnioittavaa yhteiseloä, ei samankaltaisuuden vaatimusta, vaan erilaisuuden hyväksymistä puolin ja toisin.

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen käsitellyt pro gradu -tutkielmassani maahanmuuttajanaisten kokemuksia osallisuudesta ja voimavaroista kotoutumisessa. Tutkin sitä, mihin naiset kokevat osallisuutta uudessa asuinmaassaan, mitä haasteita he kokevat sen toteutumisessa olevan ja mitä ovat heidän voimavaransa. Olen käsitellyt naisten arkea ja elämää Suomessa, enkä ole ollut kiinnostunut niinkään viranomaisten kanssa tapahtuvasta niin kutsutusta virallisesta kotoutumisprosessista. Kotoutuminen-sanaa olen käyttänyt tutkielmassani sillä ajatuksella, että kotoutuminen voi tavalla tai toisella kestää useita vuosia sen jälkeen, kun virallinen prosessi on ohi, jopa läpi elämän. Maahanmuuttajien suuresta ja moninaisesta joukosta oman tutkielmani kohteena ovat olleet kotoutumisen piirissä olevat tai olleet maahanmuuttajat, eli usein pakolaisena tai turvapaikanhakijana maahan tulleet. Haastatteluai-
neistoni kuudesta naisesta suurin osa on saapunut Suomeen kiintiöpakolaisina. Osallisuus on määrittynyt tutkimuksessani ennen kaikkea kuulumisen tunteeksi ja tunteeksi siitä, että voi hallita ja vaikuttaa omaan elämään, yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Olen jaotellut aineistostani nousseet osallisuuteen ja voimavaroihin liittyvät seikat viiteen osaan liittyen lapsiin ja lastenkasvatukseen, työhön, uskontoon, kielitaitoon ja yhteiskunnan ja yhteisöjen jäsenenä olemiseen.

Lapset ja lastenkasvatus nousivat esille kenties tärkeimpänä osallisuuden kokemuksen tuottajana tutkielmani naisten elämässä. Naiset pitivät äitiyttä tärkeänä elämänsisältönä ja lapsiin he todella kokivat pystyvänsä ja haluavansa vaikuttaa. Lapset ja äitiys olivat naisille tärkeä voimavara ja eteenpäin ajava voima joskus melko haastavassakin arjessa. Palkkatyötä naiset pitivät itsestään selvänä yhteiskunnallisen osallisuuden muotona, jota suurin osa naisista oli kuitenkin ilman. Palkkatyö toi yhteiskunnallisen osallisuuden lisäksi osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia liittyen myös naisten omaan elämään tuoden taloudellista itsenäisyyttä. Työttömyyden naiset kokivat raskaana osallisuuden toteutumisen kannalta. Työnsaanti oli naisille haastavaa, kuten se tällä hetkellä keskimäärin maahanmuuttajille Suomessa on. Uskonto oli lastenkasvatuksen lisäksi vahva osallisuuden kokemuksen tuottaja ja voimavara. Naiset kokivat vahvaa kuulumisen tunnetta islaminuskoon ja sen avulla he ylläpitivät myös osallisuutta kotimaansa kulttuurista. Osallisuus uskonnosta oli sekä konkreettista uskonnon harjoittamista esimerkiksi rukoilemalla, mutta myös uskonnosta kumpuavia arvoja ja asenteita. Kielitaito oli naisille haaste osallisuuden toteutumisessa. Työnsaanti, itsenäisyys arjen asioissa ja vuorovaikutussuhteiden luominen kantasuomalaisten kanssa on haastavaa ilman suomen kielen taitoa. Toisaalta

niistä osalliseksi pääseminen vaatii kielitaitoa, mikä tekee kielitaidon asemasta osallisuudessa ristiriitaisen. Yhteiskunnan ja yhteisön jäsenyyteen taas vaikutti naisten elämässä moni seikka. Kokemus kuulumisesta syntyi naisille esimerkiksi siitä turvallisuuden ja luottamuksen tunteesta, että yhteiskunta auttaa heitä tarvittaessa erilaisin palveluin. Lisäksi suomalaisten pääosin lämmin suhtautuminen naisiin toi naisille kokemusta hyväksynnästä. Toisaalta naisten syvemmät ihmissuhteet kantasuomalaisten kanssa olivat hyvin vähäisiä.

Tutkielmani tarkoitus ja tavoite oli nostaa esille nimenomaan naisten omia kokemuksia osallisuudesta ja voimavaroista. Yhteiskunnalla ja esimerkiksi kotouttamispolitiikalla saattaa olla tietynlainen käsitys siitä, millaista on tai tulisi olla maahanmuuttajan osallisuus, mutta halusin lähteä tutkimaan osallisuutta naisten omista lähtökohdista käsin. Maahanmuuttajanaisten osallisuudesta on pitkään oltu yhteiskunnassa huolissaan ja halusin tuoda tähän keskusteluun mukaan lisää naisten omaa ääntä. Halusin tutkia sitä, mitä osallisuuden muotoja ja haasteita he itse tuovat esille. Halusin myös tuoda esille naisten omia määrittämiä heidän voimavaroistaan uudessa ympäristössä. Pysin käsittelemään ja esittämään naisten kokemukset ilman ennakkoluuloja ja oletuksia siitä, mitä maahanmuuttajien osallisuuden tulisi olla. Naisten omat näkemykset olivat tutkimuksessa kaiken lähtökohhta.

Kotoutumisessa yhteiskunnallinen osallisuus esimerkiksi juuri palkkatyön kautta on tärkeää, mutta maahanmuuttajat voivat kokea vahvaa osallisuutta myös muuhun, mikä voi yhtä lailla on tärkeää kotoutumisen kannalta. Lastenkasvatus ja uskonnon harjoittaminen oli tutkielmani naisille suuri voimavara ja osallisuuden kokemuksen tuottaja. Työntekoa pidetään kotoutumisen ensisijaisena tavoitteena ja osallisuutta määritellään hyvin paljon sen mukaan, onko henkilö ansiotyössä vai ei. Palkkatyö on kotoutumisen ja osallisuuden kannalta tärkeää, mutta se saattaa jättää huomiotta muut osallisuuden kokemukset ja muodot. Jokaisen osallisuuden kokemus on yksilöllinen ja se riippuu esimerkiksi siitä, kuka osallisuuden määrittelee ja millaiseksi se määritellään. Toisin sanoen osallisuus riippuu siitä, mitä pidetään osallisuutena. (ks. myös Särkelä-Kukko 2014, 49.) Vapaaehtoistyön, harrastustoiminnan tai sosiaalisten suhteiden kaltaista aktiivisuutta ei pidetä kotoutumisessa riittävänä osallisuutena. Voi olla, että henkilö, joka syystä tai toisesta on ilman työtä, leimataan automaattisesti osattomaksi ilman, että hänellä itsellään olisi lainkaan tunnetta osattomuudesta. Tämä voi sysätä ihmisen syrjään yhteiskunnasta, jossa vain tietynlainen osallisuus tunnustetaan ja tunnistetaan. Osallisuus lastenkasvatuksesta, uskonnonosta ja

omasta kulttuurista ei ole useinkaan esillä keskustelussa kotoutumisesta, mutta tutkielmassani ne näyttäytyivät erittäin tärkeinä osallisuuden kokemuksina maahanmuuttajanaisille.

Osallisuus ei kuitenkaan voi olla osallisuutta ainoastaan lastenkasvatuksesta, uskonnosta tai omasta kulttuuritaustasta olkoonkin, että osallisuus niistä voi olla erittäin tärkeä voimavara. Enemmistökulttuurista eristäytyminen ja oman perhepiirin ja uskonnon sisälle sulkeutuminen voi olla haitallista uuteen ympäristöön kotoutumisen kannalta. Mitä enemmän on eristyksissä suomalaisista ja suomalaisesta kulttuurista, sitä vieraammalta ja pelottavammalta ne saattavat näyttää. Tutkielmani naisille oman kulttuurin ylläpitäminen Suomessa oli suuri voimavara, joka auttoi jaksamaan myös kotoutumisen haasteita, mutta sen voi välillä nähdä olleen myös jonkinlainen hidaste suomalaiseen kulttuuriin sisäänpääsyssä. Naiset toivat paljon esille kulttuurieroja, jotka he kokivat erottavan heidät suomalaisista. He eivät halunneet olla monessakaan asiassa suomalaisten kaltaisia, mutta halusivat silti kuulua yhteiskuntaan. Suomalainen kulttuuri näyttäytyi naisille monella tapaa pelottavana, mutta tilanne lienee myös toisin päin, myös suomalaiset saattavat kokea vähemmistökulttuurin uhkaavana. Ihannetilanne olisi, jos molemmat osapuolet hyväksyisivät olemassa olevat erot, mutta tunnistaisivat yhtä lailla samankaltaisuuksia toistensa välillä. Maahanmuuttajat voisivat tällöin ylläpitää omaa kulttuuritaustaansa vapaasti ilman, että heidän tarvitsisi tehdä sitä piilossa sulkeutuen pieneen piiriin eristyksiin suomalaisista. Osallisuus omasta kulttuurista, uskonnosta ja lastenkasvatuksesta ei näin ollen esittäisi osallisuutta yhteiskunnasta.

Kotoutumisessa on loppujen lopuksi kysymys kuulumisesta joukkoon. Vaikka ihannetilanne olisi edellä kuvatun kaltainen tilanne, jossa erilaisuus olisi hyväksyttävää ja normaalia, joukkoon hyväksytään ne, joiden katsotaan olevan tarpeeksi samanlaisia enemmistön kanssa. Osallisuus ei voi kuitenkaan tarkoittaa vaatimusta täydellisestä samankaltaisuudesta. Voiko olla, että Suomessa täydellisen samanlaisuuden vaatimus on yhä ehto kuulumiselle? Myös Viren ja muut (2011) pohtivat sitä, missä määrin maahanmuuttajan voidaan olettaa luopuvan kulttuuristaan ja tulevan enemmistön kaltaiseksi. Tämän voisi jo itsessään nähdä osallisuutta rikkovaksi, kun maahanmuuttajan odotetaan luopuvan osallisuudesta omaan kulttuuriin.

Meikälaisyyden ja muukalaisuuden, kuulumisen ja ei-kuulumisen saattaa määritellä yhteisesti jaetut käsitykset meistä ja muista (Säävälä 2016). Esimerkiksi ahkera työnteko saatetaan nähdä jollain tapaa nimenomaan suomalaisuuteen kuuluvana (Wrede 2010).

Tämä voi asettaa maahanmuuttajat työmarkkinoilla asemaan, jossa heidän oletetaan poikkeavan suomalaisista työntekijöistä negatiivisella tavalla. Kuitenkin, esimerkiksi tutkielmani naisille ahkera työnteko oli kyseenalaistamaton velvollisuus, eikä kukaan naisista pitänyt sitä mitenkään erityisesti ”suomalaisena” ilmiönä. Tätä käsittelevät myös Peltola ja Metso (2008). Maahanmuuttajat erotetaan suomalaisista oletusten perusteella, jolloin he eivät näytä täyttävän samanlaisuuden vaatimusta ja jäävät työelämästä osattomiksi.

Maahanmuuttajanaiset saatetaan nähdä usein automaattisesti jonkinlaisina uhreina ja lähikohtaisesti osattomina. Tätä käsittelee myös muun muassa Jaana Vuori (2012). Stereotypia maahanmuuttajanaisesta on usein kulttuurinsa alistama nainen, joka on heikko ja vaikuttamiseen kykenemätön. Näkisin Vuoren (mt.) tavoin, että maahanmuuttajanaisten osallisuus voi estyä jo sillä, että heidät nähdään heikkoina uhreina, eikä kykenevinä, osavina ja vahvoina. Marginaaliin asettaminen voi pitää nämä naiset marginaalissa (Jokinen ym. 2004, 11, 15). Vaikka myös tässä tutkielmassa tulee esille se, miten maahanmuuttajat ovat aina jossain määrin enemmistön armoilla ja tällä tavoin jonkinlaisia ”uhreja”, tutkielmassani naiset eivät halua tulla määritellyiksi toimeentuloon uhreiksi. He kertoivat haastattelussa rehellisesti ongelmistaan, mutta toivat esille myös vaikuttamisen ja kuulumisen mahdollisuuksiaan. Ärtymys esimerkiksi maahanmuuttajien ohjaamisesta vain matalapalkkatöihin on hyvä esimerkki siitä, miten naiset eivät haluaisi suostua ottamaan vain armosta saatua, vaan tekemään kovasti töitä elämänsä eteen.

Tutkielmani perusteella näkisin, että onnistunut kotoutuminen on sellainen, missä maahanmuuttaja voisi kokea osallisuutta yhteiskuntaan, yhteisöihin ja omaan elämään sekä sopeutua yhtä aikaa suomalaiseen kulttuuriin ja ylläpitää omaa kulttuuritaustaansa. Ansiotyö on tärkeää yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta, mutta se tuo osallisuuden kokemusta myös omasta elämästä esimerkiksi taloudellisen itsenäisyyden kautta. Jos maahanmuuttaja ei jostain syystä työllisty, häntä ei tulisi asettaa automaattisesti syrjäytyneen ja osattoman asemaan, vaan tunnustaa tärkeäksi hänen osallisuutensa hänelle tärkeisiin asioihin, kuten uskoon. Onnistuneessa kotoutumisessa maahanmuuttaja pystyisi kehittämään kielitaitoaan yhteisöissä ja vuorovaikutussuhteissa toisen ihmisten kanssa. Oman kulttuurin ylläpitäminen voi olla suuri turva ja voimavara uudessa ympäristössä, mutta onnistuneessa kotoutumisessa se ei estä sopeutumista ympäröivään yhteiskuntaan. Maahanmuuttaja voisi olla osallinen näistä molemmista yhtä aikaa. Kotoutumista ei tulisi tarkastella vain haasteiden näkökulmasta, vaan keskittyä myös niihin voimavaroihin, joita maahanmuuttajalla on (Castaneda 2018, 80). Osallisuus näyttäytyi tutkielmassani suuren voimavarana, mutta sen toteutuminen vaati naisilta voimavaroja.

Kotoutumista voitaisiin enemmän toteuttaa kotoutujan lähtökohdista ja tarpeista käsin (Ala-Kauhaluoma ym. 2018, 9). Lisäksi työelämässä tiukasti istuvasta käsityksestä suomalaisesta ahkerasta ja rehellisestä työntekijästä tulisi luopua ja ymmärtää, ettei ahkera ja rehellinen työnteko ole ”suomalainen” ilmiö, vaan suomalaisen työelämän vaatimukset voi yhtä lailla täyttää ulkomaalaistaustainen henkilö. Ehkä myös työpaikkojen kielitaitovaatimuksia tulisi realisoida työtehtäviä vastaaviksi. Kielitaito voi myös kehittyä, kun työyhteisöihin pääsisi mukaan. Ahmad (2010, 89) tuo esille sitä, miten yhteiskunnan toimet maahanmuuttajien työllistymisen parantamiseen ovat keskittyneet esimerkiksi kielitaidon kasvattamiseen, vaikka todellisuudessa huomio tulisi kiinnittää työnantajien asenteisiin ja käytäntöihin, eli asian sosiokulttuuriseen ulottuvuuteen. Wrede (2010, 14) pohtii sitä, kuinka kauan henkilö on maahanmuuttaja tai maahanmuuttajataustainen työntekijä ja mihin tällaista määritystä loppujen lopuksi tarvitsee. Tutkielmani naiset identifioituivat vahvasti maahanmuuttajiksi, mutta heistä kukaan ei kokenut, että se olisi heitä työelämässä määrittävä tekijä.

Maahanmuuttajanaisten kokemusten ymmärtäminen on näkemykseni mukaan avain onnistuneempaan kotoutumiseen. Kokemuksia kuulemalla voidaan päästä sen äärelle, mikä naisten kotoutumisessa on tällä hetkellä se todellinen haaste. Naisten omiin kokemuksiin perustuvan tutkimuksen kautta palveluita voidaan kehittää asiakaslähtöisempään suuntaan. Kotoutuminen on tietysti muutakin kuin kotouttamistoimet ja -palvelut ja maahanmuuttajien osallisuus yhteisöistä ja vuorovaikutussuhteista vaatisikin suomalaisilta ja maahanmuuttajilta molemminpuolista ymmärrystä ja hyväksyntää niin eroavaisuuksien, kuin samankaltaisuuksien osalta. Tieteellisen tutkimuksen vaikutus suoraan arkielämässä vallitsevien asenteiden muuttamiseen voi ehkä olla vähäinen, mutta tieteellinen tutkimus voi olla yksi askel kohti yhteiskuntaa, jossa erilaisiksi määritellyt ihmiset voisivat kokea kuuluvansa joukkoon.

Maahanmuutto on jatkuvasti esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tarvetta sitä koskevalle tutkimukselle on myös tulevaisuudessa. Maahanmuutto on alati muuttuva ja kasvava ilmiö, joten tuore tutkimustieto on tärkeää. Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia maahanmuuttajanaisten osallisuutta esimerkiksi työnantajien näkökulmasta. Voisi olla hyödyllistä tutkia, mitä työnantajat pitävät mahdollisina esteinä maahanmuuttajien palkkaamiselle. Omaa tutkimustani olisi mielenkiintoista jatkaa tutkimalla esimerkiksi sitä, mitä naiset konkreettisesti haluaisivat muutettavan, jotta heidän tilanteensa paranisi. Esimerkiksi palveluiden ja niiden toimivuuden tarkempi tutkiminen naisten näkökulmasta olisi mielenkiintoista. Lisäksi maahanmuuttajan henkilökohtaisten voimavarojen

merkitystä olisi mielenkiintoista tutkia lisää. Maahanmuuttajat saatetaan usein käsittää yhtenä joukkona, joka sekin kuitenkin koostuu yksilöistä omine vahvuuksineen ja voimavaroineen. Voisi olla hyödyllistä tutkia sitä, miten näitä voimavaroja voisi paremmin hyödyntää kotoutumisessa.

Lähteet

- Ahmad, Akhlaq 2010: ”Voisin tietysti palkata heidät, mutta...” Työmarkkinoiden sosio-kulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.) 2010: Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Palmenia. Helsinki. 72—92.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Pitkänen, Sari & Ohtonen, Jukka & Ramadan, Farid & Hautamäki, Lotta & Vuorento, Mirikka & Rinne, Hanna 2018: Monimenetelmäinen tutkimus kotouttamistoimenpiteiden toimivuudesta. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2018. Tarkastusvaliokunta. Helsinki.
- Alitoppa-Niitamo, Anne & Säävälä, Minna 2013: Johdattelua kirjan teemoihin. Teoksessa Alitoppa-Niitamo, Anne & Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto. Helsinki, 5—12.
- Anis, Merja 2013: Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa Alitoppa-Niitamo, Anne & Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto. Helsinki, 147—161.
- Backman, Jussi 2018: Äärellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsitehistoriaa. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. 2018: Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapland University Press. Rovaniemi. 25—40.
- Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry 2002: Osallisuuden jäljillä. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) 2002: Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus. Helsinki, 7—17.
- Castaneda, Anu E. & Mäki-Opas, Johanna & Jokela, Satu & Kivi, Nina & Lähteenmäki, Minna & Miettinen, Tanja & Nieminen, Satu & Santalahti, Päivi & PALOMA-asiantuntijaryhmä 2018: Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa PALOMA-käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136193/7.8.PALOMA_KA%cc%88SI-KIRJA_WEB.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Castaneda, Anu & Larja, Liisa & Nieminen, Tarja & Jokela, Satu & Suvisaari, Jaana & Rask, Shadia & Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo 2014: Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH). Työpaperi 18/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Donato, Katharine & Gabaccia, Donna & Holdaway, Jennifer & Manalansa, Martin & Pessar, Patricia 2006: A Glass Half Full? Gender in Migration Studies, IMR 40 (1), 3–26.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2015: Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Valli, Raili & Aaltonen, Juhani (toim.) 2015: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. Jyväskylä. 27—43.
- Forsander, Annika 2013: Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) 2013: Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki, 220—244.
- Gylling, Heta Aleksandra 2006: Tutkijan ammattietiikka. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma 2006: Etiikka ihmistieteille. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 349—359.

- Heini, Anniina & Hokkanen, Liisa & Kontu, Katariina & Kunttu, Katriina & Lindroos, Nelli & Ronimus, Heli 2019: Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä – asiakkaiden kokemuksia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 67. Lapin yliopisto. Rovaniemi. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63745/Osallisuus_vammaissosiaalityossa.pdf;jsessionid=6E1DDA2F0614B595AB3DBC4274CF82C3?sequence=1
- Himanen, Markus & Könönen, Jukka 2010: Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.) 2010: Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Palmenia. Helsinki. 45—71.
- Hirvonen, Ari 2006: Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) 2006: Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 31—49.
- Honkasalo, Veronika 2012: Nuorisotyön monikulttuurisuus ja sukupuoli. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsisalio, Anu (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere University Press. Tampere, 263—290.
- Honkasalo, Veronika 2011: Tyttöjen kesken: monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Nuorisotutkimusverkosto : Nuorisotutkimusseura 2011. Helsinki.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja 2006: Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) 2006: Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 296—317.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017: Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jokinen, Eeva 2014: Julma optimismi töissä. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) 2014: Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. 69—78. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna 2004: Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna 2004: Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki. 9—19.
- Joronen, Tuula 2005: Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.) 2005: Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. 59—82.
- Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) 2014: Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Suomen sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global.
- Kalvakhi, Niloufar & Hasan, Nabeela 2014: Settlement process of Afghan immigrant women based on cultural perspective in Finland. Pro gradu -tutkielma. Comparative Social Work. Lapin yliopisto.
- Katisko, Marja 2011: Kansalaisuus työyhteisön arjessa. Maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä. Sosiaalitieteiden laitos. Helsinki.

- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana 2012: Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsisalonen, Anu (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere University Press. Tampere, 7—35.
- Kokkonen, Lotta 2010: Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen ympäristöön. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Koponen, Päivikki & Manderbacka, Kristiina & Jokela, Satu & Castaneda, Anu & Suvisaari, Jaana & Suominen, Liisa 2014: Sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen tarve ja käyttö. Ulkomaalaistaustaiset kokevat saaneensa riittävästi sosiaali- ja terveystieteiden palveluja. Teoksessa Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla (toim.) 2014: Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki. 171—184.
- Kuittinen, Saija & Isosävi, Sanna 2013: Vanhemmuus ja pienten lasten hoiva eri kulttuureissa. Teoksessa Alitoppa-Niitamo, Anne & Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahanmuuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto. Helsinki, 78—95.
- Kurki, Tuuli 2018: Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education. University of Helsinki, Faculty of Educational Sciences. Helsinki.
- Larja, Liisa & Sutela, Hanna 2015: Työllisyys. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla 2015: Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskus. Helsinki, 71—82.
- Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna & Tarnanen, Mirja 2013: Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) 2013: Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki, 163—183.
- Lehtomaa, Merja 2005: Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2005: Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Dialogia. Helsinki. 163—194.
- Liebkind, Karmela & Jasinskaja-Lahti, Inga 2000: Nuorten maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.) 2000: Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus. Helsinki.
- Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja 2007: Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) 2007: Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Väestöliitto. Helsinki, 15—37.
- Moallin, Mohamed 2005: Islam ja perhe. Teoksessa Alitoppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (toim.) 2005: Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto. Helsinki. 96—106.
- Myrskylä, Pekka & Pyykkönen, Topias 2014: Suomeen muuttaneiden naisten ja miesten työmarkkinatilanne, koulutus ja poliittinen osallistuminen. Tilastokeskus, Working Papers 2/2014.
- Mähönen, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti, Inga 2013: Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) 2013: Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki, 247—261.
- Opetushallitus 2012: Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012. Määräykset ja ohjeet 1. Opetushallitus. Helsinki. <https://ko>

- toukku.fi/documents/3464316/4201921/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf/acfa8b85-e7c3-40e1-b7c1-9c722869cf55/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf. Luettu 6.2.2020
- Pakarinen, Eine 2018: Maahanmuuttajien ohjaus työvoimahallinnossa ja aikuiskoulutuksessa. Kohti interkulttuurista ohjausta. Publications of the University of Eastern Finland. Kuopio.
- Peltola, Ulla & Metso, Laura 2008: Maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen tukeminen Helsingissä. Kuntoutussäätiön tutkimuksia. Kuntoutussäätiö. Helsinki.
- Peltola, Marja 2014: Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.
- Perttula, Juha & Latomaa, Timo 2005: Saatteeksi. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2005: Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Dialogia. Helsinki. 9—16.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) 2007: Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki. 11—31.
- Pyykkönen, Miikka 2007: Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Pyykkönen, Anne 2014: Oivalluksesta osallisuuteen – Sallin matkassa. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.): Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. 22–33. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>
- Pöllänen, Pirjo 2007: Työllistymisen mahdollisuudet ja työn merkitys venäjänkielisille maahanmuuttajanaيسille Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) 2007: Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Väestöliitto. Helsinki. 359—378.
- Rastas, Anna 2005: Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere. 78–102.
- Reuter, Anni & Jaakkola, Magdalena 2005: Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.) 2005: Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki. 23—41.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi 2014: Kohti osallisuutta - mikä estää, mikä mahdollistaa? Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) 2014: Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. 51–68. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>
- Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten tasa-arvosta 2016. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Siim, Pihla 2007: Äidit ja heidän lapsensa. Perhesuhteista neuvottelua yllirajaisissa perheissä. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) 2007: Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Väestöliitto. Helsinki, 218—244.
- Sutela, Hanna 2005: Maahanmuuttajat palkkatyössä. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.) 2005: Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki. 83—109.
- Särkelä-Kukko, Mona 2014: Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) 2014: Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. 34–50. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>

- content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pa-kattuna-16052014.pdf
- Säävälä, Minna 2011: Perheet muuttoliikkeessä. Perustietoa maahan muuttaneiden kohtaamisesta. Väestöliitto. Helsinki.
- Säävälä, Minna 2016: Muukalainen tuli kylään. Ihmisen matkassa halki aikojen, paikkojen ja tunteiden. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 61/2016. Väestöliitto. Helsinki.
- Talentia 2017: Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf
- THL, <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/sukupuolten-tasa-arvo/tutkimustuloksia-elaman-eri-osa-alueilta-sukupuolittain> .Viitattu 4.5.2020.
- Tilastokeskus, <https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html>
- Timonen, Joonas 2014: Uskonnollisten yhteisöjen tekemä maahanmuuttajien kotoutumista edistävä työ Uudellamaalla. Raportteja 95/2014. Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.
- Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. 2018: Kokemuksen käsitteen ja käytön jäljillä. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.) 2018: Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapland University Press. Rovaniemi. 7—24.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tökkäri, Virpi 2018: Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.) 2018: Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapland University Press. Rovaniemi. 64—84.
- Urponen, Maija 2010: Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula 2010: Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino. Tampere. 292—304.
- Viren, Liisa & Telkki, Heidi & Voutilainen, Sanna 2011: Tuen ja kohtaan maahanmuuttajanaisia. Kokemuksia Naisten koulusta. Oulun seudun settlementti. Oulu.
- Vuori, Jaana 2012: Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsisalio, Anu (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere University Press. Tampere, 235—262.
- Wrede, Sirpa 2010: Suomalainen työelämä. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.) 2010: Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Palmenia. Helsinki. 7—31.
- Yle, 21.1.2020 ”Vain puolet maahanmuuttajanaisisista käy töissä – Tässä keinoja, joilla heidät saataisiin pois kotoa” <https://yle.fi/uutiset/3-11167817> .Viitattu 6.5.2020

Virallislähteet:

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386

Kuntalaki 410/2015

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000